کوشتن لە عێراق بە ژەهری سالیۆم
و
تراژیدیاکەی سێڕوانی فنوچەی مەرگە لە کوردستان

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

نوسینی: سالار حەمە سوور باسیرە
ئەڵمانیای فیدرالی
٨/ ٢٠٠٠

بۆ دابەزاندنی جۆرەها کتێب سەردانی: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرا الثقافي)

www. iqra.ahlamontada.com

منتدى إقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

***** پێشکەشە *****

ئەم کتێبە پێشکەشە بەو دایک و خوشکان و برایانەی کە لە تراژیدیا لە یادنەچوەکەی سیڕوان لە مەرگە شەهید و زامدار بوون

****

ناوەڕۆک

پێشەکی..............................
١) بەعسیە فاشستەکان..............................
٢) ئەی خاکی سەوز..............................
٣) ڕوداوەکەی سێروان لە ناوچەی مەرگە..............................
٤) گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک مستەفا چاوڕەش وبەسەرهاتی بنەماڵەیەک..............................
٥) گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک د. محمود سێرانی......
٦) گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک عەدنان موفتی یەوە.....
٧) تراژیدیاکە لە دیدەی کاک سامی شۆڕشەوە؟..............................
٨) کاک زاهیر مە حمود، گێڕانەوەی مێژوویەک و بەسەر هاتێکی دوورودرێژ. لە نێوان ئازار و هاوکاری دا..............................
ا. زامدار بوونم بە بۆمبای فسفۆر..............................
ب. ناردنە دەرەوەم بۆچارەسەر کردنم بۆ لەندەن..............................
٩) بەڕێز خدیجە حسێن ئەمین، بیرەوەریەکی تاڵ و پڕشانازی بۆ دایکانی نیشتمان..............................
ا. ڕۆژێکی تەماوی..............................
١٠) بەڕێز تەعاوەند حەسەن،لە نێوان بەندیخانەی فاشستەکان و ئازاری تراژیدیاکەی ناوچەی مەرگە..............................
١١) گێڕانەوەی بەسەرهاتێکی تری تراژیدیای سالیۆم لە کوردستان لە لایەن کاک قادری حاجی علی..............................
١٢) ڕوداوەکەی ناوچەی مەرگە و یاساکانی مافی مرۆڤی یەکێتی نەتەوە یەکگرتووەکان..............................
١٣) چەند بەسەرهاتێکی تری تراژیدیای سالیۆم لە عێراق.
ا. کوشتنەکەی مجید جهاد بە سالیۆم..............................
ب. کوشتنی ئەفسەری عێراقی بە سالیۆم..............................

ا- کوشتنەکەی مجید جهاد بە سالیۆم..........................
ب. کوشتنی ئەفسەری عێراقی بە سالیۆم.......................
ج. تواندنەوەی مرۆڤ لە حەمامی تێزاب دا....................
١٤) پێناسەیەکی ڕژێمی بەعس و سروشتی سەدام حسێن.........
١٥) دوا ووشە...
١٦) بورگانی بیروباوەڕی چەوساوەکان بەندیخانە و
کۆشکی زۆردار دەڕوخێنێ..................................

پێشەکی

کە کاتێک ناونیشانی ئەم کتێبە دەخوێنیتەوە کە بە یەک دێڕ دەڵێت سەبارەت بەو هاووڵاتیە کوردانە نوسراوە کە بە سالیۆم کۆچی دواییان کرد لە بەراورد کردنیدا لەگەڵ ووشەی ئەنفال و هەڵەبجە و وێران کردنی چوار هەزار دێهاتی کوردستان... بە قەوارە بچووکە و لەوانەیە لەبەر ئەو هەموو کارەساتە زۆرانەی کە ڕوو ئەدەن ئەوەندە سەرنجی هەموو مرۆڤێک ڕانەکێشێت، بەڵام لە گرنگی خۆیدا جێگای تایبەتی هەیە و تەنیا یەک نمونەیە لە سەدان کە چۆن ڕژێمی ڕەفتار فاشستەکەی بەغدا ڕێگا ئەماوە بەکاری ئەهێنێ بۆ تواندنەوەی نەتەوەی کورد و بۆ لەناو بردنی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی ئەم نەتەوەیە و تێکۆشەرانی.

بە خوێندنەوەی سەرجەمی کتێبەکە خوێنەر باشتر لەو ڕاستیە دەگات کە بە غەدر کوشتن و بە ئازارەوە مردنی تەنانەت مرۆڤێکیش کەسێکی بە ویسژدان چەندە دەخاتە جیهانی بیرکردنەوە لە چارەنوسی نەتەوەیەکی چەند ملیۆنی و ئەو بیروهۆشەی کە مرۆڤ لە ڕاستیدا لە دایک نەبوە بۆ ئەوەی کە بکوژرێت، و یان ئەشکەنجە و ئازار بدرێت. کە مرۆڤێکی تر ئەو مافە بدات بە خۆی ژیانی مرۆڤێکی تر لەسەر ڕووی ئەم زەمینە بۆ هەمیشە بکوژێنێتەوە. بەڵام ئەم دیاردەیەش دیارە لە خۆیەوە دروست نەبوە. گەڕان بە شوێن هۆکانیدا و تێگەیشتن لێی گرنگ و پێویستە. بەڵێ مرۆڤ دەبێت لە ڕاستیدا عونسرێکی بیرۆز بێت لە ناو کۆمەڵگای مرۆڤایەتیدا کە ئەرك و مافیشی هەیە. پێویستە هەموو مرۆڤێکی کورد لە جێی خۆیەوە هەستێت بەم ئەرکە بیرۆز و مێژووییە و لە ژیان و بیرەوەری خۆیەوە دەست

پێبکات، و جگە لەوەش هەست بە ئازار و غەمگینیی هاومرۆڤە و هاوولاتیەکەی بکات کە لەوانەیشە سبەینێ بەسەرهاتێکی لەم جۆرەش لە وولاتێکی وەک عێراق و لە ژێر سایەی ئەو جۆرە ڕژێمە ڕێگا بە خۆیشی بگرێت. ئایا ئەو مرۆڤە ئەو کاتە چۆن بیر دەکاتەوە و چاوەڕێی چی دەکات لە هاومرۆڤە و کۆمەڵگاکەی؟

کاتێک لە ناوەڕۆکی بەسەرهات و تراژیدیا و ئەنجام و لێکۆڵینەوەی ناو کتێبەکە دەگەیت، ئەگەر سەرجەمی هەموو کتێبەکە بخوێنیتەوە.
ژیان دەبێت وەک شتێکی پیرۆز ڕەفتار بکرێت. بەڵام لێکۆڵینەوەی ئەوە گرنگە کە بزانین دیاردەی بوونی کوشتن و لەناو بردن و زۆر جاریش حەز پێکردن لێی لە مرۆڤ دا بۆچی هەیە؟
بۆ ئێمەی کورد هەر بە هەمان شێوە پێویستیەکی گرنگ و ژیانییە کە بکۆڵینەوە لە هۆکانی دیاردەی شەڕ و کوشتن و وێرانی و برسێتی و دەربەدەری و بوونی دیاردەی شۆڕشگێڕیەت و ئازادی خوازیی وە هەروەها خیانەتکاری و هەموو ئەو ئەنجامە کۆمەڵایەتی و ئابوری و دەروونی و مرۆڤیانەی کە لێی دەوەشێنەوە، تا بە هۆیەوە بتوانین ڕێگای ڕاست بدۆزینەوە بۆ بەدیهێنانی کۆمەڵگایەکی ئاشتیخواز و مەدەنی و یەکسان و دادپەروەر، بچەنگێین و ئەو فاکتەرانە نەهێلین کە دەبنە هۆی دروستبوونی دیاردە پڕ مەترسی و خراپەکان.
من قەناعەتم وا نیە کە هیچ مرۆڤێک هەر لە سەرەتای ژیان و لە دایک بونیەوە وەک کەسێکی خراپ دروست بووبێت، نەخێر هەمووی باش و بێ گوناه دێتە سەر ژیانی ئەم ڕووی زەمینە.

نە مرۆڤ کوژە وە نە شۆڕشگێڕە. مانای بۆ گەیشتن بە ئەنجامێکی لۆجیك و زانستانە دەبێت بە شوێن هۆکان دا بگەڕێین و یەکێك لەو سەرچاوە گرنگانە بۆ دۆزینەوەی هۆکان ناو ئەو کۆمەڵگایە خۆیەتی....
ئەو مرۆڤانەی کە من لەم کتێبەدا بەسەرهاتەکانیانم باس کردوون نمونەیەکی زیندوە بۆ هەوڵی تێگەیشتن لەو بیروڕایەی کە پێشتر ئاماژەم بۆ کردوە.
بەڵێ هەموو یەکێك لەم ڕوداوە ترازیدیا کەم وێنانە دەبێت بۆ مێژوو بنوسرێنەوە، و بۆ نەوەکانی داهاتووش بمێنن، کە لە مێژووی دواڕۆژدا نەك هەر بە تەنیا هەموو ئەو تاوان و سیاسەتی قڕکردنە بۆ نەوەکان بە یاد بهێنرێنەوە کە بەرامبەر بە مرۆڤەکانی سەر خاکی کورد بە تایبەت لە لایەن ڕژێمی سەدام حسێنەوە ڕەفتار کراوە، بەڵکو بشزانرێت کە ڕزگار بوونی نەتەوەی کورد و پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ لە خۆیەوە نەبووە و ئەو تێکۆشەرانەی کە لێرەدا ناوم هێناون وەك تەنیا بەشێك لە سەرجەمی تێکۆشەران کە چەندە کوێرەوەری و دەشکەنجەوئازاری گیانی و دەرونیی و خەباتی قورسیان بۆ ئەم مەبەستە پیرۆز و نەتەوەییە بینیوە. هەر بۆیە بە هەمان شێوەش پێویستە کە دادپەروەری لە خۆشمانەوە هەمیشە سەرچاوە بگرێت و زوو ڕۆژانی ڕەش ومێژوومان لە یاد نەچێت و هەست بە کوێرەوەری و برسیەتی و ناخۆشی مرۆڤەکانی تریش بکەین و بە هەمان دیدو لێکۆڵینەوە بڕوانینە کێشەکانیان.

ئەم ئەرکە مێژووییەش لە نوسینەوە و بڵاو کردنەوەی ترازیدیاو بەسەرهاتەکان ئەمڕۆکە زیاتر بە هۆی بوونی توانای تەکنیکی ئەم سەردەمە باشتر دێتە دی. چەند جێی داخە کە زۆربەی

ڕووداو و بەسەرهاتەکانی دەیان و سەدان ساڵانی پێش ئێستەمان بە هۆی نەبوونی ئەم توانای سەردەمەوە، یان لەبەر نەبوونی کەسانی ڕۆشنبیر و لە خۆبردووەوە نەنوسراونەتەوە. ئاخۆ دەبێت لە مێژووی کورددا هەر بۆ نموونە چەند تراژیدیا وەك هاوشێوەی ئەنفال ڕووی دابێت و لە مێژوودا وون بوە.

هیوا بەوە دەخوازم کە ڕۆژێك بێت لە بری تەرخان کردنی کات بۆ نوسینەوەی باسی تراژیدیا و بابەتی هەست و دڵ برینداری کردن، بتوانین کات و بیر و هۆشمان بۆ لێکۆڵینەوە بۆ بابەتی زانستانە و شارستانیەت و تەکنەلۆژیا و زۆری تر تەرخان بکەین بۆ پێشکەوتنی کۆمەڵگای خۆشمان و خزمەتی مرۆڤایەتی. بەڵام بێ بوونی سەربەخۆیی و دەسەڵاتی نەتەوەیی و کیان و ئابوری ئەم پرۆژەیە خەونە. بۆ بەدیهێنانی ئەم خەونە دەبێت جارێ تێبکۆشین و هەتا زوتر بیهێنینە دی زووتر دەگەینە پێشکەوتن و کەمتریش زیان بەخش دەبین و تراژیدیای وەك سێڕوانی ناوچەی مەرگە و هەڵەبجە و ئەنفال ڕونادەنەوە و ئەو کاتە ئەم بەسەرهاتانەی ئێستە تەنیا دەچنە کتێبی مێژووەوە...

ئەم جەنگاوەرانە وازیان لە ژیانی شارو ماڵ و گەرمی و خۆشەویستی ماڵ و منداڵ و کەس و کار هێنا و بۆ ئامانجێکی پیرۆز ڕێگای گوند و دۆڵ و شاخە عاسیەکانی کوردستانیان گرتە بەر، بە دەیان زستان و هاوین و گەرماو سەرمایان هاتە ڕێگا بەو هیوایەی کە ژیانێکی ئازادی و بە کەرامەت بۆ نەتەوەکەیان و بۆخۆشیان بهێننە دی، نیشانی دوژمنی سەرسەختی بدەن کە ئێمە ماوین و هەین و تێدەکۆشین بۆ گەل و

خاكی خۆمان و ئێمە ئەو نەتەوەیە نین كە لە مێژوودا بتوانرێت سەرمان پێدانەوێنرێت و ئامادەی قوربانین.

بەڵێ ئەو تێكۆشەرانەی كە لەم كتێبەدا بەسەرهاتەكانیان دەگێڕمەوە لە گۆڕەپانی شەڕدا شەهید و بریندار نەبوون، بە دیلی نەگیران و لە زیندانەكانی كركوك و موسڵ دا لە سێدارە نەدران و بە گوللە خوێنیان نەڕژێنرا، بەڵكو ژەهر خوارد كران. ژەهرخوارد كران لە شاخ و دێهاتێكی كوردستان كە دوژمن نەیدەتوانی دەستی بیانگاتێ و خەوی بۆ لەناو بردنیان دەبینی. بەڵام شەهیدن. بە دەستی كەسێك شەهید و زامدار كران كە بە هەمان زمان قسەی كردوە و بڕوای پێ بەخشراوە و خەڵكی ئەو كوردستانە بوە و هەوای ئەو خاكەی هەڵمژیوە و هێزانی پێشمەرگە بوە.

لێرەدا چەند ووشەیەك لە دوا دێڕەكانی نامەكەی شەهیدی نەمری گەل و یەكێتی نیشتمانی كوردستان ئەبو بەكر نوری قادر (ئاشتی) لە زیندانی فاشیستەكانەوە بە یاد دێنمەوە كە دەڵێت:

" ژیان خۆشە، بەڵام مردن لە پێناوی گەل دا خۆشترە. مردن لە پێناوی
دروست كردنی ژیاندا، ژیانە. من كە ژیانم خۆش دەوێ،
مانای وا نیە كە خۆمان
دەدەین بە كوشت ژیان هەر هیچ ناهێنێت، بەڵام ژیان هێندە
خۆشە بۆیە بۆ ژیان
هەزاران گیانیان دەكەنە قوربانی. هەر مرۆڤێكیش ڕێگای
خەباتی گرت، دەبێ

ڕوون و ئاشکرا بێت لە لای کە بە هۆی لێبوردنی ئەوەوە لە
ژیان و ژیانی
خۆی، هەزاران دەگەنە ئاوات"

ئەم شەهیدە نەمرانەی وەك ئەبو بەکر نوری قادر نموونەی بە وەفایی و ئازایی و لە خۆبوردوویین بۆ هەمووان و دەهێنێت لەسەر ئەم ڕێبازە پەرە بە خەبات بدەین بۆ ژیانێکی ئاسودە و سەر بەرزی.
بە داخێکی زۆریشەوە کە زۆر جار لە مێژوودا وا بوە کە لەسەر حیسابی ژیان و تێکۆشانی هەزاران مرۆڤی لە خۆبوردو هەزارانی تریش کە شایستەی ئەوە نەبوون گەیشتون بە ئامانج و بەرژەوەندی تایبەت و پایە بلندی خۆیان بۆیە گرنگە و پێویستە هەمیشە سەرنج بدرێتە سروشت و گەشەکردنی بزوتنەوەکە و باڵەوانانە ئەو ئامانجە پیرۆزانەی بپارێزرێن و جێبەجێ بکرێن کە بزوتنەوەکەی لەسەر دارێژراوە و پەیوەندی بە چارەنوسی نەتەوەکەوە هەیە کە زۆربەی زۆری ڕەشوڕوت و ڕەنجدەرو بێ ماڵن، بۆ ئەوەی خوێن و ئازاری ئەو شەهید و تێکۆشەرانە وون نەبن و بۆ هەمیشە ئاڵای ئەو مێژووە هەر بەرز و شەکاوە بێت.

گرنگە کە هەست بە ئازاری ئەو مرۆڤانە بکرێت هەست بەو سات و چرکانەی پێش شەهید بونیان بکرێت کە لەوانەیە ئێمەش بە هۆی ئەو باروبۆخەوە یەکێك بوینایە لەوانە. هەست بەو ئەنجامانە بکەین و سەرنجیان بدەینێ کە دوای ڕوداوەکە بۆ بریندارەکان و کەس و کارو هاوڕێکانیان جێماون. ئاخۆ دەبێت لە مێژووی مرۆڤایەتیدا چەند سەدان ملیۆن مرۆڤ لە منداڵ و

ئافرەت و پیرو پەککەوتە و جەنگاوەرانی ئەم مێژووە بە دڕندەترین شێوە ئەشکەنجە و ئازار دراون و کەسیش مافی ئەسەدون و بۆ هەمیشە وون بوون لەم مێژووە جوانەی مرۆڤایەتیدا. چەند ملیارد جار کەرامەتی مرۆڤ شکێندراوە. ئەی چەند ملیارد مرۆڤ هەتا ئێستە ژیانیان بەهۆی برسێتی و کەمدەرامەتی و نا عەدالەتیەوە و بە ئازارەوە بردۆتە سەر و لە دەست داوە بێ ئەوەی یەک چرکەش بەندیخانە و شێوەی تری لەم جۆرەیان بینیبێت. ئەم جۆرە بەسەرهاتانەش هەر دووبارە هۆی خۆی هەیە و نابێت ئەوانە و هەست و ئازاری دەرونی و گیانییان لە یاد بکرێن و بخرێنە قالبی سادەی بەسەرهاتێکی سادەو گشتی ژیانەوە. بۆیە دەبێت بزانین بۆچی و بۆ کێ و چۆن تێدەکۆشین بۆ گۆڕینی یاساکانی ژیان و کۆمەڵی کوردەواری کە بەشێکە لە بنەماڵەی مرۆڤایەتی ئەم سەر زەمینە.

لە مێژوودا زۆر جار واش بوە کە پارت و بزوتنەوەیەکی ئازادیخواز لە چەوساوەوە لەسەر چەند فاکتەرێك بوەتە چەوسێنەر، بەلام هیچ مرۆڤێك کۆت و زنجیری کۆیلایەتی و چەوساندنەوە هەتا سەر قبول ناکات، ئیتر سەر بە هەر چین و توێژێکی کۆمەلایەتی یان ئاینی بێت و لە دژی ڕادەپەڕێت ئەگەر ئەمیش بوە چەوسێنەر دوبارە چەوسارەکانی تر لە دژی ڕادەپەڕن و بەم شێوەیە مرۆڤایەتی لە مێژووی خۆیدا بە تەجروبە و پرۆسەی خۆیدا دەڕوات

بە باس کردنی ڕوداوەکە و بە سزا دانی گوناهبارەکە ئەم چیرۆکە ترازیدیایە کۆتایی نایەت دوبارە ئامازەی بۆ دەکەمەوە

کە دەبێت لە هۆکانی بکۆڵینەوە، لە لایەنەکانی کۆمەڵایەتی، سیاسی، دەروونی، مرۆڤی، کولتووری و ئابووری و ئاینی...

هەر لەبەر ئەم هۆیەشە کە کتێبەکە کەموکورتی خۆی دەبێت هەر بۆ نموونە پێوەستە لە ژیان و قۆناغی ژیانی منداڵی و ڕۆشنبیری و پەروەردە و ئەو بیئەیەی، هەر بۆنموونەی باسەکەمان کە ئەم ژنە کوردە نەرمین حەوێز بکۆڵمەوە کە بە هۆی ڕەفتاری ئەوەوە ئەم بەسەرهات و چیرۆکە ئازاراویەی بۆ ئەو کەسانە پێکهێنا، و جگە لەوەش ژیانی لاوێتی خۆیشی لە ناو برد و منداڵی بێ دایك و باوك کرد کە نوقسانیەکی بە لایەنی کەمەوە دەروونییان تێدا دروست دەبێت کە لەوانەیە ڕق و کین و هەستی تۆڵە سەندنەوەیان تێدا دروست بکات و ڕقیان لە مرۆڤ و کۆمەڵگاش بێت بگرە لە خۆشیان.
سەدام حسێن لەم وولاتی عێراقەدا کە بە زۆر سەرۆکایەتی دەکات نموونەیەکی بە نرخە بۆ تێگەیشتن لەم دیاردەیە و من لە تەرجومەی کتێبەکەی لەتیف یەحیادا وەك هاوشێوەکەی عدی لە بەشێکدا لێکۆلینەوەیەکی لەم هاوشێوەی بابەتەم دەربارە کردوە

من لە گەڕانەوەمدا بۆ کوردستان ڕێگای ئێرانم گرتە بەر و پێشەکی چوومە ڕۆژهەلاتی کوردستان بۆ شاری مەهاباد کە دایکی خۆشەویستمی لێ بە خاك سپێردراوە. ئەمیش بە مردنێکی تراژیدیا کۆچی دوایی کرد و جێی هێشتین. ئەو حەو و هیوایەی کە هی هەموو خێزانەکە بوو کە لە دوای چەندین ساڵی دوورە وولات بە یەکتر شاد ببینەوە بۆ هەمیشە چوە ژێر گل ڕژێمی سەدام حسێن سەرجەم کەسوکارمی لە عێراق دەرکرد بۆ ئێران و

تووشی ژیانی ناڕەحەتی و تراژیدیای خێزانیش بووین و ئەمڕۆکە لە چەند وڵاتێکی ئەورووپا گیرساوینەتەوە.

لەوێوە گەڕامەوە بۆ باشووری کوردستان، لە کوردستانەوە بۆ کوردستان. لە وڵاتەوە بۆ وڵات لە گۆڕستانی دایکێکی خۆشەویست بۆ گۆڕستانی دایکێکی تری خۆشەویستی نەتەوەی کورد،دایکی کاک مستەفا چاوڕەش لە سێوان لە ناوچەی مەرگە. بەڵێ دایک خۆشەویستە و دەبێت هەست بە ئازاری کەس و کاری شەهیدان و هەموو ئەو مرۆڤانە بکەین کە بە هەر هۆیەک بووە خۆشەویستی خۆیان بۆ هەمیشە لە دەست داوە و دایک و کەس و کاری ئەوانە هی هەموانە
هەموو مرۆڤێکی کورد مێژوویەک و بیرەوەرییەکی خۆی هەیە و زۆربەی زۆریشیان هەر بریتین لە مێژووی کوێرەوەری، ئیتر کەمتر یان زۆرتر.

ئەم کتێبەی بەردەستت هەموو ئەو شتانەی تێدا نیە کە من ویستومە بیان نوسمەوە. هەروەک پێشتر ئاماژەم بۆ کرد بێ کەم و کورتی نیە و بە هیوای ئەوەی کە لە چاپی داهاتودا بەو شێوەیە تەواو بکەم کە خۆم ویستومە. بۆ ئەم مەبەستەش دەبێت دوبارە لە کوردستان بم.

من بەشێکی گەورەی کتێبەکەم لە ئەڵمانیا نوسیوەتەوە، و بۆ ئەم مەبەستە هەر لێرەوە پەیوەندیم بە بەشێکی ئەو هاوڕێیانەوە کردوە بۆ کۆکردنەوەی مێژووی ڕوداوەکە. بەشێکی تری گرنگی لێکۆلینەوەی تراژیدیاکەشم لە گەڕانەوەم بۆ کوردستان لە مانگی ١٠/١٩٩٩ بە ئەنجام گەیاندوە. هەر لەو مانگی ناوبراوەدا

لەگەڵ کاک مستەفا چاوڕەش و خێزانەکەی سەردانێکی ناوچەی ڕووداوەکەمان کرد، و هەندێ لە کەسوکاری ئەو شەهیدانەشم بینی لە دێی مەرگە. بۆ من وەک کەسێک کە زیاتر لە نیوەی تەمەنی دور لە کوردستانەوە ژیاوە و دووریش بوە لەم ڕوداوانە و بزوتنەوەکە و پارتەکانم پێشتر هەر لەسەر کاغەز ناسیوە زۆر گرنگ بوو چ لە ڕووی تێگەیشتنی جوگرافی ناوچەکە و خستنە بەر چاوی خۆم لە شێوەی ڕوداوەکە و ژیانی جوتیاران و پێشمەرگایەتی و ناوچەی سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و پارتە کوردیەکانی کەش، و دێهات و ژیان و پەیوەندی خەڵکی گوندەکان بە یەکتر و بە بزوتنەوەکەوە و زۆری تریش سەرنج بدەم.

هەندێ لە وێنەی ناوچەکە کە تۆمارم کردبوون و ئەو سەرنج و زانیاریانەی ترم لە کوردستان لەگەڵ خۆم هێنایەوە بۆ ئەڵمانیا، و ئیتر نەمویست لەوە زیاتر ئەم نوسینە دوا بخەم و لە سەرەتای مانگی ٨/٢٠٠٠ ناردمەوە بۆ کوردستان بەم شێوەیەی ئێستەی بۆ بە چاپ گەیاندنی.

سالار حەمە سوور باسیرە ئەڵمانیای فیدرالی

****

(١)
بەعسیە فاشستەکان

کاتێك بەعسیە فاشستەکانی عیراق، کۆمونیست وشیعەیان
دەگرت و
دەکوشت ، من بێ دەنگ بووم،
خۆ من نە کۆمونیست بووم نە شیعە

کاتێك ئاسوری وتورکومانیان دەگرت و دەبرد، من بێ دەنگ
بووم، من
نە ئاسوری بووم نە تورکومان.

کاتێك ئەندامان ودۆستانی یەکێك لە پارت و گروپە سیاسیە
کوردیەکانیان دەگرت وئەشکەنجە وئازار دەداو دەکوشت، من
نارەزایم دەرنەبڕی
من نە ئەندام وە نە دۆستی یەکێك لەمانە بووم

کاتێك عەرەب وکوردە بە رەگەز ئێرانیەکانیان لە عێراق
دەگرت ودەردەکرد،
لەو وولاتەی کە تیایدا لە دایك بوون وگەورە بوون . من بێ
دەنگ بووم
و نارەزایم دەرنەبڕی
خۆ ئەمانە هیچی پەیوەندی بە منەوە نەبوو

کاتێك دەیان هەزار هاوولاتی کوردیان ئەنفال کرد و بە
غازی ژەهراوی

خنکێندران و ژەهر خوارد کران و نیازی لە ناو بردنی گەلێکیان
هەبوو، من بێ دەنگ بووم
وسەری خۆم کز گرتبوو.

کە کاتێك هاتن ومنیشیان برد، کەس نەمابوو کە
ناڕەزایی خۆی لە دژیان دەربڕێت.

* * * * * * * * * * * * * * * * *

ئەم مکرجیەم لە نوسەری ئەلمانی Martin Niemo وەرگرتوە کە شتێکی لەم
بابەتەی لە رەمەی نازیە هیتلەریەکان بۆ سەردەمی ئەو کاتەی ئەلمانیا
نوسیبوو – نوسەر

(٢)

ئەی خاکی سەوز

ئەی خاکی کوردستان. ئەی ئەو خاکەی بستێکت نەماوە پێمای دوژمنی بەر نەکەوتبێ، ئەی ئەو خاکەی بە خاکی سەوز ناسراویت و دوژمنان دەیانەوێت بتسووتێنن، وەک ڕووی خۆیان ڕەشت کەن. ئەمجارەش چەند ڕۆڵەیەکی تری پێ دەسپێرین، باوەشی خۆتی بۆ بکەرەوە و مەهێڵە تا دەگاتە کاروانی هاوڕێکانی خوێنەکەی بمەیێت.

سەرکەوتنمان لە چنگدایە. سەرکەوتنمان لە چنگدایە، چوونکە خاوەنی ڕۆڵەی زۆری بەوەفاین بیروباوەڕمان مەشخەڵی سەرکەوتنمانە، چونکە ئەو مرۆڤە بە وەفاو بە ڕاستی حەیاکێڕانە لە فکر و کرداردا هاوڕێمانن، و تا ئەو بیروفکر و پاکیەش بمێنێ ناوی بەرزی شۆڕشی کوردایەتی و عەدالەت دەمێنێ.

ئەوانە دوایین شەهیدمان نین. بەڵام شەهید بوونی پێشمەرگەیەکی ئازاو دڵسۆز و نیشتمان و مرۆڤ خۆشەویست هەنگاوێکە،و پلەیەکی ترمانە بۆ دوایین سەرکەوتن.

بەڵکو دەنگی زوڵاڵی پێشمەرگە و ئەو شەهیدانە ئەوانەش بجوڵێنێت کە دوورپەرێز و پەردەی بێدەنگیان داوە بەسەر خۆیاندا

" کاتێک ئەم ڕێگایەم هەڵبژارد بۆ خۆم زۆر باش دەمزانی ئەم ڕێگایە سەختە و پڕ لە هەڵدێرو نشێوە پڕ لە تەنگ و چەڵەمەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چاک دەزانم سەرکەوتنمان ڕاستییەکە و لە دەستدایە. ئێمە تۆومان چاندوە و ڕەگی داکوتاوە لە خاکمان دا. زۆر باش دەزانم چیمان چاندوە و چیش دەدرووینەوە"
(شەهید جەمالە ڕەش لە نامەیەکی ژووری سێدارەی موسڵەوە)

ئاخۆ هەتا کەی و چەند سەد هەزار کۆرپەی تری ئەم نەتەوەیە بە ڕێ بکەین بۆ ئازادی، بۆ نان و سەربەستی، ئاخۆ دڵی چەند سەد هەزار دایك و باوك بە ئازارەوە بمرێت، و چەند ملیۆن جاری تر ئەم خاکە فرمێسك قوت بداتە ناخی خۆی...

هەر بە هۆی زروفەوە ئەو منداڵەی گەورە بوە هەستی نەتەوایەتی
و تینوێتی بۆ ئازادی تێدا دروست دەبێت، بەڵام هەست و بیری تۆڵەیشی تێدا پێك دێت و ئەمیش دوبارە دڵی چەندین دایك و باوك و خوشك و برای تر بۆ هەمیشە بریندار دەکات .. یا بۆ کێشەیەکی عەدالەتیش بجەنگێت.
گەر بکرێت دژی جەنگ بین، دژی شەڕو و خوێن ڕشتن و وێرانی و دڵ بریندار کردنی یەکتر و کولانەوەی برینەکانی یەکتر بین، بۆ برایەتی و ئاشتی و یەکسانی نێوان نەتەوەی خۆمان و نەتەوەکانی تر بین. تێبکۆشین بۆ ئەوەی لە ژیاندا یاسای مەدەنیەت و شارستانیەت و ڕۆشنبیریەت بگرینەبەر، و ئاوات بەوەش بخوازین کە تەنانەت دوژمنەکەشت هەندێ ڕۆشنبیر بیر هەتا بتوانیت قسەی ونووێژی لەگەڵ بکەیت.

(٣)
ڕووداوەکەی سێڕوان لە مەرگە

کێ هەیە نەیبیستبێ کە چۆن لە کۆتایی ساڵی ١٩٨٧ ڕژێمی سەدام حسێن بە هۆی جاسوسێکی ئافرەتی کوردەوە (نەرمین حەوێز) لە ماڵی کاک مستەفا چاو ڕەش (مستەفا قادر محمود) لە مەرگە مادەی سالیۆمی کردبوە ناو ماستاوەوە بۆیان و لە ئەنجامی ئەم ڕەفتارە کاک بلێستونی مەلا عومەر (پێشمەرگە و کادری یەکێتی نیشتمانی کوردستان) لە کاتژمێری سێ و خوشکە سریەی مەلا محرم کچی ئیمام جومعەی مەرگە لە کاتژمێری چوار و خوشکە خدیجە حسێن ئەمین، دایکی کاک مستەفا لە تەمەنی ٦٤ساڵیدا لە کاتژمێری ١٠ ی شەو گیانی پاکیان سپارد بە خاکی کوردستان.

ئەوانەی کە دوبارە چاك بونەوە بریتی بوون لە: کاک مستەفا چاو ڕەش، دوکتۆر محمود علی عوسمان، کاک عدنان مفتی،

کاك سامی شۆڕش، کاك ئاواتی وەستا محمود، خوشکە تریفە سعید محمد خوشکەزای کاك مستەفا لە تەمەنی ١٤ ساڵیدا و دوکتۆر شوان لێپرسراوی تەندروستی ئەو کاتەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان.

کاتژمێرێك دوای نان خواردن لە دەورووبەری یەکی پاش نیوەڕۆ پیاوان بەرەو گۆڕستانی مەرگە ئەکەونە ڕێ بۆ ناشتنی تەرمی دوو شەهید. دوای ئەوەی لەوێ دەگەڕێنەوە کوتوپڕ باروودۆخی کاك بێستونی مەلا عومەر تێك دەچێت. هاوار دەکات " ناتان بینم، ناتان ناسمەوە، دەستم، قاچم، دڵم.. دەم و چاوی زەرد هەڵدەگەڕێ. دەیبەنە خەستەخانەی شۆڕش و وا ئێکی ئەدەنەوە کە سەدمەی دل بێت. باروودۆخی بەرەو خراپتر دەڕوات، دوای ئەوە توشی شەلەل دەبێت. لە کاتژمێری سێ ی پاش نیوەڕۆ هەڤاڵی تێکۆشەر کاك بێستونی مەلا عومەریش شەهید دەبێت و ئەمیش گیانی پاکی بە کورد و کوردستان دەسپێرێ.

تا ئەم کاتەش نەیان دەزانی کە هۆی تەواوی مردنەکەی چیە لە هەمان کاتدا لە ناو چوار ئافرەتەکانی ئەوێ کە نانی نیوەڕۆیان ئامادە کردبوو، خوشکە سریعە محوم یەکەم کەس دەبێت کە ئەم زەهرە کاری تێ دەکات و دەبرێتە خەستەخانەی شۆڕش. خوشکە سریعە توشی هەمان دیاردەکانی کاك بێستون دەبێت
خوشکە سریعەش بە تەمەنی ٢٨ ساڵی لە کاتژمێری چواری بەیانی شەهید دەبێت خوشکە خدیجە حسێن یش، دایکی کاك مستەفا توشی هەمان دیاردە دەبێت.
لێرە بە دواوە دەکەونە ئەوەی کە گومان دروست بکەن. لە ڕۆژی دوای ئەوە دوبارە بەرەو گۆڕستانەکەی مەرگە دەکەونەوە ڕێ و ٣ شەهیدی تر دەخەنەوە ژێر گڵ یەکەم کەس کاك مستەفا

چاوڕەش مەست بەم شتە خەتەرناکە دەکات. بە دوای ئەمان دا زەهرەکە کار لە کاک عدنان موفتی دەکات و دوای ئەو لە کاک سامی شۆڕش. کاک عدنان موفتی باسی دەکات و دەڵێت:

" ئەرەق بە گیانم دا دەهاتە خوارێ، لەسەری پەنجەکانم دا هەستم نەمابوو، دەستەکانم و قاچەکانم وابوون وەك لە کار کەوتبن ".

ئیتر لێرە بە دواوە سەرنجی تەواویان هەبوو کە دەزانن چی ڕووی داوە. لە ١٩٨٧/١١/١٠ دوو هەفتە بەر لەوەد لە ماڵی نەرمین حەوێز ماستاویان خواردبوەوە، و هەموویان دوای ئەوە هەستیان بە ناخۆشیەك کردبوو لە خۆیان دا. بەڵام ئەم جارە تەئسیری زەهرەکە بەهێزتر بوو. نەرمین حەوێز دەبێت شتێکی کردبێتە ناو ماستاوەکەوە. دەمێك بوو ئەو پرسیارەیان لە خۆیان دەکرد کە چۆن مێردەکەی نەرمین دەتوانێت لە دوای دوو ساڵ زیندانی بەربدرێت؟
گەیشتنە ئەو قەناعەتەی کە نەرمین حەوێز لەگەڵ دامودەزگای موخابەراتی عێراقی ڕێککەوتوە کە مێردەکەی ئازاد بکەن و بەرامبەر ئەمەش نەرمینیش کارێکی جەردەمیان بۆ بکات. زیانی ئەم هەڤاڵانە لەم کاتەدا زۆر زیاتر لە مەترسیدا بوە وەك لە مەترسی ڕاستەوخۆی ڕژێم لە سەریان. ئەم هەڤاڵانە ئەندامانی سەرکردە و لێپرسراوانی عەسکەری و سیاسی و کادرانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و پارتی سۆشسیالیستی کوردستان بوون و پێشمەرگەی بە وەفاو دڵسۆزی نەتەوەکەمان بوون.

لە ڕۆژانی دوای ئەوە جگە لە نەرمین هەموو ئەوانەی کە بۆ نان خواردن لەوێ بوون نەخۆش کەوتن پێنج لەم مەناڵانە لە کوردستانەوە گەیەندرانە ئێران بە هیوای ڕزگار کردنی ژیانیان لە مردن. لە تاران دوای مەحس کردنی خوێنیان لە لایەن دوکتۆری شارەزاوە مادەیەکی کیمیاوییان تیا دۆزیەوە کە بێ بۆن و بێ تامە، سالیۆم.

سالیۆم وەك زەهر بۆ کوشتنی مشك بەکار دەهێنرێ. ڕێکخراوی ئەمنستی ئینتەرنەشنال ٣ لەم مەناڵانەی بە فڕۆکە بردە لەندەن بۆ چارەسەر کردنیان. قسەکەرێکی ڕەسمیی بەریتانی بۆ گۆڤاری ناسراوی هەفتانەی ئەڵمانی (Stern) لە بەرواری ١٩٨٨/٢/٤ باس کردبوو کە: " دەمانویست ئەم نەخۆشانەمان لێرە لابێت تا جارێك بتوانین ئەم وەزعیەتە بە ڕەسمی و بە بەڵگەنامەوە تۆمار بکەین." بە پێی زانیاریەکانی amnesti international لە ساڵی ١٩٨٧ بە لایەنی کەمەوە ٤٠ ئۆپۆزیسیۆنی کورد لە عێراق لە لایەن ڕژێمی بەغداوە ژەهر خوارد کراون.

ئەم زەهر خوارد کردنە تەنیا جار نەبوو کە ڕژێمی سەدام حسێن لە کوردستانی عێراق بەکاری هێنا، بەڵام گەورەترین و قورسترینیان بوو پێش ئەوە لە سووری قەڵا سێوکە و ئاغجەلەر چەند کادرێك و پێشمەرگەیەکی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بەم شێوەیە زەهر خوارد کران و شەهید بوون وەك کاك وریا سوور کە سەرتیپی ٢١ بوو لەگەڵ برادەرەکەی.

نموونەیەکی تری ئەم زەهر خوارد کردنە لە لایەن ڕژێمی بەغدا دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی مانگی ٣ / ١٩٩٦. کاك فاتح شوانی و

خێزانەکەی لە چەمچەماڵ دەرمان خوارد کران و تا ئێستەش بەم ئازارەوە دەناڵێنن و بەردەوام لە هات و چۆی دوکتۆردان. ئەوەندەی دەزانرێت لە پێشمەرگەکانی حزبی شیوعی عێراقی و بزوتنەوەی ئیسلامیش دوچاری ئەم ڕەفتارە دڕندەیەی ڕژێمی بەغدا هاتوون.

لە لەندەن لە نەخۆشخانەی London Bridge Hospital مادەی دژ بەم ژەهرەیان دابوونێ. قژیان نزیکەی هەمووی وەریبوو لێپرسراوی ئەمنستی دەڵێ: "ژەهر خوارد کردنەکەیان لە بارودۆخێکی پڕ مەترسیدا بوە". لە ١٩٨٧/١١/٢٤ دوکتۆر John Henry بۆ هەمان گۆڤاری سەرەوەی ئەڵمانی شتێرن دەڵێ:

"ئەنجامی ئەم لێکۆڵینەوە بزیشکیانە تەنیا یەك وەڵاممان ئەداتێ کە ئەویش یەك شتە: سالیۆم"

ناوەراستی مانگی ١/ ١٩٨٨ amnesti international داوای لە حکومەتی بەغدا کرد هەڵوێست بەرامبەر بەم تاوانە گەورەیە دەربڕێت، کە دامودەزگای ئەمنی عێراقی ئۆپۆزیسیۆنی سیاسی بە ژەهری کوشندە دەکوژن. جگە لەوانەی لەندەن ناوی (٧) لە بریندارەکانی تارانیش دەنوسن بۆیان. ٧ کەس لە ناو ٣٠ بریندار ژەهرخواردی مانگی ١٩٨٧/١١/٢٤ دا. وە لێرەدا نموونەیەکی تر بۆ حکومەتی عێراق بە یاد دێنینەوە کە پێشتر لە ئەیلولی ١٩٨٠ کە پێش بەرداسی بەندە سیاسیە عێراقیەکان بە سالیۆم ژەهر خوارد کرابون دوان لەوانە لە لایەن دوکتۆری بەریتانیەوە دوای گەیشتنیان بۆ بەریتانیا خرانە ژێر چارەسەر کردنی پزیشکیەوە یەکێکیان کە مجید جهاد بوو لە بەریتانیا

کۆچی دوایی کرد و ئەوەی تریان چاک بۆوە. ئەمنستی بۆ ئەم پرسیارە لە لایەن حکومەتی عێراقەوە هیچ وەلامێکی وەرنەگرتەوە سەبارەت بە پرسیارەکەی ئەمنستی بۆ ڕوداوەکەی سێڕوان لە ناوچەی مەرگە چەند ڕۆژێك دوای ئەوە بالیۆزی عێراقی لە لەندەن هەڵویستی دەربڕی کە ئەم گوناهبار کردنانە درۆن و تەنیا (فەرمزیەن).

سێ ڕۆژ دوای نان خواردنە زەهراویەکە نەرمین حەویز هەولی دابوو ڕۆلی نەخۆش ببینن و خۆی بڕشێنێتەوە. کە ئەم شانۆگەرییەی بۆ نەچوبوە سەر بە پشتگیری ئەمن و موخابەراتی عێراقی خۆی گەیاندبوە سلێمانی و لەویشەوە بۆ بەغدا.
کاك عدنان موفتی ئەو کات ئەندامی لیژنەی مەرکەزی حیزبی سۆسیالیستی کوردستان (حسك) بوو کە ئەو کات تەمەنی ٣٨ سال بوو. لە لەندەن بۆ گۆڤاری هەفتانەی (لەسەرەوە ناوبراوی) ئەلمانی Stern دەلێت:

" ئێمە بەردەوام دەبین لە خەبات کردن. ئەو کاتەی کە چاك بیمەوە دەمەوێت بگەڕێمەوە بۆ کوردستان".

نوسەر و شاعیر کاك سامی شۆڕش کە ئەو کاتە تەمەنی ٣٧ سال بوو یەکێك لە بەرهەمەکانی بۆ گۆڤارەکە لەسەر پارچە کاغەزێك دەنوسێت کە بەم وشانە دەست پێدەکات:

- هەڵسانەوە -

* بە هەندرێنی کورد بڵێن:
هەزارەها گوریسە خوێن
بە تۆ ئەمانبەستێتەوە
بە سیرواتی دەربەدەری بیابان بڵێن:
بۆ هەر کوێیەک ڕاتەاوێژن
هەزارەها سەروچاوەی پاك و خاوێن
بە تۆ ئەمانگەیێنێتەوە
بە کێو و دەشت ودەر بڵێن:
بە تفەنگ و خەنجەر بڵێن:
بە هەتاو و سێبەر بڵێن:
بە کەلاوەی سەنگەر بڵێن:
ڕۆژێ دادێ
هەوری سووری شۆڕش ئەحمێ و
لافاوی تورەی پێشمەرگە، جارێدی
هەڵئەستێتەوە.
ڕۆژێ دادێ
ڕەشەبا بەردەرگی سەرای سلێمانی ئەگرێتەوە
بە هەندرێنی کورد بڵێن:
هەت کێو بە کێو ناگات .. بەڵام
ئێمە بە تۆ ئەگەینەوە [1]

---

١) کاک سمی ئەم شیعرەی لە مانگی حوزەیرانی ١٩٧٥ لە شاری بەرلین - ئەڵمانیا نووسیوە

نەرمین حەویز کە لە لایەن (مدیریە الامن) ی پارێزگای سلێمانی بۆ ئەم کارە ڕاسپێردرابوو، دوای ئەنجامدانی هەڵات بۆ ڕۆژی دوایی (مکافئات) و خانویان دابوون بۆ ئەو کارە دڕندانە و نامرۆڤانەیەی کە ئەنجامی دابوو. نەرمین حەویز لە کاتی ڕاپەڕینەکەی خەڵکی کوردستان لە بەهاری ١٩٩١ لە لایەن جەماوەری خەڵکی سلێمانی بە سزای خۆی گەیەندرا. [٢]

---

[٢]) سەبارەت بە ڕووداوەکانی مەرگە و مجید حماد چەندین بەڵگەنامەی حەسەنەحانە و ڕاپۆرتی دوکتۆرەکانی لەدەس لای نوسەر هەن هەندێکی لە پاشکۆی کتێبەکەدا بلاو کراوەتەوە

(٤)

گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک مستەفا چاوڕەش

لە مانگی ١١/١٩٩٧ لە ئەمستردام - هۆلەندە لە میوانداریەکم بۆ لای کاک مستەفا چاوڕەش چاوپێکەوتنێکم لەگەل تۆمار کرد، کە بەڕێزی تەواوی ڕوداوەکە لە دیدی خۆیەوە باس بکات، و سوپاسیشی دەکەم بۆ ئەو وێنانەی خۆی و شەهیدی دایکی کە پێشکەشی کردم بۆ بلاوکردنەوەیان لەم کتێبە. چاوپێکەوتنی دوەمم لەگەل کاک مستەفا بۆ هەمان مەبەست لە مانگی ١١/ ١٩٩٩ لە کوردستان بە ئەنجام گەیاند.

پرسیار: لەو ڕاپۆرتانەی کە ئەمنستی ئینتەرناشنال بلاوی کردۆتەوە وێنەی تۆی تیا نەبوو.
وەلام: بلاو نەکردنەوەی وێنەی من لە ناو بریندارەکان دا دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی ئەو کاتەی کە منی تیا بووم لە نەخۆشخانەی لەندەن کە هیچ حولانەوەیەک لە لەشمدا نەمابوو ئەو کاتە ڕۆژنامەکانی وەک تایمز و گاردیان، ئەو ڕۆژنامەنوسانەی دەهاتن و پرسیاریان لێ دەکردم وێنەشیان دەگرتین من ئەو کاتە کە بە هۆی ژەهری سالیۆمەوە کە لە لایەن دەزگای موخابەراتی ڕژێمی سەدام حسێنەوە پلان کرابوو بۆمان لەسەر مردن بووم.
لەو کاتە خێزانەکەم و تەنیا کوڕەکەم لە بەندیخانەی (امن العامە) بەند بوون وە نەم ویست کە بە هۆی بلاو کردنەوەی وێنەی منەوە شتەکە بە یاد دەزگاکانی ڕژێمی عێراقی بهێنمەوە

و خێزان و منداڵەکەم (نەعاوەند و زریان) کە ساڵ و نیوێك لە بەندیخانە بوون زیاتر دوچاری ریان و بەسەرهات بێن.

پرسیار: زریانی کوڕت کە ئەو کاتە تەمەنی ساڵ و نیوێك بوە، لە بەندیخانە چاوی کردۆتەوە و فێری چەندین ووشەی عەرەبی بوە وە تەنانەت ئەمنی عێراقی جگەرەیان بە قاچی کوژاندۆتەوە. وە بۆ پرۆپاگەندە و ئازاری دەرونی تۆ یاری منداڵیان خستۆتە بەردەمی و وێنەیان گرتوە. دوو ڕوداوی موازی بەیەك لە یەك کاتدا. ترازیدیای خۆت، وە خێزان و منداڵت لە بەندیخانە. ئەم بەسەر هاتە چۆن بوو، وە ئەم هەستە چۆن تەعبیر دەکەیت؟

وەلام: گرتنی خێزان و منداڵی من دەگەڕێتەوە بۆ دڕندەیی ڕژێمی بەعس بەرامبەر بە گەلی کورد، نەك بە تەنیا بەرامبەر بە خێزان و منداڵی من. دوای فەشەل بونی گفتوگۆکەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و ڕژێمی بەعس لە ساڵی ١٩٨٤، دوای شەڕ دەستپێکردنەوە لە هەموو ناوچەکان، ڕژێمی عێراقی لە ساڵی ١٩٨٥ بە شێوەیەکی زۆر دڕندانە و ئەم جارە زۆر زیاتر بێ بەزەییانە کەوتە ڕەفتار کردن لەگەڵ گەلی کورد.
مقەڕی مەکتەبی عەسکەری ئێمە ئەو کاتە لە دۆڵی سێوان بوو لە ناوچەی مەرگە جار جار کەس و کارەکانمان دەڕۆیشتنەوە بۆ سلێمانی بۆ جێبەجێ کردنی پێویستیەکانی ڕۆژانە. ژن و منداڵەکەی منیش ڕۆیشتبونەوە. دەتوانم بڵێم لە ١٩٨٧/٧/١٩ دا لە گەڕانەوەیان دا دیارە لە لایەن ئیستخبارات و سیخوڕەکانی بەعسەوە ئیخباری کرابوون. هەر ئەو کاتەش خێزانێکی تریش کە لەگەڵیان هاتبوو وە خزمی خۆمان بوو، نەقیب ئەمیر،

ئەمیری کەریم چاو شین کە نەقیبی شورتە بوو، ئەویش لەگەڵیان چوبوو کە خێزانەکەی خۆیشی لەگەڵ خۆیان بهێنێت. تا ئەو کاتەی کە ئەو ڕۆیشتبوو بیانهێنێت دیارە بە هەر شێوەیەك بوبێت ئیخباری کرابوون. لە سەیتەرەکەی تاسلوجەی سلێمانی مەفرەزەیەکی ئەمن بە تایبەت چوبوو لەوێ سەیتەرەی بۆ دانابوون. یەکسەر ناسیبویانەوە و دایان بەزاندبوون.

ئیتر لەو کاتەوە لە ١٩٨٧/٧/١٩ وە تا ١٩٨٩/١/٦ کە بە لێبوردنی گشتی ئازاد کران،نزیکەی ساڵ و نیوێك بەند بوون. هۆکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە خێزانی من بوو، چونکە زۆر کەسی تر کە خێزانی هەبوو بەردەبوون. لەبەر ئەوەی کە من لێپرسراوێتیم هەبوو لە بزوتنەی کورد دا دەیانویست تەنازولم پێ بکەن یان تەسلیم ببمەوە.

تەنانەت خەڵکی تر بێ کەفالەت بەربوون، بەڵام خێزانی من بە کەفالەتی باوکی لە بەندیخانە ئازاد کرا. ئەو خێزانەش کە لەگەڵیان گیرا نەوجوانی ناو بوو کە کچی جەلالی ئەحمە ڕەش بوو لەگەڵیاندا دایکیشی گیرا. دوای ماوەی مانگێك نەقیب ئەمیریش لە دژلی بەرگەڵو سەرگەڵو بەر کیمیاوی کەوت
لە مقەڕی کاك نەوشیروان بوو کە بە کیمیاوی بۆمباران کران. تۆپێکی کیمیاوی دای لە مقەڕەکەیان و چوار پێشمەرگەی تیا شەهید بوو. یەکێکیان شێخ محەمەد بوو خەڵکی سلێمانی کە خێزانەکەشی گیرا بوو. دوەمیان مە حمود سێدەری بوو کە پێشمەرگەیەکی ئازاو قارەمانی مەڵبەتەکەمان بوو لەگەڵ کوڕەکەی مە حمود سێدەری هەر چواریان لەوێ شەهید بوون

ئەو مەترسیەی کە ئەوان سجنیش بوون باسی ئەوەت لێ پرسیم کە چۆن ڕەفتاریان لەگەڵ کردوون. ئەو ماوەیەی کە خێزان و منداڵەکەم بەند بوون. زریان بە تەمەنی یەك ساڵەیی چوە بەندیخانەوە. وە بە تەمەنی دوو ساڵ و نیوی لە بەندیخانە دەربوو. مانای نزیکەی ساڵ و نیوێك بەند بوو. منداڵێکیش لە (امن العامە) ی بەغدا بێت وە لەگەڵ خێزانی گرتوی عەرەب ژیابوو، کە هاتە دەرەوە هەندێ ووشەی عەرەبی فێر بیوو، و کوردی نەدەزانی.

ئێمە کە دەعوەت کراین بۆ تەلەفزیۆنی BBC لە لەندەن دوای ئەوەي کە خۆیان گەیاندە ئێرە و منیش چووم بە دوایان دا و هێنامن، لە کاتی چاوپێکەوتنەکە ئەو شوێنەی قاچی کە بەعس جگەرەیان لەسەر کوژاندبوەوە هەر هێشتا دیار بوو. ڕژێمی بەعس تەنانەت ڕەحمی بە منداڵ و بە پیرو پەککەوتەش نەکردوە، تەنیا گوناهیان ئەوە بوە کە کورد بوون. تا ئەم ماوەیەش شوێنەواری هەر دیار بوو کە تەمەنی ئێستە بۆ دوانزە ساڵ دەچێت.

پرسیار: باسی ئەوە دەکرێت کە خەزور و کەس و کارت لەسەر لێپرسراوێتی و ناسراوی و چالاکی پێشمەرگایەتی تۆ لە (امن العامە) گیراون و ئەشکەنجە و ئازار دراون.

وەڵام: گرتن بۆ هەموو کەس بوو نەك بە تەنیا هەر بۆ ئێمە. دیارە کە کەسایەتیش زۆر جار مەبەستیانە. من پێش ئەوەي کە ژنیش بهێنم، ڕژێم چوبوە ماڵی کەس و کارم و دایکمیان گرتبوو. ماوەیەکی زۆر بەند بوون و کەس نەیدەزانی لە کوێن. لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لە خێزان و منداڵی تر بردبونیان بۆ سنجار لە سەر سنوری سوریا. حکومەتی بەعس وای دەزانی کە

ئەو ئەگەر دایکی من بێت لێپرسراوی تەنزیمی سلێمانی و نهێنییەکان لای ئەوە.
کە هاتەوە ووتی ڕۆڵە سەدام بەری نەئەداین، زانیتەکە باش بوو بەری داین. نەی ئەزانی هەموو شت بە دەست سەدام حسێنە. لێم پرسی لە کوێ بەند بوون. ماوەیەکی زۆر بیری لێ کردەوە و ووتی لە نەجار، مەبەستی لە سنجار بوو. دایکی من لەوێ بەند کرابوو.[٢]
ماوەیەکیش خەزوورم بەند بوو لەوێ کاک حسێن لەسەر ئەوەی کە کوڕیان لە دەرەوە پێشمەرگەیە. ئەمە بۆ هەموو پێشمەرگەیەك وە بۆ هەموو کوردێکە کە هەناسەی کوردەی پاکی بدایە. بەڵام دیارە زیاتری بۆ پێشمەرگە بوو. ئەم شتەش لە ساڵانی ١٩٨٥ بۆ ٨٦ بوو.
هەر لە سەرەتای شۆڕشی ئەمجارەشمان کە دەستی پێ کردەوە بە سەرۆکایەتی یەکێتی نیشتمانی کوردستان ئەم شتە ڕووبەڕوی هەموو کەس و کاری پێشمەرگەکان بووەوە. من هەر هێشتا تازە گەیشتبومەوە سەر سنور ئەوانەی کە لە دەرەوە بوون کەس و کاریان هەمووی لە بەندیخانە بوون. ئیتر ئەوانەی کە دەستیان گەیشتبێت پێیان لە منداڵ و ئافرەت و خێزان... ئەو فەترەیەش کە من خۆم ئامر هەرێمی قەرەداغ بووم، خالد کە کوڕی خاڵمە ئەویش برایەکی (ئاسۆ) شەهید بوو. دایکی و خوشکێکی زیاتر لە ساڵێك بەند بوون و دوایی لەگەڵ ئەو حەلك و خێزانانەی تر بەر بوون بە لێبوردنی گشتیەکە. ئەمەش مەسەلەی بەشێك لە

---

[٢]) ئەبێت مرۆڤ پێنسەی ڕژێمێك چۆن بکات و چەندە شەرمی و سەرشۆڕییە کە دەستی بچێتە ئەوەی ئافرەتێکی، دایکێکی سادەی نەخوێندەواری، بێگوناهی دانیشتوی مەلکی وولاتەکەی خۆی لە بری ڕێز و دانی مافی دایکایەتی بیخرێتە نێوان چوار دیواری بەندیخانەیەك

کەس و کاری من، بەڵام من هەموو کورد بە کەس و کاری خۆم دەزانم.

وە هەروەها ئەکرەم حەیسە تێکۆشەرێکی ناسراوی خاوەن باوەڕی بەهێز بە زە حمەتکێشانەوە ، لەسەر ئەوەی نامەیەکی بۆ من نوسی لە ساڵی ١٩٨٠ پاش ئەوەی بە هۆی خۆمرۆشانەوە دەست ئەمنی سلێمانی کەوت ئەکرەم گیرا و پاش هێنان و بردن بۆ هەیلەی کەرکوك و هێنانەوەی بۆ سلێمانی بەعسیە خوێنڕێژەکان ئەم تێکۆشەرە بەهێزەی کەلەکەمانیان تەنها لەسەر نوسینی نامەیەك لە کۆتایی ساڵی ١٩٨٠ ئیعدام کرد و هەموو شاری سلێمانی شاهێدی خەباتی ئەکرەمی حەیسەن کە پوززامە. کاك ئەکرەم ئەندامی یەکێتی نەبوو.

پرسیار: پێش ئەوەی بچینە سەر ڕوداوەکانی ساڵی ١٩٨٨ ی ناوچەی مەرگە، بە لامەوە گرنگە ئەگەر بتوانیت کورتەیەکی مێژووی ژیانی خۆت. فاکتەری پاڵپێوەنەر چیبوە کە وات لێبکات ببیتە پێشمەرگە و پەیوەندی بە بزوتنەوەی شۆڕشگێڕی کوردەوە بکەیت، و کەی پەیوەندیت کرد بە (ی.ن.ك) وە.
وەڵام: دیارە کە منیش وەك زۆربەی زۆری ئەو خەڵکانە چاوم کردەوە لە بنەماڵەیەکی مام ناوەندی بووین سەردەمی عبد الکریم قاسم مەدی بیر کردنەوەی پێشکەوتوخوازیی هەبوو لە کوردستان و لە عێراقیش. کە بومە خاوەنی بیروهۆشی خۆم کەس و کارەکەم شیوعی بوون. منیش ئەو کاتە هەوڵم ئەدا هەرچۆنێك بێت بچمە ناو جوڵانەوە. ئەو سەردەمەی کە مەلیك کوژرا من پێم ناخۆش بوو، چونکە هوشیاری سیاسی ئەوتۆم نەبوو. لە ساڵی ١٩٥٨ من تەمەنم ئەو کاتە ١٢ ساڵ بوو.

له ساڵی ١٩٦٢ چومه ڕیزی جوڵانەوەی نیشتمانی لە قوتابخانه لە ناوەندی چومە ڕیزی حیزبی شیوعیەوە و تا ماوەی ١١ ساڵ شیوعی بووم. بە پلەکانی حیزب دا ڕۆیشتم تا بوومە ئەندامی فەرعی کوردستان لە حیزبی شیوعی کوردستان ئەوەی قیادەی مەرکەزی.

له ساڵی ١٩٦٧ دوای کەرت بونەکەی حیزبی شیوعی من لەگەڵ تەبارە شۆڕشگێڕیەکەیدا ڕۆیشتم (قیادە المرکزیە - عزیز الحاج). تا ساڵی ٧٣/١٩٧٢ کە گەیشتمە ئەو قەناعەتەی کە ئیتر ناتوانم لەگەڵیان دا کار بکەم.
دوای ئەوە پێش دەستپێکردنەوەی شەڕی ١٩٧٤ چومە دەرەوە و بومە پێشمەرگە و تا ئەو ماوەیە سەرلق بووم لە پێنجوێن ئەو کاتەی کە شەڕ دەستی پێکردەوە ئێمە لە پێنجوێنەوە چوین بۆ ڕەواندز کە شەڕی قورس لەوێ بوو کە حکومەت پەلاماری داین و تۆپبارانی خەستی کیمیاویشی کردین ئێمە لە جەبهەی گەروی هۆمەر ئاغا بووین لە نزیک شاخی زۆرك.

زاهیری برام لەوێ (١٩٧٤/١٠/٢١) بەر مسقۆر کەوت لەگەڵ مە حمود ڕشید کە لەقسەکەی نەبەزە. تا ئێستاش شوێنەواری ئازار و ناخۆشی هەر تیایاندا دیارە. ئەو کاتە ئەم مەسەلەیە بوە ڕوداوێکی گەورە، چونکە یەکەم جار بوو کە قسەۆر بەرامبەر بە کورد بەکار بهێنرێت، کە زاهیری برام یەکێك بوو لەوانەی کە بە خەستی بەرکەوت.

زاهیریان نارد بۆ لەندەن بۆ چارەسەر کردن، و دوای ئاشبەتاڵ ناردیانەوە بۆ ئێران. لە ١٩٦٥/٥/٤ من چومە دەرەوە بۆ

پێشمەرگایەتی و تا ئێستاش دانەبڕاوم لە خەبات و لە بزوتنەوەی نیشتمانی. ئەوەی لە توانامدا بوبێت پێشکەشم کردوە بە گەل و بزوتنەوەکەی بە خۆم و بە کەس و کاریشمەوە.
بە هۆی زاهیری برامەوە لە ساڵی ١٩٧٦ هاتمە هۆڵەندە. لە ساڵی ١٩٧٧ هەموو لە سەر سێ ناوچەکەی سنور لە تورکیا یەکمان گرتەوە لەگەڵ بەڕێزان مام جەلال و کاک نەوشیروان و هاوڕێیانی تر. ٢٠ ڕۆژ بە پێ بە ڕێگاوە بوین تا وەکو گەیشتینەوە ناوچەی سلێمانی بە سنورەکانی تورکیا و ئێران و عێراق. هەندێ چەک و تەقەمەنیمان بردەوە لەگەڵ خۆمان بۆ ئەوەی شۆڕشی پێ بکەینەوە. بۆ بەرگری کردن لە نەتەوەکەمان و لە دژی سیاسەتی بەعس کە دەیەوێت لەناومان بەرێت. دەتوانم بڵێم کە تەنیا کەسێك بووم لەو کاتەدا کە داوام لێ کرا، و لە ئەورووپاوە ڕۆیشتمەوە بە ماندو بوون و هیلاکی و خەباتی سەختی خۆم بە قۆناغەکانی مەسئولیەت دا تێپەڕم کرد. لە ئامر مەفرەزەییەوە بۆ ئامر کەرت و لەویشەوە بۆ ئامر هەرێم لە ئامر هەرێمی سێی شارباژێر بووم کە شەهید سیروان ئامر هەرێمی (٥) ی قەرەداغ بوو بە دەستی جاشەکان شەهید کرا، حەمە حانی حاجی دارا کە جاش بوو وە ئێستە فەرماندەی سوپای مسعود بارزانیە.

دوای شەهید بوونی سیروان منیان نارد بۆ ناوچەی قەرەداغ و لەوێ سێ ساڵ ئامر هەرێم بووم لەوێ لەگەڵ پێشمەرگە و کۆمەڵانی خەڵك ڕۆڵێکی باشمان دەبینی. ئەمانەی کە باسی دەکەم هەمووی بە هەوڵ و ماندو بوون و خەباتی پێشمەرگە و شەهیدەکانی خەڵکی کوردستانیشەوە هاتۆتە دی، کە من تەنیا تاکە کەسێکم تیایدا

کە من بە دەستەکەی خۆمەوە چومە ئەوێ و توانیمان ڕۆڵێکی باش ببینین لە ١٩٧٩/٨/١٩ بومە ئامر هەرێم، لە مانگی ١٩٨٢/٥ پلەم بەرزتر کرا، و نەقل کرام بۆ مەکتەبی عەسکەری. کە من بە دەستەکەی خۆمەوە چومە ئەوێ بریتی بوین لە ١٢٠ پێشمەرگە بە هەموو ناوچەی قەرەداغ و گەرمیان و ناوچەی کەرکوك. زۆر لەو هەڤالانە وەك شێخ جەعفەر و مام ڕۆستەم و برایانی ترم. کە بەجێم هێشتن و نەقل بووم ٨٠٠ پێشمەرگەم بە جێ هێشت. ئەو کاتە قەرەداغ بوبوە چقلی چاوی دوژمنان و لە هیچ دێیەکیش نەماندەتوانی بێ مەترسی بحەوێینەوە و هێرش و پەلاماری دوژمنمان هەمیشە لەسەر بوو. ئەوانەش کە لەو سەردەمەدا لەگەڵ حکومەت دا بوون وەك قالە فەرەج، تەحسین شاوەیس فەرماندەی سوپاکەی مەسعود بارزانی، ئەمانەش کوڕی میللەتەکەمانیان دەکوشت. ئێمە توانیمان لەم ناوچەیە شتێك دروست بکەین.

دوای ئەوە نەقل بووم بۆ مەکتەبی عەسکەری لە کاتی پشتگیری برا کوردەکانمان لە کوردستانی ئێران دوایی کە مەڵبەندەکان دروست بوون و کرام بە لێپرسراوی عەسکەری لە مەڵبەندی دووی کەرکوك کە مقەڕەکەی لە سەرگەڵو بوو لێپرسراوی هەموو هێزی پێشمەرگەی ئەو ناوچەیە بووم تا ئەو کاتەی لە سێوان زەهر خوارد کراین

پرسیار: مێژووی خەبات و کەس و کاری تۆ و بەسەر هاتەکانی ئێوە لە لای گەلی کورد و مێژووی نەتەوەکەمان بۆ هەمیشە ڕوون و ئاشکرایە. دەکرێ باسێکی ئەو بەسەرهاتی زەهر

خواردنە بکەیت، کە چۆن ڕێکخرا، و کێ ڕێکی خست و ئەنجامەکانی چی بوون؟

وەڵام: لەسەر ڕوداوەکانی ناوچەی مەرگە دەربارە ئەوە وردەکارییەکی دەوێت کە مرۆڤ پیایدا بچێتەوە کە ئەم بەسەرهاتە چۆن بوە. ئێمە مقەڕەکانمان لە ناوچەیەکی شاخاوی سەخت بوو. هەموو ئەو پێشمەرگانەی کە خێزانیان هەبوو لەو ناوچانە بوون هەر یەکە و لە پەناپەکدا ژوورێکی بۆ خۆی پەیدا کردبوو منیش ئەو کاتە لێپرسراوی هەموو هێزی پێشمەرگەی ئەو ناوچەیە بووم کە خۆی لە نۆ تیپ دەنواند، تیپەکانی ٦٥ی پشت، تیپی ٦٣ ی جوتبارا‌ن، تیپی هۆمەر ئاغا، تیپەکەی شێخ سەدرەدین (تیپی ٤٤ی چەکوچ) و تیپی ٤٣ ی ئاسۆس و زۆری کەش.

لەو کاتەش دا هەروەک باسم کرد شەڕی سەخت بوو لە نێوان ئێمە و هێزی داگیرکەران دا. دوای ئەوەی کە داستانی ڕزگاریمان کرد کە هەر من لێپرسراوی شاخی ئاسۆس بووم.

لە داستانی ڕزگاریدا هەموو شاخی ئاسۆسمان گرت کە نزیکەی ١٦ ڕەبیئە بوو و چەندین زابت و سەربازی ترمان بە دیل گرت.

بەڵام دیسارە بە حوکمی ئەو بارودۆخەی ئەو کاتە ئێمە لە ناوچەکانی خۆمان کشاینەوە.

بۆ جاری دووەمیش کە سەرکردایەتی بڕیاری دا کە پەلاماری بەعس بدەینەوە بۆ ئەوەی ناچاریان بکەین کە مل کەچ بکەن بۆ داواکاری میللەتەکەمان.

من لەو ماوەیەدا تەندروستیم هەندێ تەواو نەبوو هەستم بە ناخۆشیەک دەکرد لە خۆمدا لە پێشمەرگایەتیدا کەم کەس هەبوو کە بتوانێت پێشم بکەوێت. زۆر پێشمەرگە لە لای منەوە خۆی

نەقل دەکرد و دەیان ووت ئێمە تەحەمولی ئەم هەموو ڕۆیشتنەی تۆ ناکەین

دیارە کە خێزانی ئەو پێشمەرگانەی لەوێ لە لامان بوون خەڵکی باش و خراپیشی تیا دەبێت. یەکێک لەوانەی کە پەعس کەڵکی لێ وەرگرتبوو ژنی جەباری عەلی عەوێز بوو کە ناوی نەرمینە. نەرمین کە چوبوەوە بۆ سلەیمانی لەو کاتەوە کەڵکیان لێ وەرگرتبوو. پێشتریش وەختی خۆی گیرابوو دیارە لەو سەردەمەوە پەیوەندیەکی بە ئەمنەوە هەبوە. سێ یان چوار ساڵ پێشتر گیرابوو وماوەیەک لە بەندیخانە بوو لە سلێمانی وە ژنی پێشمەرگەیەک بوە لەو ماوەیەدا کە هاتەوە من وەک مێژوو دەیلێم کە جەبار کابرایەک بوو کە پێشمەرگایەتی کربوو، بەڵام سەرسەری تەبیعەت بوو. بە هۆی عەرەق خواردن و سەرخۆش بونەوە ئێمە ویستمان لە ناوچەکە دەری بکەین. من و ملازم عومەر کە خۆی لەسەر ژیانە و وەزیری ناوخۆی یەکێتی نیشتمانی کوردستانە.

ویستمان کە بانگی بکەین و ئامۆژگاری بکەین کە ئەو ئەوەندە نەبوو دوای ماندوبونێکی زۆر لە بەندیخانە دەرببوو من و کاک مولازم عومەر ویستمان بە جیا دەعوەتی بکەین و پێی بڵێین کە ئەم ڕەفتارە باش نیە بە تایبەت لە لادێ عەرەق خواردنەوە بۆ سومعەی خۆیشی و پێشمەرگەش و بۆ مەسەلەی دینیی باش نیە کە بە چاوێکی خراپەوە تەماشا دەکرێ
لەو ڕوانگەیەوە پەیوەندی و هاتوچۆ دروست بوو. لەو سەردەمەشدا کە باسم کرد ژن و منداڵەکەم لە بەندیخانە بوون نەرمین حەوێز کە هاتبوە ماڵمان، کەدیارە ئافرەتیش لە ماڵ دا

بێت هاتوچۆی مەتبەخ دەکات و دیارە کەڵکی لەوە وەرگرتبوو کە بتوانێت دەرمان بکاتە ناو خواردن و شتەوە. من دیارە کە ئەو هیلاکی و ناڕەحەتیەی پێشترم هی ئەوە بوە کە دەرمانی بۆ کردبومە ناو خواردنەوە.

بەیانیەکیان هەستام و چووم مولازم عومەرم لە خەو هەستان. ئەو شەوە هەر لە کاتژمێری ١٢ ی شەوەوە خەوم لێ نەدەکەوت و هەر بیرم لەوە دەکردەوە کە ژن و منداڵەکەم لە بەدبەختیانەن و شتێکی قورس بوو لە سەر دل و هەستم و ئەم شتەم لە خەیاڵ دەرنەدەچوو.
هەر ئەو شەوە هەستام وەسیەتم نوسی. ٢٠٠٠ دیناری ئەو کاتەم هەبوو، کامێرایەکی ڤیدیۆم هەبوو کە زاهیری برام ئەو کاتە هاتەوە بۆی بەجێ هێشتبوم لە نامەیەکدا بۆ مولازم عومەرم نوسی کە ئەگەر شتێکم لێ هات ئەم پارەو کامێرایە بدە بە ماڵ و منداڵەکەم.
بیرم لەوە دەکردەوە کە من نەخۆش نەبوم و بە توانام ئەم ئازاری سنگ و ناڕەحەتیە لە جەستەم دا هەر دەبێت ئەم ژنە دەرمان خواردەی کردبێم.

کە بەیانی روو کاك عومەرم هەستان ووتی تۆ چۆن شتی وا دەڵێیت. پێم ووت کە من گومانم لەم ژنە هەیە کە ڕۆژێکیان پێی ووتم " من دەتوانم بچم مواجەهەی ژنەکەت بکەم، بەڵام ناتوانم بەریان بدەم" کەسێك کە ژنی پێشمەرگە بێت چۆن دەتوانێت وا بە ئاسانی بچێت مواجەهەی ژنی من بکات لە دامودەزگایەکی وا حەساسی حکومەت دا. لەبەر ئەوە لێی کەوتمە گومانەوە

[illegible]

ووتم هەر ئەم دەبێت زەهرێکی بۆ کربیمە خواردنەوە، مولازم عومەر ووتی کاك مستەفا بڕوا مەکە و شتی وا چۆن دەبێت. ووتی ئەم جارە کە هاتەوە تۆ جاری جانتاکەی بیشکێنە. ئەو ڕۆژەی کە بۆ جاری دوایی دەرمان خوارد کرابین هێزەکانی ئێمە لە ١٩٨٧/١١/٢١ بڕیارمان دا لە هەموو لایەکەوە هێرش بەرینەوە سەر هێزەکانی ڕژێم. بۆ ئەم مەبەستەش هێزێکی زۆرمان هێنابوو لە گەرمیان و شوێنەکانی ترەوە، و هەمان شاخی زینۆی سپی بگرینەوە کە کۆتایی شاخی ئاسۆسە

هەمومان کە بە ڕێگاوە بوین بۆ ئەم مەبەستەو خۆمان بەستبوو بۆ ئەوەی بەسەر ئەو شاخەدا سەرکەوین، بەڵام من هەر بێ تاقەت دەبووم و ئەو هێزو وزەیەی جارانم نەمابوو. کاك مولازم عومەریش کە ئەو کاتە بۆ کاروبار چوبوەوە بۆ مەکتەبی سیاسی، هات سەرپەرشتی کارو ئیشەکان بکات ئەو ڕۆژە بەشێکی هێزەکان دواکەوتبوو وە لێیان تورە بوو، منیش لە پەنا دارێکدا دانیشتبوم و تاقمی ئەراش و جانتا و تفەنگ و فیشەکم دانابوو، بە خۆمم ووت ملازم عومەر وا بیر نەکاتەوە کە من ڕوخابم یا تاقەتم چوە، چونکە وا تەماشای دەکردم کە ناڕازی تەندروستیم بە جۆرێکی وا خراپ بوە پێشتریش هەر دەیزانی کە تەندروستیم باش نیە.

کە هێزەکە ڕۆیشت، و خۆیشی لەگەڵیان بەسەر شاخەکەدا سەربکەوێت هاتە لام و وتی کاك مستەفا تۆ ئەم جارە لەگەڵمان مەیە باشترە و دەبینم کە نەخۆشیت وتم کاك عومەر ئەگەر من

نیم لەبەر خاتری تۆ دێم، چونکە من لە داستانی ڕزگاری دا شارەزایی شاخەکەش و ناوچەکەشم هەیە. بەڵام لەبەر ئەوەی هێزەکەتان باشە من نایەم.
وتم هەروەك مەسەلەی ئێرانی وتەنی من ئەرۆم سەرپەرشتی تەداروکاتتان بۆ ئەکەم و شتتان بۆ دەنێرم. کە ئازوقە و فیشەك و پێویستی ترە.
کە هاتمە خوارێ ناردم بە شوێن سەریعەی مەلا محرەم کە کچی ئیمام مەرگەی خەتیبی مەرگە بوو کە خزممان بوو،کە یارمەتی دایکم بدات وتم هەروەك خۆم نەچوم، بەڵکو هەندێ خواردنیان بۆ دروست بکەین لە ناوساحی و مریشکیان بۆ سور بکەینەوە و لە سلێمانیشەوە هەندێ خواردەمەنیشیان بۆ ناردبوین وەك مریشکی میجەمیدە. لەو کاتە کە ئوتومبیلەکەم نارد ئیسماعیل خانەقینی سایەق بوو. لەگەڵ تریفەی خوشکەزام دا ناردمنە خوارەوە بە دوای کچەکەی مەلا محرەم. کە گەڕابونەوە دوبارە ئەو ژنەش ئەرمین لەگەڵیان دا هاتبوو، و دیم لە ناو ئوتومبیلەکەدا بوو، کە ڕۆژی پێشوتر لە سلێمانی گەڕابۆوە. کچەکەی مەلا محرمیش وتبوی عەسر دێم کە براکەم گەڕایەوە پرسی پێ دەکەم و ئەوکات دێم.

کە نیوەڕۆ هاتن و گەیشتنە ئەوێ، ئیتر کە مقەڕیش مەرەبالغی تێدا دروست بوو، مرۆڤ حواردن و شتی تیا نابینێت.
لەو نیوەڕۆیەدا د. محمود علی عوسمان هات کە ئەو کاتە لە حیزبی سۆشیالیست بوو لەگەڵ کاك عدنان معتی بەرەو ئەوە هاتن کە سەرکەون بۆ لای من کە ئەو کاتە لێپرسراوی هەموو مقەڕەکە بوم لەوێ بیرم لەوە کردەوە کە عەیبە ئێستە من ئەمان بەرم بۆ مقەڕ و هیچیشی تیا نیە ماڵەکەشم هەر لە پشتی

مقەڕەکە بوو. وتم فەرموون با بچینە ماڵی خۆمان. دوای دانیشتن و چا خواردنەوە دەوری شەش کەسێکی تریشیان لەگەڵ بوو وەک کاک سامی شۆڕش و کاک عدنان و کاک ئاوات کە هاوڕێی شێخ دارا بوو، وە کاک بێستوونی مەلا عومەریش کە هەموویان هاوڕێی زۆر خۆشەویستم بوون و ماڵەکەی هەر لە تەنیشت ئەوەی منەوە بوو.

پێم ووتن کە نیوەڕۆ لێرە بن، تەماشای یەکیان کرد و دیارە خۆشیان کە مقەڕ و جێگەیان نەبێت ئانیش هەر لای من دەخۆن. وتم دایکە نان دروست بکەن. ئەو نەرمینەش لەوێ بوو دیارە ئەم جارەش لەو زەهرەی لەگەڵ خۆی هێنابوو جاری پێشوو کە ملازم عمر وتی جانتاکەی بیشکێنە، یان کە ئەمجارە هاتەوە سەیری بکە. سەرقاڵم کرد و جانتاکەیم بردە ئەو لاوە و پشکنیم و لە ڕاستیدا هیچی وام تیا نەدی لە شتی ژنانە زیاتر
تەنیا شتێکی تیا بوو لە شوشەیەکی بچکۆلەدا بوو من وام زانی ئەمە بۆیەی نینۆکە و شتی وا لێ دەکاتەوە. جانتاکەیم لە شوێنی خۆی بۆ دانایەوە.

دوای دەرمان خواردنەکە ئەو شوشەیە لە ئاودەستەکەی خۆمان شکابوو. دیارە دوای بە ئەنجامدانی کارەکەی شکاندبوی. شەڕەکە کە لە ٢١ وە دەستی پێکردبوو من هەموو پێویستیەکانم بۆ دەناردن ئەو بەرەیەی کە ئێمە شەڕمان لێ دەکرد (ڕینوی سپی) لە سنووری ئێران و عێراق بوو، ویستمان بیگرین تا بتوانین جێگاکانی خۆمان فراوان بکەین لە دژی بەعس کە دەکەوێتە لای گەڵاڵە و سەفرە و زەروێن و ئەو ناوچانە کە بە پێ تا ناوچەی مەرگە ٣- ٤ کاتژمێر دەبوو شەڕەکە لە بەری ئەو

دیوی شاخەکە دەستی پێکردبوو، وە ئێمە لە ناوچەیەکی تر بووین

کە لە دوانزەو نیودا نان خورا، لەو کاتەدا دوو پێشمەرگەمان شەهید بوون، یەکێکیان خەڵکی ناوچەی (ئوردوگای) توە سوران بوو نزیك سەنگەسەر. یەکێکیان سەرداری سایەقی مولازم عومەر بوو. کە شەهیدەکەیان هێنایەوە بۆ ناشتن منیش بە د. محمودم ووت هەروەك لێرەن ئێوەش وەرن، چونکە پێشتر بارەگایان لەوێ نەبوو وە تازە ئاشتبونەوەی گشتی بوبو، شەهیدێك هەیە و دەشبێت بچینە سەر گۆڕەکەی
د. شوان کە دوکتۆری شۆڕش بوو وە کە ئێستە خۆی وابزانم لێرەیە لە ئەوروپا هاتبوو دایکی ببینێت د. شوان بە هۆی بیینی و تەداوی نەخۆشەوە دوا کەس بوو کە هات بۆ نان خواردن.
ماستاومان بۆ تێکرد. کە خواردیەوە ووتی ماستاوەکەتان تاڵە. منیش ووتم چوزانم لەوانەیە هی ئەوە بێت کە ماستەکە بۆ دوو یان سێ هەفتە دەخەینە موجەمیدەوە و تامەکەی لەوانەیە بەو هۆیەوە گۆڕابێت. دوای نان خواردن چوینە سەر گۆڕی شەهیدەکە. لەوێ هەندێ چاوەڕێمان کرد چونکە قەبرەکەی هێشتا تەواو نەببوو.

بێستونی مەلا عومەر ووتی من نازانم هەندێ گێژ بووم منیش ووتم بچۆ لای ئوتومبیلەکە دابنشە مەتارەیەك ئاویشم پێیوو دامێ، دەموچاوی پێ شت. دوای ناشتنی شەهیدەکە چوینەوە لای ئوتومبیلەکە، بینیم کە کاك بێستون ڕاکشابوو. ئێمەش، من و د. محمود علی عوسمان و کاك شوان و . . هەموو لە

زەهرەکەمان خواردبوو، بەڵام هێشتا لێی دیار نەدابوین. لەو کاتەشدا سریعەی مەلا محرمیش هات بۆ لای دوکتۆر و ووتی منیش سەرم گێژ دەخوات. دوایی کە فەحسی کاك شوانیان کرد ووتیان کە توشی نەخۆشی دڵ بوە.

دوایی کە سێ دوکتۆرم لەسەر بوو وە فەحسیان کردم، خۆم گومانم لەوە هەبوو کە دەرمان خواردیان کردم. ووتیان دەرمان خواردی چی، ئەگەر شتێکی وا بێت بە یەك کاتژمێر دەتکوژێت. ئیتر من کە گوێم لەوە بوو لە قسەکەی خۆم پەشیمان بومەوە ویستم سریعەی مەلا محرم بخەمە ئوتومبیلەکەوە و بیبەمەوە بۆ مەرگە کە لە مقەرەکەی ئێمەوە نیو کاتژمێر بوو بە ئوتومبیل. لەو کاتەدا بانگیان کردم و وتیان وەرە دایکت داوات دەکات. کە چووم ووتی مستەفا توشی ئازاری مەعیدە بووم. هەر ئەوەندەی ووت هێنامە لای دوکتۆر و ئیسعاف هات، بەڵام بێ ئەنجام بوو.

بە کورتیەکەی زەهر خواردنی ئێمە بە هۆی ئافرەتێکی کوردەوە بوو کە ناوی نەرمین حەوێز بوو، ژنی جەباری علی حەوێز بوو. لە ئەمنی سلێمانیەوە ڕایەنسپاردبوو بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە. حکومەت کە بە فڕۆکە و ئامرازی تری سەربازی ناتوانێت هەستێت بە هەموو کارێك پەنا دەباتە بەر ئەم ڕێگایانەش

ئەم شتەش هەر بۆ ئێمە نەبوو. پێشتر لە ناوچەی تیپی ٢١ ی کەرکوك هەر لە ڕێگای بە عسەوە و بەم ئامرازە کۆمەڵێك پێشمەرگەیان دەرمان خوارد کرد کە یەکێکیان ناوی ووریا سوور بوو. لەم ساڵانەی دوایشدا لە ١٩٧٦ فاتح شوانی و خێزانەکەی لە چەمچەماڵ زەهر خوارد کران. من کە ڕۆشتمەوە لە ئێران چاوم پێی کەوت، وتی مارونۆخم باش نیەو لە هەمان

زەهرێکەی تۆیان داوە بە منیش. کە کاتێك من لە ئەورێز بووم ئەم کاك فاتح شوانیە کە هاوڕێ و ئاسیاوم بوو هات بۆ لام بۆ نەخۆشخانە.

ئەم ڕەفتارە بەرامبەر بە ئۆپۆزیسیۆنی عێراقیش کرا بۆ نمونە بەرامبەر بە شیوعیەکان. وە بەرامبەر بە کاك سامان کرا لە گەرمیان کە جێگری من بوو ئەویش ماوەیەك گومانی هەبوو کە زەهر خوارد کرابێت. حکومەتی بەعس درێغی نەکردوە بۆ لە ناو بردنمان

ئەوەی کە من باسی دەکەم شتێکی زۆر بچکۆلەیە لەگەڵ بەراورد کردن بەوەی کە بەسەر میللەتەکەمان دا هاتوە. ئێمە تەنیا چەند کەسێك بوین لەم ڕوداوەدا. بەلاّم مرۆڤ بیر لەو هەموو بەسەرهاتە بکاتەوە لەوەی کە بەعس کردویەتی. بۆ نمونە ڕەفتاری بەعس لە بەکار هێنانی کیمباوی و ئەنفال کردنی ١٨٢ هەزار لە مرۆڤی کورد بە تایبەت لە خەڵکی گەرمیان و و بێ سەروشوێن کردنی چەند هەزار بەرزانی و وێران کردنی چەند هەزار دێهاتی کوردستان. . من کاتی حۆیشی لە کوردستان بابەتێکم نوسی سەبارەت بە دادگا کردنی سەدام.

لە ڕۆژی ١١/٢٤ لە کاتژمێری دوانزە و نیوی نیوەڕۆ لەو ڕوداوەدا دایکی من خدیجە حسین ئەمین کە تەمەنی ٦٤ساڵ بوو شەهید بوو سریعەی مەلا محرم کە کچی ئیمام جومعەی مرگەوتی مەرگە بوو، لەگەڵ یەکێك لە پێکۆشەرانی میللەتەکەمان بێستونی مەلا عومەر کە یەکێك بوو لە پێشمەرگەکانی شۆڕشی ئەیلول کە تا ئەو کاتەی شەهید بوو دانەبڕابوو لە ڕیزی خەبات

و پێشمەرگایەتی دا. ئەوانەشی بە ژەهر خواردنەکە نەمردن و بە سەقەت و شەل و برینداری لێی دەرچوون و تا ئەو کاتەی کە چاك بونەوە کە خۆم لە هەمویان خراپتر بووم بریتی بوون لە، د. محمود علی عوسمان، سامی شۆڕش، عدنان موفتی، د. شوان، فاوات و تریفەی خوشکەزام...

لە ١٤ ی مانگ بوو کە ئێمەیان برد بۆ ئێران و دوکتۆر فەرزان خەریکی چارەسەر کردنمان بوو، بەڵام تەجروبەیان لەسەر ئەم شتە و جۆری چارەسەر کرنی نەبوو. ئەو وەرعەی ئێمە بوو بە حەملەیەکی گەورە لە دژی ڕژێمی بەعس و لە دنیا دەنگی دایەوە و ڕێکخراوی لێبوردنی جیهانی (ئەمنستی ئینتەرنەشنال) دوایی ئێمەی بردە لەندەن کە ٣ کەس بوین: من و عدنان موفتی و سامی شۆڕش. کە ئەم دوو هاوڕێیەی دوایی ١١ ڕۆژ لە خەستەخانەی لەندەن بریج هۆسپیتال لە لەندەن مانەوە. بارودۆخی ئەوان وا بوو کە ئەو کاتەش ئەیان توانی بە پێی خۆیان هاتوچۆ بکەن، بەڵام بۆ من لە ناو فرۆکەکەش تەقالەیان بۆ هەڵواسیم، چونکە نەمدەتوانی دابنیشم.

پاش مانەوەی دوو مانگێك لە خەستەخانە وە دوو مانگی تریش بۆ چارەسەر کردنی هەندێ کێشەی تری نەدروستی وەك وەرزشی قاچ و لەش (فیزیۆتێراپی). دوای نوژداری و زۆری کەش بەردەوام فیزیۆتەرەپییان بۆ دەکردم و هەوڵیان لەگەڵ ئەدام بە گۆچان بڕۆم و بتوانم لەسەر پێ بوەستم. ڕێژەیەکی زۆر لە ژەهر لە میز و خوێنم دا بوو.

بەرێز ستەلا چاریش

لە نەخۆشخانەی لەندەن

لە ١٩٨٨/٥/٢٠ چومە هۆڵەندە. چونکە ئەو کاتەش لەوێ پەناهەندە بووم. بارودۆخێکی زۆر ناخۆش بوو: لە لایەکەوە دایکم شەهید بوو، ژن و منداڵەکەم لە بەندیخانەی (امن العامە) بوون، خۆم ئەو بەسەرهاتەم لێ ڕوو دابوو، ئەو هەموو هاوڕێ و دۆستانەم بەبەر چاوی خۆمەوە شەهید و بریندار بوون وە لە ژیانی شاخ و شۆڕش و ترس دا بژی.

ئەو ڕژێمەی کە کوردستان و میللەتەکەی بە کیمیاوی و ژەهر و زۆر ئامرازی تر لە ناو دەبات، لە هەمان کاتدا ئێستە بەشێك لە خەڵکی ئەم وڵاتەی ئێمە کە باسی نیشتمان پەروەری دەکەن دەچن ئەو ڕژێمی بەعسە دێننەوە کوردستان و شاری هەولێری پێ داگیر دەکەن و دەیکەن بە گژ هێزی پێشمەرگەی کوردستان دا، و سوپای تورك دێننە سەر خاکی ئەم میللەتەی کە دوژمن خەریکی لەناو بردنیەتی، ئەوەش بەشێکی ترە لە ترازیدیای نەتەوەکەمان.

دوای ڕوداوەکە خەڵکی تر چوبو بۆ دائیرەی ئەمن لە سلێمانی و وتبوی کە من هەستاوم بە کردنی ئەو کارە هەر بۆ ئەوەی پارەی پێ وەربگرێت (امن) یش بێگومان دەیان زانی کە خۆیان کلیان ڕاسپاردبوو بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە ڕۆژی دوایی ئەو کەسەی تریان لە زورێکی تر دانابوو وە بەرمینیشیان هێنابوو، ئەمیش جنێوێکی زۆری پێدابوو کە بە کابرای وتبوو تۆ چۆن خۆت دەکەیت بە خاوەنی ئەم شتە و من بەم کارە هەستاوم و کردومە.

ئەنجام دانی کارێکی لەم جۆرە بۆ ڕژێمی بەعس زۆر و گرنگ بوو کە قینێکی بێ وێنەیان لێمان بوو کە هەستاوین بە شۆڕش کردن کە نەوانێکی نوێی بزوتنەوەیەکی نوێی گەلی کورد بووین.

پرسیار: تۆ خۆت یەکەم کەس بوویت کە هەستت بەوە کرد کە نەرمین حەوێز هەستابێت بەم کارە ئەم ئافرەتە دوایی چۆن توانی دەرباز بێت بۆ شاری سلێمانی و لەوێوە بۆ بەغدا؟ ئایا مکافەئاتیان دایە بۆ ئەو کارەی کردی و لە کۆتاییدا چۆن سزای گەل و شۆڕشی درا بە سەردا، چارەنوسی چی لێهات؟
وەڵام: نەرمین لای ئێمە شانۆگەرییەکی وای دروست کرد کە گوایە ئەویش ژەهر خوارد کراوە و بەبەر چاوی پێشمەرگەکان خۆی ڕشاندبوەوە یەکێك بۆ شاهید کاك شێرکۆی شێخ نوری کە ئێستە لە هۆڵەندیە و کاك نەوزادی نوری بەگیش هەر بۆ شاهێدی مێژوو کە ئەویش هەر لە هۆڵەندیە کە من گومانی خۆم بە هەڵە نەگرتبوو کاك شێرکۆی شێخ نوری وتی نەرمین بکوژن و گومانەکە بەرامبەری زۆر ڕوون و تەواوە ووتم با چاوەڕێ بکەین کاك مولازم عومەر بگەڕێتەوە بیرم لێ کردەوە کە دوایی نەڵێن لەوانەیە ئەمە مەسەلەیەکی ئەخلاقی بێت و بڵێن دەیانەوێ بیشارنەوە و بیپۆشن.

من ئەو شەوە تا بەیانی بارودۆخم بەرەو خراپتر ڕۆیشت کە چووین دایکم بنێژین لە ئاوەژێ. لە ماڵی شەهید عبد الرحیم بە کاك نەوزادی نوری بەگم ووت ئاگاتان لەم ئافرەتە بێت تووشی موسیبەتێکمان دەکات کە ئافرەتەکەش خۆی هاتۆتە خوارەوە

ئیتر من بۆ بەیانی ئەوێم بە جێ هێشت و بردمیان بەرەو شاخ ڕۆیشتین. تا نیوەی ڕێگا توانیم بە پێ بڕۆم لە نیوەی شاخ ئیتر کەوتمە ئازار و ڕشانەوە و خۆم بە پێوە نەدەگرت گەیشتمە ئەشکەوتی بەرخان لە سەر شاخی ئاسۆس، لەوێ برادەران لە بن ئەشکەوتەکە ئاگریان کردبوەوە مانگی ١١ بوو دنیا سارد بوو وە بەفر بە قەد پاڵی شاخەکەوە بوو. شێخ سەدرەدین بوو، شێخ دارای حەفید و هەندێکی تر بوو، بینییان من و کاک عومەر هاتویین و بە سواری وڵاخ ڕەوانەم دەکەن بۆ ئێران لەوێش بە کاک عومەرم وت کە ئێستەش هەر گومانم لەم ئافرەتیە کە ژەهر خواردی کردوین هەستام کە دەستم قەڵەمی نەدەگرت، نامەیەکم بۆ مێردەکەی نوسی (جەبار) کە ئەو کاتە چوبو بۆ قەرەداغ.

بۆم نوسی وا من باسی بەسەرهاتێکی وات بۆ دەنوسم بە چەند دێڕێك. کاك مولازم عومەر وتی ئەگەر جەبار نامەکە بەکاتەوە و ئەو ئافرەتە نەکوژێت ئەوا خۆمان دەیکوژین نوسیم:

> "برای بەڕێزم کاك جەبار: بە هۆی خیانەتی ژنەکەی تۆوە بوە هۆی ئەوەی کە کاك پێشتوی مەلا عومەر کە هاوڕێی چەند ساڵەتە شەهید بوو، وە شەهید بونی دایکم،وە خۆیشم چارەنوسم نادیارە. هیوادارم موعامەلە لەگەڵ ئەم وەزعە بکەیت، مانای کە بێتەوە بیکوژن".

من چەند ڕۆژێکم ویست، چونکە بە ناوچەی شەڕ و خراپدا تێدەپەڕین و بە یارمەتی چەند کەسێك بە ناو ناوچەی حکومەت

دا بردمیان تا گەیاندمیانە سەر سنوری ئێران. ئیتر من وەسیەتی خۆم نوسی و ڕۆیشتم.
ئیتر لەو ماوەیە کە کاک عومەر هاتبوە حوارەوە، هەندێك کەس ناتوانم بڵێم بە هۆی خیانەتەوە، بەڵام بە هۆی خوێڕیتی و نامەردیانەوە پاڵیان بە نەرمینەوە نابوو ڕۆیشتبوو وە کەڵکی لەو وەزعە وەرگرتبوو.

کە ڕۆیشتبودوە سلێمانی هەر وەك باسم کرد دیارە پارەو خانویان دابویە. دیارە ئەم تەعدایە هەر لە مستەفا چاوڕەش و کەس و کاری من و ئەو هاوڕێیانەم نەکراوە بەڵکو لە میللەتی کورد کراوە.

ئەو هاوڕێیانەم کە لە ڕاپەڕینەکەدا بەشداریان کردبوو توانیبویان لە سلێمانی دەستگیری بکەن. من خۆم ئەو کاتە لە هۆڵەندە هەر لە ژێر عیلاج دا بووم لەوێ ئیعترامیان پێ کردبوو وە دوایی کوشتبویان.
برادەران مێردەکەیان ڕەمی کرد، چونکە وتیان دیارە کە دەستی جەباری تیایە ئیتر مێردەکەی ئیعترافی کردوە یان نا نازانم. بەڵام من خۆم وەك ویژدان دەڵێم لەوانەیە مێردەکەی ئاگاداری ئەو مەسەلەیە نەبوبێت. بەڵام ئیتر لە باروودۆخێکی کوردستان و کاتی ئەنفال و...هتد لەوانەیە زۆر شتیش ڕوو بدەن ئیتر پێویست بوبێت یان نا.

پرسیار: ڕاستە کە دادگا کردنی نەرمین لەسەر کاسێت تۆمار کراوە

وەڵام: بەڵێ تۆمار کراوە و من خۆم گوێم لێی بوە. بەڵام شریتەکە خراپ تۆمار کراوە. برادەران بردبویانە دەشت و لەوێ هاژەو ووژەی ڕەشەبا و ئەمانەی لەگەڵ تۆمار ببوو

پرسیار: ئایا ئەو کاسێتە دەست دەکەوێت؟
وەڵام: نازانم چی لەو کاسێتە هاتوە. بەڵام ئەو کەسە خۆی ماوە و ئەگەر بە پێویستت زانی دەتوانم ڕوبەڕویت بکەمەوە و لە کوردستانە.

پرسیار: ٨ ساڵ دوای ئەو ڕوداوە تەندروستیت چۆنە؟
وەڵام: تەندروستیم لەدوای ئەو ڕوداوە قورسە هیچ کات وەك خۆی لێ نایەتەوە. هێزی جارانم نیە،و دەبینیت کە چاویلکە لە چاو دەکەم و دەرمان بەکار دەهێنم و ناو سکم هەتا ئێستەش هەر ناتەواوە و موزاعەفاتی پەیدا کردوە و ئازارم هەیە، بەڵام مەرجەکانی پێشمەرگایەتیم هێشتا لە دەست نەداوە و بەشی ئەوەی تیا ماوە، بەڵام تەئسیری خۆیشی هەر تێکردووم.

پرسیار: ئەو زەهرە چیە کە بەکار هێنراوە؟ چۆن دەست دەکەوێت، ئایا تایبەتە یان بە گشتی دەست دەکەوێت...؟
وەڵام: ئەوە پێی دەوترێ سالیۆم. بە کوردی خۆمان پێی دەوترێ دەرمانی مشك. کار لە جیهازی ئەعساب دەکات و هێزت تیا ناهێڵێت، کار دەکاتە سەر دەمار و هەمویان دەمرێنێت. [1]

ئێمە کە ١١/٢٤ تووشی ئەو بەسەرهاتە بوین، لە ١٢/٢٠ /١٩٨٨ گەیشتمە خەستەخانەی لەندەن، و دوو مانگ لەسەر

---

[1]) ئەم زەهرە (سالیۆم) عونسرێکی قورسە، کە بێ تام و بێ بۆنە

جێگا کەوتم و هەر لەوێ سێ مانگی کەش خەریکی چارەسەر کردنم بوون

پرسیار: ئایا گۆڕی ئەو شەهیدە نەسرانە هەر لە ناوچەی مەرگە بە خاك سپێردراون؟ چونکە لە پارودۆخی شۆڕش دا و لە خەباتی شاخ دا لەوێ بە خاکی کوردستان سپێردراون، ئایا لە پارودۆخی ئەمڕۆی باشوری کوردستان هەر لە شوێنی ڕوداوەکە ماون یان گوێزراونەتەوە ناوچەی نزیك کەس و کاریان؟
وەلام: هەندێ لەو شەهیدانە براونەوە بۆ ناوچەکانی خۆیان. هەندێکی تریان نەبراونەوە. یەکێك لەوانە کە نەبرانەوە بۆ سلێمانی دایکم بوو، هەرچەندە خۆی خەڵکی سلێمانی بوو، من خۆم حەزم کرد نەیهێنمەوە. ئەم شوێنە بوە شوێنەوارێکی مێژوویی و سیاسی ئەو ڕوداو و شەهیدانە. من دوای ڕاپەڕین کە ڕۆیشتمەوە قەبری هەموو شەهیدەکانم هەڵبەست بە دایکمەوە و بە بێ جیاوازی. ئەوانەی کە لەوێ بوون شەهید عبدالرحيم بوو فەرماندەی لەشکرێکی خۆمان بوو، ئەو کاتە لە شەڕی تەق تەق لەگەڵ هێزی بەعس دا شەهید بوو.

کاك بێستونی مەلا عومەریان بردوە بۆ سلێمانی و خەڵکی شار پێشوازیەکی گەورەیان لێ کرد. منیش دەمتوانی بە حوکمی دەسەڵات و لە چوارچێوەی لێپرسراوەتی خۆمدا شتێکی ئاوا بکەم، بەڵام ویستم ئەم شتە بۆ مێژووی کورد هەتا هەتایە بمێنێت و هەر کەسێك بە لای ئەو گۆڕانەدا بڕوات دەڵێت

شەهید بێستونی مەلا عومەر

ئەمانەش لەو شەهیدانەن کە بە نەخشەی ڕژێمی بەعس و خائینانی کورد بە زەهری سالیۆم کوژران.
ئێستە لە دڵی ئاوەژێن گۆڕەکانیان هەڵبەسراوە و هەر لەوێش ماونەتەوە.

کاك مستەفا چاوڕەش پێناسەی سیاسی و جوگرافی ناوچەکە بەم شێوەیە دەکات:

" ناوچەی مەرگە ناوچەیەکی شاخاوییە کە دەکەوێتە دامێنی شاخی ئاسۆس، دیوی ئەودیوی شاری قەڵادزێ یە، بەری ئەوبەر ئاوەکە شاخی ئاسۆسە، دەکەوێتە پشتی دوکانەوە، مقەڕەکانی سەرکردایەتی دوای گفتوگۆکەی یەکێتی لەگەڵ بەعس دا لە ساڵی ۱۹۸٤ لەوێ بوو. هەر لەو ماوەیەدا دەست کرا بە دروست کردنی خانوو، مەکتەبی سەرکردایەتی و مەکتەبی سیاسی هاتە ئەم ناوچەیە. کە شەڕەکە لێرە توند بوو لە ژێر تۆپ باران دا گواستیانەوە. ئێمە مقەڕەکانمان لە بناری شاخی ئاسۆس بوو. مقەڕی ئێمەش بە تەواوی لە دڵی سێوان بوو. سێوان بە تەواوی دەکەوێتە نێوان دێی کانی توو، و مەرگە. کاتێك دەکەوێتە کانی توو لە بناری شاخەکە دوا دێ یە. چنارما، سێوان، ئاوەژێ، لۆتەر و مەرگە

ئەو ناوچەیە مەرگەی پێ دەڵێن (لە زەمانی نوری سەعید دا مەرکەزی ناحیە بوە؟) ئێستە سەر بە ناحیەی پشکردە بە دیوی ئەودیویشدا دەکاتە ناوچەی کەلالە و سەمرە و رەزوێ و دریك لە سنوری ئێران دەبێتەوە". ئەوە ئەو ناوچەیە بوو کە ڕوداوەکەی ئێمەی تێدا بوو.

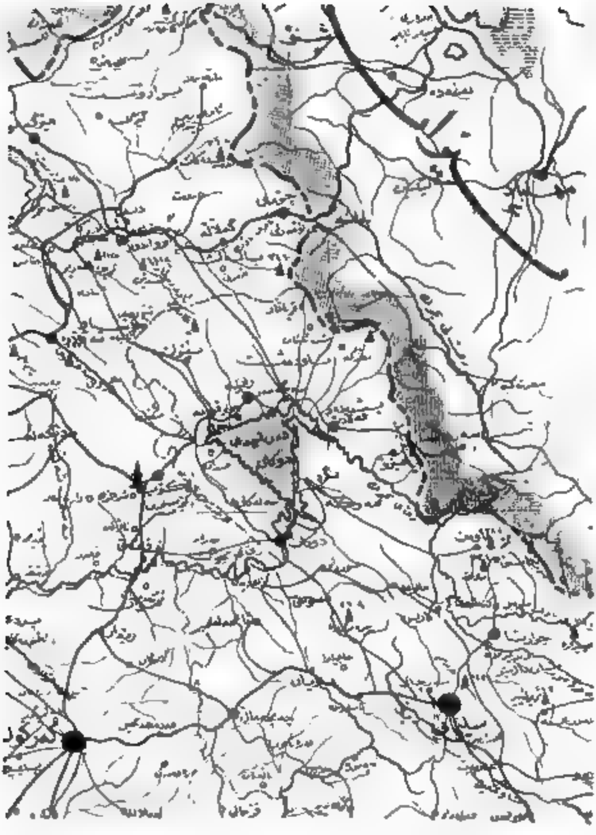

(٥)

گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی
کاك د. مە حمود علی عوسمان (سۆرانی).

ڕژێمی سەدام حسێن کە هەمیشە لە دژی گەلی عێراق بە گشتی وە گەلی کورد بە تایبەتی هێزی بەکار هێناوە. جگە لە ئامرازی شەڕ بە هەموو جۆرە چەکێکی تری کوشندە وەك چەکی کیمیاویشی بەکار هێناوە، وە جگە لە وێران کردن و سوتاندنی کوردستان وە لە ناو بردنی دانیشتوانی کە لە چەندین ساڵەی شەڕی جینۆسـاید بەرامبـەر میللەتەکـەمان بـەردەوام بـووە، ژەهریشی بەکار هێناوە بۆ لە ناوبردنی دژەکانی لە کورد و عەرەب وە کەمایەتیە نەتەوایەتیەکان.

ئێمە کۆمەڵێکی دوانزە کەسی بووین لە دەعوەتێکدا کە هەموومان لە هەمان خواردنمان خوارد. ژەهری (سالیۆم) مان درابە کە کرابوە ناو خواردنەکەوە، بە تایبەتی لە ناو ئەو ماستاوەی کە لەگەڵ خواردنەکە دانرابوو وەك لە دوایدا دەرکەوت

ئەم ڕوداوە، یان باشتر بڵێین ئەم تاوانە پڕ مەترسیەی ڕژێم لە ڕۆژی ١٩٨٧/١١/٢٤ لە ناوچەی سێروان کە ئەکەوێتە پشت دوکان و مەرگەوە بە ئەنجام گەیەنرا، لە بارەگایەکی پێش مەرگە.

ئەو ڕۆژە ئێمە هەموومان لەو ناوە بوین و شەڕێکی گەرم هەبوو لەسەر شاخەکان لەگەڵ هێزەکانی ڕژێمی عێراق، وە چونکە چەندین بریندار هاتبونە خوارەوە بۆ نەخۆشخانەکە و هەندێکیش شەهید بوبون، لەو کاتەدا کاك عدنان مفتی وە من کە لە

بارەگای حزبی ئیشتراکیەوە هاتبوین (نیو کاتژمێر لە سێروان دووربو بە پێ)، لەگەڵ برادەرانی یەکێتی نیشتمانی لە بەخاك سپاردنی شەهیدەکان بەشدار بوین وە من سەری نەخۆشخانەکەم دا بۆ تەماشا کردنی بریندارەکان وەکو پزیشکێك.
هەر لەو کاتەدا بە شێوەیەکی هەمیشەیی فڕۆکەی جەنگی عێراقی کە لە جۆری پیلاتۆزی سویسری بوون لە ئاسمان بوو بۆمباردومانی دەکرد.

لەبەر ئەوە بە ڕۆژ نەگەڕاینەوە بارەگای خۆمان و نیوەڕۆ نانمان لە سێروان خوارد. خۆشبەختانە من هەموی سێ کاتژمێرێك برو نانی بەیانیم خواردبوو. نان و ماستاوم کەمتر خوارد و ئەمەش ئەشێت تا ڕادەیەك تەئسیری هەبوبێت لەوەی کە لەناو نەچوم وەکو سێ کەسی تر کە لە کەڵمان نانیان خوارد و هەمان ڕۆژ ژیانیان لە دەست دا یان هەندێکی تریان کە چارەسەر کردنیان لە منی زیاتر خایاند

من لەبەر ئەوەی تازە بە سوریەدا گەڕابومەوە کوردستان و خەریکی هەوڵ دان بووم بۆ دامەزراندنی بەرەی کوردستانیی لەگەڵ حیزبی سۆسیالیستی خۆمان وە برایانی حیزبەکانی تر، لە ڕاستیدا لەگەڵ ئەوەش دا ئێش و ئازارم زۆر بوو، و تا ڕادەیەکیش مەترسی هەبوو لەسەرمان، بڕیارم دا کە لە کوردستان بمێنمەوە وە نەچمە بەریتانیا بۆ چارەسەر کردنم. وە لەبەر ئەوەی خۆم پزیشکم ئیتر کەوەندەی زانیم و فێری بووم لێرە و لەوێ، و بە هۆی دەرمانی تایبەت بەو ژەهر خواردنەوە کە لە کوردستان و عێراق و وڵاتی دەورووبەرمان دەست کەوتن، وە یان کە زۆر درەنگ لە ئەورووپاوە لە لایەن ئەو برادەرانەی

خۆمان کە چوبون بۆ عیلاج پێم گەیشت. چارەسەری خۆم کرد و ئەم چارەسەرە نزیکەی پێنج مانگی خایاند بە بەردەوامی. لەو ماوەیەدا ئێش و ئازارم زۆر بوو، خواردنم زۆر کەم بۆ دەخورا،و هەر بەم شێوەیەش نوستنیشم تەواو نەبوو جگە لەوە بە هۆی ژەهرەکە و بە هۆی چارەسەرەکەشەوە (دەرمانەکان) مووی سەر و هەموو شوێنێکی تری لەشم تا ڕادەیەکی یەکجار زۆر هەڵوەری، و قورسایم نزیکەی ١٠ کیلۆ کەمی کرد، پێستم زۆر زۆر ناسك ببوو پاش عیلاجەکە و بە هۆی ژەهرەکەشەوە پێستی سەرم ئاوسابوو. چەند جارێك سەرم سفر کرد بە گوێزان تا وردە وردە موەکانی هاتنەوە.
لە ڕاستیدا تاقی کردنەوەیەکی زۆر سەخت و پڕ مەترسی بوو کە ئێش وئازاری میللەتی دەرئەخست لە دەست ئەم ڕژێمە، وە جارێکی تریش دڕندەیی و پیاوکوژی بێ هاوتای ڕژێمی سەدام حوسێنی بیر خستینەوە کە ئەمە بەشێکی یەکجار کەمی بوو.

ئەم ژەهرە (سالیۆم) لە بناغەدا (مەرگەموش)ە کە بۆ کوشتنی جرجی گەورە بەکاردێت، بەڵام ڕژێمی عێراقی بە هاوکاری زۆر کارشناسی بێگانە وایان لێ کردبوو کە وەکو ئاو یان پاودەرێکی زۆر سادەی لێ بکەن، وە بە ئاسانی بەکار بێت لە ناو خواردن یان خواردنەوەدا بۆ لە ناوبردنی ئەو نیشتمانپەروەرانەی کە دژی ڕژێمی بەعداد خەبات دەکەن و دەجەنگێن. لەبەر ئەوەی هەندێك کەس لە دەرەوە چارەسەر کران لە مەسەلەی (ژەهراوی کردن بە سالیۆم) وە هەندێکیش لە دەرەوە وەفاتیان کردبوو، لەبەر ئەوە لە دەرەوە تا ڕادەیەك ئەم ژەهرە ناسرا بە ناوی (ژەهری عێراقی)، بەڵام لە ڕاستیدا راسیاریەکی وایان نەبو لە دەرەوە لە نەخۆشخانەکان لەسەر چۆنیەتی تەفسیر کردنی ئەم

ژەهرە لە مرۆڤ و ڕادەی کوشندەیی. چونکە زیاتر زانیاریەکە لە کارکردنی لە جرج و گیان لەبەری تر هەبوو، و زۆر کەم کەس بڕوای ئەکرد کە دەوڵەتێك هەبێت ئەم ژەهرە دژی هاوڵاتی خۆی بەکار دەهێنێت

من لە کۆتایی ساڵی ١٩٨٨ کە لە ئەمریکا بووم چوومە نەخۆشخانەیەکی ناسراو لە ولایەتی نیویۆرك بۆ ئەوەی بزانم ئایا پاشماوەی ژەهری سالیۆم لە لەشم ماوە. دکتۆرەکان سەریان سوڕمابو لەوەی من سالیۆمم خواردبێت و زانیاری وایان نەبوو لە کارکردنی لە مرۆڤ وە چۆنیەتی چارەسەر کردنی، یان گۆڕینەکانی کە بەسەر ئەو مرۆڤە دێت ئەگەر نەمرێت. هەموو لێم کۆبونەوە و داوایان لێ کردم کە محازەرەیەکیان بۆ بدەم لەسەر ئەم ژەهرە و چۆن خواردمان و چۆن کاری تێ کردین و ئەوانەی وەفاتیان کرد چی وە چۆنیان لێ هاتبوو.
باسی ئەوەی کە ئێمە چۆن چارە کراین و چاك بوینەوە!! باس کردنەکەی منیان زۆر لا بە سود بوو، وە بۆیان دەرکەوت کە ڕژێمی بەغداد چەند دڕندەیە. منیش ئاگادارم کردن کە واشنتن بە تەواوی پشتی ئەم تاوانبارە گەورانە ئەگرێت کە لە بەغداد کار بەدەستن.

کاك د. مه حمود: مەسەلەی ئەرمین جەوێز دیار بوو کە گومانی لێ کرابوو وە هەروەها دیار بوو بە زۆر دەیویست خۆی بڕشێنێتەوە. شانۆگەریەکی وای دەکرد کە گوایا ژەهری خواردوە

چۆن گیرا و بەردرا و ڕۆیشت من زانیاری تەواوم لە سەری نیە زیاتر لەوانەیە کاك مستەفا چاوڕەش کە ئەو ژنە لە ماڵیان بوو وە خۆی لێپرسراوی ئەو ناوچەیە بوو بزانێت، یان برادەرانی یەکێتی نیشتمانی کە ئەو ناوچەیە لە ژێر دەسەڵاتیاندا بوو.*

ئەوانەی کە هەر ئەو ڕۆژە وەفاتیان کرد سێ کەس بوون. پیاوێك و دوو ژن کە یەکێکیان دایکی کاك مستەفا چاوڕەش بوو، و ئەوی تریش (سریعە) ی ناو بوو خەڵکی ناوچەی مەرگە

---

*)سەبارەت بە ئەرمین لە دەرەوەی وولات کاسێتێکم بە دەست کەوت کە دوای دەستگیرکردنی لە ڕاپەڕینەکەی خەڵکی شاری سلێمانی درابوو بە کارەکەیدا ناوە و تۆمار کراوە. بەڵام وتووێژەکە لەگەڵیدا هەر کاتی خۆی ئەوەندە خراپ تۆمار بووە کە بە داخەوە نەمتوانی لە ناوەڕۆکەکەی بە باشی بگەم و بیخەمە سەر کاغەز بۆ مەبەستی ئەم کتێبە. بە دەنگێکی هێواش و ترسەوە دەڵێ کە من ئەم کارەم کرد و تاوانبارم.و تەواو دیارە کە زۆر دڵنیایە لەوەی کە مردن چاوەڕێی دەکات و هیچ کات ئەوەندە نزیك نەبووە لێی وەك لەو کاتەی دوا وتووێژی ژیانی و تۆمار کردنی ناوانەکەی

لە ڕاستیدا لەسەر ماکتەری تێگەیشتن لە ڕوداوەکانی ئەو سەردەم و قۆناغە،و بۆ تێگەیشتن لە سروشتی مرۆڤ بۆ بە ئەندامانی بەحشینەك، یان ڕەفتارێك پێویست بوو کە زیاتر سەبارەت بەم ئافرەتە بزانم، کە لەسەر دووریم لە وولاتەوە و دووری بووم لە سەرچاوەی کۆکردنەوەی ڕوودا و و ڕاستییەکان لە ئەم شوێنی نوسینە لێرەدا پۆشاییەك بە خۆیەوە دەگرێ

بوو له ڕاستیدا ئێمە شاهیدی وەفاتی کاك بێستونی مەلا عومەر و خوشکە سریعە بوین، چونکە دایکی کاك مستەفا لەو کاتەدا کە ئەیان بردەوە بەرەو سلێمانی لە ڕێگا وەفاتی کردبوو.
ئەو ژەهرە کار لە هەموو لەش دەکات، و نیشانەکەی لە هەموو لەشدا (هەموو ئۆرگانەکان) دیارە و ئەوەی ئێمە بینیمان بە تایبەتی لە کاك بێستونی مەلا عومەر کە لە هەموو یەکێکی تر زیاتری خواردبو زۆر ترسناك بوو، چونکە جگە لەوەی کە بە پەلە بەرەو بێهۆشی چوو. پەلەقاژێ و خۆجوڵاندنی وا بەهێز بوو کە بە چەند کەسێك نەدەگیرا، و هەموو لەشی ڕەق بوبوو. ئەمە جگە لەوەی کە کاری دڵی زۆر تێك چوبو وە هەروەها هەناسەدانیشی.

وردە وردە چاوی تاریك بوو، وە لە ماوەیەکی زۆر کەم کە نزیکەی کاتژمێرونیوێك بوو، پاش نارەحەتیەکی یەکجار زۆر هەموو ئۆرگانەکانی لەشی لە کار کەوت و وەفاتی کرد و جێگای داخێکی گەورە بوو بۆ هەموومان بە جیاوازی بیروڕاشمانەوە، چونکە تا بڵێی کادر و پێشمەرگەیەکی چاك و دڵسۆز و ڕێك و پێك بوو، و لە ڕاستیدا جێگای شانازی بوو ئێمە لە ڕاستیدا لەو وەرعەی کاك (بێستون) هوە زانیمان کە مەسەلەکە ژەهرە. لە پاش وەفاتی کاك بێستون وردە وردە نیشانە دەرکەوت لە خوشکە سریعەش، کە ئەویش دیار بوو زۆری لە ژەهرەکە خواردبوو. چەند کاتژمێرێکی خایاند و ئەویش وەفاتی کرد.

نیشانەکانی ئەمیش وەك ئەوەی شەهید بێستون وابون، بەڵام بەو توندیەی ئەو نەبوو وە کاتی زیاتر ویست هەتا دەرکەوتن، وە بونە هۆی وەفات کردنی ئەو خوشکەش کە دوبارە جێگای داخی هەموو لایەك بوو، چونکە یەکجار دلسۆز بوو بۆ خزمەت کردنی پێشمەرگە و کار کردن بۆ شۆڕش.

دایکی کاك مستەفا چاوڕەش ڕەنگە کەمتری خواردبێت و نیشانەشی کەمتر بووبێت، ئێمە ئەمان بینی کە وەفاتی کرد، بەڵام لەسەر ئەوەی بە تەمەن پیر بوو وە وەکو دوەکەی تر گەنج نەبوو بەرهەڵستی بۆ ژەهرەکە کەمتر بوە و ئەویش ئەو ڕۆژە بۆ شەوەکەی زۆر بە داخەوە وەفاتی کرد.

ئەم کارەسانە کە لەو نیشانانەی بینیمان چ لەوانەی وەفاتیان کرد وە چ لەوانی تر کە پاش ماوەیەکی درێژ لە چارەسەر کردن چاك بونەوە کە من یەکێك بووم لەوانە زیاتر دڕندەیی و دژایەتی ڕژێمی سەدام حسێن بۆ مرۆڤایەتی بۆ دەرخستین، هەروەها هی ئەو دەوڵەتانەی دەرەوە کە ئەم کۆمەکانەیان بۆ دەکرد، چ کیمیاوی وە چ ئامادە کردنی ژەهر بۆ لە ناوبردنی خەڵك کە خەباتیان ئەکرد دژی ئەم ڕژێمە، وە هەروەها لە بە کارهێنانی ئامرازی ئەشکەنجە دان، ئەو دەوڵەتانەی کە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایان تێدا بوو، و ئەیان زانی سەدام و ڕژێمەکەی چەند دڕندەیە و ئەم کۆمەکانە چۆن تەنها بۆ لە ناوبردنی کورد بە تایبەتی و ئۆپۆزسیۆنی عێراقیش بەکار دەهێنن. ئەمەش دەری دەخات کە کاتێك بەرژەوەندی دێتە پێشەوە هەموو جۆرە

سەرەتاو مافێکی ڕەوا دەبێتە قوربانی ئەم دەسەڵاتانە بە شێوەیەکی دووریش.

لە هەموو ڕەوتێکشیاو وە هەموو دادپەروەریەك، یان مافی مرۆڤ کە ئەو دەوڵەتانە وە بە تایبەتی ئەمریکا زۆر باسی دەکات. هەروەها ئەم زەهر خواردنە وەکو هەموو تاوانە گەورەکانی ڕژێم جارێکی تر دەری دەخات کە ئەم ڕژێمە هەر پیشەی لەناو بردنی دژەکانیەتی بە هەموو جۆرێك و شێوەیەك کە زۆر جار لە جیهاندا بێ هاوتایە. وە بڕوای بەوە نیە کەس بیروڕای جیاواز یان دژی هەبێت و ئامادە نیە بۆ گفتوگۆی ڕاستەقیە و دیموکراتی لەگەڵ کورد یان ئۆپۆزیسیۆن
بۆ چارەسەر کردنی کێشەی کورد زیان بەخش و بێ ئەنجامە بە تایبەتی ئەگەر لایەنێك بە تەنیا کردی و نهێنیش بوو، و گەلی کورد ئاگاداری نەبوو. [1]

د. محمود سۆرانی

---

[1] ئەم وتووێژەم لەگەڵ کاك د. محمود علی عوسمان بە ڕێگای تەلەفون و فاکس ئەنجام داوە، و خۆی ئەسە دابەشتوی بەریتانیا لەندەن

(٦)

گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک عەدنان موفتیەوە

لە ساڵی ١٩٨٨ ئێمە بڕیارمان دابوو لەناوچەی سیروان، باخسەمەر بەواتە لەناوچەی سەرکردایەتی یەکێتی نیشتمانیی کوردستان بارەگایەك بکەینەوە ئەوکاتە کەسەر بەسۆسیالیست بووین. پاش گفتوگۆیەکی زۆر لەگەڵ مەکتەبی سیاسی ی.ن.ك بڕیاریان دا لە ناوچەی سیروان بیکەینەوە. پێشتر کە گەیشتینە ناوچەکە جەباری عەلی حەویز کە مێردی نەرمین بوو ئەو ژنەی کە ژەهرەکەی بۆ کردینە ناو خواردنەکەوە. جەبار کاتی خۆی لە ساڵانی ١٩٧٧، ١٩٧٨ پێشمەرگە بوو لای سۆسیالیست. پاشان چووە لای یەکێتیی نیشتمانی. لە دەوروبەری ساڵی ١٩٨٤ گیرابوو. ماوەیەك دوای ئەوە لە بەندیخانە ئازاد کرا.

ئەم ئازاد کردنە دیار بوو کە ساوەمەیەك بوو لەگەڵ ژنەکەیدا نەرمین ماوەیەك بوو هاتوچۆی دامودەزگای موخابەراتی عێراقی دەکرد. کەجەبار ئازاد کرا هاتە دەرەوە و لە ناحیەی مەرگە دانیشت و لەماڵەکەی خۆی دەعوەتی کردین. ئێمە هەستمان بەهیچ شتێکی نائاسایی نەکرد. پاشان جەبار گواسترایەوە بۆ ناوچەی قەرەداغ و ژنەکەشی ناردەوە بۆ سلیمانی لەسەر ڕۆشنایی ئەوەی

کەجەبار لەوێ نەماوە ،بەلام نەرمین هەر دوای دوو ڕۆژ گەڕایەوە بۆ ناوچەکەو چوە ماڵی کاك مستەفا جاوڕەش. ئەو کاتە مەسەلەکە سەرنجی کەسی ڕانەدەکێشا کەبۆچی نەرمین گەڕاوەتەوە بۆ ئەوێ. لەئەنجامی بارودۆخی شەڕ چەند شەهیدێك هەبوون کەبەیانییەکەی بڕیار وابوو بیان نێژین و بڕیاریش وا بوو سەردانی بریندارەکانیش بکەین هەر لەناوچەی سیروان. هەر ئەو ڕۆژە کاك سامی شۆڕشیش هاتە لامان. لەڕێگا کە کاك مستەفامان بینی پێی وتین کە شەهیدەکان بۆ نیوەڕۆ ئامادە دەبن بۆ ناشتن. وتی لەبەر ئەوە بۆ نیوەڕۆ لای خۆمان نانی ئێوە ڕ ۆ دەخۆین. دوای سەردانی حەستەخانە چووین بۆ ماڵی کاك مستەفا ، کەچووینە ئەوێ نەرمینیش لەوێ بوو. لە سەر ڕۆشنایی ڕوداوەکە قەناعەتم وایە کە ئەم ژنە دەمێك بێت لەگەڵ موخابەراتی عێراقی دەستی تێکەڵ کردبێت. دیار بوو پێشتر لەو ژەهرەی بۆ کاك مستەفا کردبووە حواردنەوە.

جاروبار ئازارێکی سکی هەبوو، بەلام نەیدەزانی کە هۆکەی ئەوەیە،هەندێك لەبرادەرانی تریش تووشی هەمان دیاردە بووبوون. دیاربوو کە پێشتر ڕێژەیەکی کەمی لەو ژەهرە کردۆتە خواردنەوە . کاتێك کەدامودەزگای موحابەراتی عێراقی سەرنجیان داوەتە ئەوەی کەنەرمین دەتوانێت دەستی بگاتە برادەران دووبارە ناردوویانەتەوە دەرەوە بۆ بەئەنجامدانی هەمان کردەوە،بەلام ئەمجارەیان ڕێژەیەکی زۆرتر لەم ژەهرە کوشندەیە بکاتە ناو خواردنەوە. جارەکێك پێش کاتژمێری دوانزە دوو

کەمستمان کرد بەنان خواردن کەژمارەمان دە کەسێك دەبوو. پاش نانخواردنەکە ویستمان بڕۆین بۆ سەر قەبران. لەکاتژمێری یەکی پاش نیوەڕۆ گەیشتینە ئەوێ. لەگەڵ گەیشتنمان بۆ ئەوێ پێستوونی مەلا عومەر لەئوتومبیلەکە دابەزیو کەوت. من سەریم بەرزکردەوەو هەندێك شێلام. ئەو کاتە وای بۆ دەچووم کەتوشی سەکتەی دڵ بووبێت دوایی گەڕاینەوە بۆ خەستەخانەکە. کە گەیشتینە ژووری خەستەخانەکە ڕشایەوەو بۆنێکی زۆر پیسی لێوە دەهات. دکتۆر شوان هات و سەیری کرد. ئەمیش هەر بڕوای وا بوو کەتووشی سەکتەی دڵ بوویێت. لەکاتژمێری دوو چارەك کەم سەریعەی مەلا موحەرەمیشیان هێنایە خەستەخانەکە. سەریعە لەبنەماڵەیەکی تێکۆشەر بوو، یارمەتی دایکی کاك مستەفای زۆر ئەدا بۆ بەڕێوە بردنی کاروباری پێشمەرگە. کەمن سەریعەم بەم بارودۆخە بینی ڕاستەوخۆ بۆ ئەو قەناعەتە چووم کە ژەهر خوارد کرابین.

لەماو ئەم قسانەدا بووین سەریعە هاواریکی لێ هەستاو کەوت، هەڵیان گرتوو بردیانە ژوورەکەی تر. کەچوومە لای ئەبینم ئەویش ئەڕشایەوە، نیشانەکانیان هەموو وەك یەك وا بوون. هەتا ئەوکاتەش هەندێك لەو برادەرانە قەناعەتیان وا نەبوو کەژەهر خوارد کراین. لە کاتژمێری سێ وچارەك کاك پێستوون زۆر بەعەزابەوە وەفاتی کرد. لەو دوو کاتژمێرەدا تەنیا یەکجار چاوی کردەوەو تەماشای من و دکتۆر مەحمود عوسمانی کردو پێی ووتین من زۆر خەجاڵەتم کە ئێوەشم وا بەخۆمەوە مەشغوڵ کردووە. من

ئەم قسەیەم هەرگیز لە بیر نەچووەتەوە. لەکاتژمێری چوار چارەك ئەم دایكی كاك مستەفاشیان هێنا. من بەردەوام لەو قەناعەتەدا بووم كە ئێمە ژەهر خوارد كراین، بەڵام دكتۆر مە حمود و دكتۆر شوان بەردەوام ڕەفزی ئەوەیان دەكرد كە ژەهرخوارد كراین. ماڵێكی مولازم عومەر لەپشتەوە بوو كەسەفەریان كردبوو، و كەسی لێ نەبوو من چوومە ئەوێ هەولم دا كە برشێمەوە. دەستم كرد بەقوڕگمدا بەڵام بێ ئەنجام بوو. كەدایكی كاك مستەفایان بەسەر وڵاخەوە هێنا دەرشایەوە. چوومەوە ئەوێ و پێم وتن كەئەوە بوونە سێ كەس. ئینجا قەناعەتیان بەقسەكەم هێنا. لەو بەینەدا سەریەمش مرد. دوایی گەڕاینەوە بارەگاكە و دڵی خۆمان بەوە خۆش دەكرد كە لەوانەیە ئێمە لەو ژەهرەمان نەخواردبێت. ئیتر نازانم كە كاریگەری بۆ سەر ئێمە كەمتر بووە لەوەدا بووبێت كە ئێمە كەمترمان خواردبێت لێی یان لەشمان بەرهەڵستی زۆرتر بووبێت. من تەنانەت پەرداخ و نیوێكم ماستاو خواردەوە. لەوانەیشە ژەهرەكە زۆرتر لەسەر ماستاوەكە نیشتبێت. پێستوون ماستاوی بۆ هەموومان تێ كردو دوایەرداخی بۆ خۆی تێ كرد. شەوێ من و دكتۆر مە حمود و سامی شۆڕش لەخەو هەڵدەساین و سەیری یەكترمان دەكرد كەبزانین ئایا كەسمان لێ نەمردووە. برادەرێكی تریش كاك ئاوات ئەویش لەو ژەهرەی خواردبووەوە. برادەرێك كەناوی دلاوەر بوو لەكاتژمێری شەشی بەیانیدا بانگی لەمن و دكتۆر مە حمود كردو وتی هەستن ئەوا لەڕێگادا بەرەو سلێمانی دایكی كاك مستەفاش مرد. دووبارە وەرعێكی دەروونی زۆر ناخۆش

باڵی کێشایەوە بەسەرماندا. بۆ بەیانییەکەی کەویستمان دایکی کاک مستەفا بنێژین، کاک مستەفاش وتی ئازارم هەیە. ئێمەش پێمان وت کە تۆ پێشتریش ئازارت هەبووە. باشتروایە هەتا ڕێگا نەگیراوە سەفەری ئێران بکەیت، چونکە سەرما دەستی پێ کردبوو، و بۆنی بەفر دەهات. ئەومان بەڕێ کردو خۆمان گەڕاینەوە. کات بوو بە کاتژمێری دوانزە.

لەڕێگا هەستم کرد کە پەنجەکانم و پێم سڕ بوون هەروەك بیست سەعات بەپێ ڕۆیشتبم و عەرەقەی کردبێت. لەڕاستیدا قسەم نەکرد، وتم نەوەك بڵێن ئەوە شتێکی نەفسیە. چووم دەست وپێم شت و نزیکەی کاتژمێرێك دانم بەخۆمدا گرت. هەستم دەکرد کە ئازارەکە بەرەوسەرەوە دێت. ئیتر ناچاربووم کەباسی بکەم و بڵێم لەوە دەچێت کەمنیش لەو ژەهرەم خواردبێت. دواتر هەوڵی ئەومان دا کەبچین بۆناوچەی پاخسەمەر، چونکە ئەو کاتە لەو ناوچەیە نەخۆشخانەی لێ بوو. دوای چوار سەعات ڕێگا گەیشتینە پاخسەمەر،چووینە خەستەخانەکەی سەرگەڵوو، دوای ئەوەی لەلایەن پزیشکەکانەوە تەختیتی دڵیان بۆ گرتین و مەحسی خوێنیان بۆکردین هیچمان لێ ئاشکرا نەبوو، دواتر چووین بۆ خەستەخانەکەی حزبی دیموکرات، وتیان دکتۆری فەرەنسی لێیە، بەڵام دکتۆرە فەرەنسی یەکان ڕۆشتوون. هەر لەوناوچەیە خەستەخانەیەکی کۆمەڵەی لێ بوو کە کۆمەڵێك دکتۆری ئێرانی باشی لێ بوو ئەوانیش مەحسیان بۆ کردین،بەڵام لێیان نەئەزانی. بەڕێکەوت کتێبێکی پزیشکی

جیهانی لەوێ بوو کەسالێ جارێك دەردەچێ و هی سالی ١٩٨٧ بوو، لەو کتێبەدا بەدوای وەسف و نیشانەکانی ژەهردا دەگەڕاین، هەموو جۆرە ژەهرێك تیایدا نووسرابوو کاریگەری چییە. نیشانەی نەخۆشییەکەی ئێمە لەگەڵ ماددەی کوشندەی سالیۆم یەکی دەگرتەوە .بەوەدا بۆمان ئاشکرا بوو کەژەهری سالیۆممان دەرخوارد دراوە. ئەوەی ڕاستی بێت ئێمە پێش ئەوەی بگەینە لای دکتۆرەکان، دەتوانم بڵێم بۆ یەکەمجار هەستم کرد کە گیان دەرچوون چۆنە. شەوێك لە ماڵی دکتۆر فرئاد نووستبووم ،بە یانییەکەی زۆر زوو بە ئازارێکی یەکجار زۆرەوە بەئاگا هاتمەوە وەکو شتێك لەتەوقی سەرمەوە لێم بدات لەبنی پێمەوە دەربچێت. لەپاشدا سەیرم ئەکرد ڕۆژبەڕۆژ ئازارم زیاد ئەبێت. دکتۆر مە حمود و کاك سامیش هەر لەگەڵم بوون و هەتا ئەو کاتە ئەوان ئازاریان لێ دەرنەچبوو. یاخود هێشتا کەمتر هەستیان بە ئازار دەکرد بە تایبەتی د. محمود. بیرمان کردەوە بچین بۆ ئێران ،بەڵام بەفر ڕێگای گرتبوو، ئەو ڕێگایەی کە کاك مستەفا لێوەی ڕۆشتبوو نەمابوو. بڕیار درا من و کاك سامی بچین، چونکە هێشتا وەکو باسم کرد دکتۆر مە حمود نەخۆش نەکەوتبوو. ئەو گەشتەمان دەستی پێ کرد و هەتا گەیشتینە ئێران دەتوانم بڵێم کە نووسینەوەی بۆ داستان دەست ئەدات. تاکە ڕێگا کەبەدەستمانەوە بوو بۆ دەرچوون موجازەفەکردن بوو بەڕۆح چونکە دەبوایە بەناو هێزەکانی حکومەتدا گوزەر بکەین بۆ ئەم مەبەستە چەکدارە کوردەکانی سەر بە حکومەت هاوکارییان کردین کەژێر بەزێر سەر بە

ڕێکخستنەکانی یەکێتی نیشتمانی بوون، کاك مولازم عومەر تەرتیبی کردبوو ،بەڵام خۆشترین شت ئەوەیە کەچووینە ناو جەیشی عێراقی بۆ ئەوەی بتوانین بچین بۆ ئێران. ئەوی ڕاستی بێت ئەو ڕێگایە چەندە بڵێی سەخت و ناخۆش بوو ،سەرماو بەفرو باران و خەتەری زۆر... بەڵام لەبەر ئازار ئێمە ئاگامان لەهیچ نەبوو، لەگەڵ ئەمانەشدا هەندێك وێنە هەیە کەقەت لەبیرم ناچێت. یەکێك لەوانە ،کاتێك کەڕۆشتین و گەشتینە دوا بازگەی چەکدارەکان(حاشەکان)ی حکومەت، منیان هەڵگرت و دریژیان کردم ،لەناویاندا پیاوێکی بەتەمەنی تیابوو نزیکم دەکەوتەوەو دەهات و دەچوو ،و لێم ورد دەبووەوە، لەدواییدا هاتە پێشەوەو وتی تۆ عەدنان نیت؟ وتم بەڵێ ئەوم. کەسەیرم کرد فرمێسك بەچاویدا ئەهات وەد ستی بە گریان کرد. کەبینیم، هەستم کرد کە حاڵم خراپە. خۆی پێشتر پێشمەرگەی لای خۆمان بوو کە دواتر تەسلیم بوەوە. بە هەرحاڵ هەرچۆنێك بوو گە یشتینە ئێران ،هیچ کام لە دکتۆرەکان نەیان دەزانی کە ئێمە چیمانە. کە گەیشتینە تاران یەکەم کەس کە زانی ئە و ژەهرە سالیۆمە، دکتۆرێکی خەستەخانەکە بوو، کە خۆی پسپۆری تایبەت بوو لە و بوارە دا کە دە ستی لە سەرمان دا ،پرچ وبرۆمان بە دەستوەیە وە هات و هەلدەوەری، پی ی وتین ئێوە مەرگە مووشتان خواردووە ،چونکە سالیۆم خۆی ژەهرێکە چرکراوەی ئە و مادەیەیە کە پێی دەڵێن (مەرگە مووش).

لەتاران ماینەوە تا دواتر بە هۆی کاک عادل موراد و کاک سیامەند عوسمانی ئامۆزامەوە کە لە فەرەنسا بوو، ئەمنستی ئینتەرناشناڵیان لە وەسەلەیەی ئێمە ئاگادار کردبوو وئەمنستی تەبەننای مەسەلەکەی ئێمەی کردبوو. کاک مستەفا چاوڕەشیش لەتەورێزەوە کە پشتیوانی ئەو حەستەخانەیەی کە ئێمەی لێ بووین. دواتر موعامەلەی ئەومیان بۆ کردین کە بچین بۆ لەندەن مانەوەمان لە لەندەن نزیکەی مانگێکی خایاند. عیلاجەکەمان هەر لەتارانەوە دەستی پێ کرد، بەڵام عیلاجێکی سادەو سەرەتایی بوو. دەرمانێکیان بۆ هێنابوو لەئەڵمانیاوە. دواتر کەپسولێکیان بۆ هێنا کەدزی سالیۆم بوو تازە دەرچووبوو، ئەوە پێش چوونمان بۆ لەندەن بە چوار - پێنج ڕۆژ بۆیان هێنا.

ئەو کەپسولە ژەهرەکەی لە خوێنەکە دەمژی و فڕێی دەدا، بەڵام من ئازارێکی ترم هەبوو بەهۆی قەبزییەوە، ئەو کەپسولە ژەهرەکەی لەخوێنەکە دەمژی و دەیبردەوە بۆ مەعیدە، دووبارە خوێنەکە دەیمژییەوە، منیش بەم هۆیەوە قەبزبووم. سەرلەنوێ مەتسانی ئازارو هاوارەکە سەری هەڵدەدایەوە. دواتر زەیت حەروعیان بۆ پەیدا کردم یەک دوو جار خواردمەوە تا ژەهرەکە لەسکم دەرچوو.
دەتوانم بڵێم کە لەم زروفەدا کاک ملازم فوئاد کە بەردەوام لە حەستەخانەکەدا بوو زۆر هاوکاری کردم، هەروەها پێویستە ئیشارەت بدەم بە یارمەتی پێشمەرگەی دڵسۆز و قسەخۆش کاک جەلالی مینە بەگ کە لە ڕێگا بەردەوام لەگەڵماندا بوو.

تاکە شوێنەوارو کاریگەریتی ئەو ماددەیە کە لە سەرم مابێتەوە تاکو ئێستا ئەوەیە کە وەکو هەست دەکەم تەئسیری لە ئەعسابم کردووە و جارجار ئەعسابم ساردە،هەست دەکەم بە دەنگە دەنگ زوو ئینفعال دەکەم وەکو جاران تەحەمول ناکەم. سەبارەت بە نەرمین حەوێز ئێمە سەرەتا گومانمان لە ناسیاوێکی کاک مستەفا کرد کە پێشتر خواردنی بۆ هێنابووین،کە مێکیش گومانمان لە نەرمین کرد چونکە نەرمین تەنیا کەس بوو خۆی و منالەکەی هیچیان لێ نەهاتبوو لەو ماڵەدا، هەرچەندە ویستی دەورێکی کارەکتە رانە ببینێت،خۆی ڕشاندەوە و خۆی خستە حاڵەتێکەوە، بەلام هیچی لێ نەهات و گومانمان کرد. دواتر هەڵات. هۆی هەڵاتنەکەی بەڕای من دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ناوچەکە ناوچەیەکی تەماس بوو لە نێوان هێزی پێشمەرگەی کوردستان و هێزەکانی حکومەتداو بەتەواوی کۆنترۆڵ نەکرا بوو.

بەڕێز عەدنان موفتی پێش نەخۆشی و دوای نەخۆشی

(٧)

گێڕانەوەی تراژیدیاکە لە دیدەی کاک سامی شۆڕش

ڕۆژی ١٩٩٧/١١/٢٤ لــە لای د. محمــود عوسمــان و کــاک عەدنان موفـتی بـووم. بـەیانی یـەك ویستم بگەڕێمـەوە ناوچـەی ئیش و کارەکانی خۆم لە بەرگەڵوو بـەڵام کـاك دکتـۆر و کـاك موفتی ووتیان واچاکە سەردانی کاك مستەفا چاوڕەش بکەین و ئینجا بۆ دوای نیوەڕۆ بچیتەوە بەرگەڵوو. ئەوان مقەڕانیان لە دۆڵی مەرگە بوو.

هەرسێکمان بەیەکەوە لـە دەوری کـاتژمێر (١٠)ی پێش نیـوەڕۆ سەردانی کاك مستەفامان کرد داوای لێ کردین کە بۆ نیوەڕۆ لای ئەو نان بخۆین و ئینجا لە مەراسیمی ناشتنی پێشمەرگەیەکی شەهید بەشدار بین.

ئەوە بوو کاتژمێر (١٢) ناتی نیوەڕۆمان خوارد لەسەر خوانی نان خواردن نزیکەی ١٠ کەس بوین جگە لـە د. مـە حمود و عەدنان و مستەفا چاوڕەش و من، شەهید بێسنوتی مەلا عومەر و دوکتـۆر شـوان و دلاوەرە فەڵـەو و هـەندێکی تـر کـە ئێستـا ناوەکانیانم لە بیر نیە لەوێ بوون

هەروەها دایکی کـاك مستـەفا و کچێکی حرمـی و کچێکی مـەلا محرمـی مـەرگە لـە مەتبـەخ کاریـان دەکـرد. هـەر ئـەو بەیانیـە

ژنەکەی جەباری عەلی عەزیز لە مەرگەوە هات و چووە لای ژنان لە مەتبەخ.

ئەو ماوەیە شەڕ گەرم بوو لە گەڵاڵەی ماوەتان و شاخی زێلوان و دەوروبەری. شەڕ لە نێوان پێشمەرگە و عێراق لە لایەك و گەلە کۆمەکی عەسکەری لە بەینی عێراق و ئێران. بۆیە تەیارە بەردەوام لەسەر ناوچەکە بوو.

جگە لەمە، حکومەت ماوەیەك بوو دەستی کردبوو بە شەڕی (المناطق المحظورة) لە دژی پێشمەرگە. واتە حەریك بوو بە تۆپ و تەیارە و هێرش گوندەکان چۆل بکات و نەیدەهێشت کەس لە ناوچەکەدا جوڵەی هەبێ. لەو نێوانەدا، دەزگاکانی پێشمەرگە چاوەڕێی ئەوەیان دەکرد حکومەت خواردنی ژەهراوی بنێرێ بۆ ناوچەی پێشمەرگە بۆ چاوترساندنی خەڵکی. بەڵام لە خەیاڵ نەبوو کە حکومەت ڕوویکاتە ناردنی ژەهر و تێکەڵاو کردنی بە خواردنی پێشمەرگەوە لە بنکەکانی خۆیاندا. بۆیە کەمتر خەڵك لە خواردنی لە ناوچەکانی پێشمەرگە ئامادەکراو دەترسان.
کاتژمێر ١٢ نان خورا لە ماڵی کاك مستەفا دواتر چووینە قەبرسان بۆ ناشتنی پێشمەرگە شەهیدەکە لەوێ، واتە لە کاتی ناشتن دا، بێستوون بە منی ووت کە سەر ئێشەیەکی توندی هەیە. ڕۆژی لەبرد وەزگی خراپ بوو بردمانەوە لای ئەو ئوتومبێلەی کە چاوەڕێی دەکردین.

کاتێك مەراسیمی ناشتن تەواو بوو و گەڕاینەوە لای ئوتومبێلەکە، بینیمان بێستون کەوتوە و ڕەنگی زەرد هەڵگەڕاوە و وەزعی زۆر خراپە. دکتۆر نەبوو غەیری دکتۆر مە حوود و

دکتۆر شوان بەڵام بە هۆی نەبوونی هیچ ئامرازێکی فەحس و دەرمانانی پێویست و موختەبەر، ئەوانیش نەیاندەزانی کە وەزع خراپی بێستون لە ئەنجامی ژەهر خواردنە. ئەوە بوو لە دەوری کاتژمێر چواری ئێوارە بێستون وەفاتی کرد. پێش وەفات کردنی ئەو بە نیو کاتژمێر کچەکەی مەلا محرم هەمان ئەعرازی بێستونی لێوە دەرکەوت زۆری نەبرد حەبەریان هێنا کە دایکی کاک مستەفاس وەزعی خراپە.
ئەمانە هەرسێکیان یەك لە دوای یەك وەفاتیان کرد. بەڵام ئێمە هیچمان لێ دیار نەبوو. پاش وەفات کردنی هەرسێکیان زانیمان مەسەلە ژەهرە.

بۆ ئێوارەیەکی درەنگ کاک مستەفا ئەعرازی لێ پەیدا بوو. من شەو لای دکتۆر مەحود و موفتی مامەوە بۆ ئەوەی بزانم چیمان بەسەر دێ. برادەران زۆر خەریك بوون بزانن ژەهر لە چی کراوە و کێ بەرپرسیارە لەو ژەهر خوارد کردنەی ئێمە.
زانرا کە لە ماستاو بووە ژەهرەکە. بەڵام تا ژنەکەی جەبار وون نەبوو بۆ شەو درەنگ کەس نەیزانی کە ئەو ئەو تاوانەی کردوە من و کاک عەدنان بۆ سبەی ئێوارە ئەعرازمان لێ پەیدا بوو. ئەو کاتە یەکێتی کاک مستەفایان بەرەو ئێران ڕەوانە کردبوو. ئێمەش دوای ئێنە و بردەیەکی زۆر ڕەوانەی ئێرانیان کردین. ئەوەی لەم بەینەدا یارمەتی داین کاک ملازم عومەر عبداللە بوو دیار بوو کاک عومەر سەرپەرشتی پەیوەندیەکانی جاشەکانی ناوچەی قەڵادزە و ڕانیەی دەکرد بە نهێنی

بەڕێز سامی ئوردی پێش نەخۆشی و دوای نەخۆشی

واتە ئەو جاشانەی پەیوەندییان بە شۆڕشەوە هەبوو لە ژێرەوە بۆیە کاغەزی بۆ امر سریەیەکی جاش نووسی کە بێت و بمانگەیەنێتە سنووری ئێران.
امر سریەکە هاتە گوندێکی نزیک ناوی قەڵادزە و لەوێوە بە ئوتومبیلێکی جاشان بردنی بۆ ناو مجمعی ژارەوە و قەڵادزە و لەوێوە بۆ رەبیەکەی خۆی. ڕۆژێك من و عەدنان لەو رەبیەدا ماینەوە. لەوەی حیمایەی دەکردین کۆمەڵە جاشێکی (باش) بوون. دواتر هەر ئەو جاشانە تەسلیمی پێشمەرگەیان کردین لەسەر سنووری ئێران. لەوێوە چوینە (ئالۆدتان) و سەردەشت و ئینجا تاران. لە تارانیشەوە بەرەو ئینگلتەرا براین لە ڕێگای دەستی ئینتەرناشنالەوە.

بە ڕاستی من یەك لە باری خۆم زۆر لەوە ورد نەبوومەتەوە کە چۆن ئەو عەمەلیەتەی زەهرە ئەنجام دراو کێ بەرپرسیارە لەوەی ئێمە تووشی ئەو تاوانە بووین. هەر ئەوەم بە لاوە گرنگ بوو کە بزانم دەستی کێی لە پشتە.

دیار بوو تەحقیقات زوو دەریخست کە حکومەتی عێراق بە تایبەتی دەزگای ئەمنی کەرکوك و سلێمانی ئەو تاوانەیان لە ڕێگای ژنەکەی جەبارەوە ئەنجام داوە
دیار بوو ژنەکەی جەبار پێی ووترابوو کە بە نیسبەتی کەم کەم زەهرەکە (سالیۆم) بخاتە خواردنی پێشمەرگەوە بێشتریش چەند جورعەیەکی کەمی دابو بە مستەفا چاوڕەش. بەڵام کە بینی ئەو ڕۆژە خەڵکێکی زۆر کۆبوبەتەوە، یان ڕەنگە لە دەستی

دەرچووین کە خورمەکە بە کەمێنێکی زۆر بچێتە خوارەوە کارێکی وای کرد کە بە پێی دەمە هێلکەکە لە کۆڵ خۆی بکاتەوە!

بە هەرحاڵ، کە من و مستەفا و هەموومان گەیشتینە لەندەن ڕۆژی ٢٠/١٢/١٩٨٧ وەزعمان زۆر خراپ بوو بەڵام لەدەستی دوکتۆرێکی پسپۆڕیان ئامادە کردبوو لە خەستەخانەی (لەندەن بریدج هۆسپیتڵ) بوو ئەنجامیش و ئەو دوکتۆرە کە ناوی (دوکتۆر عمری) بوو کەوتە علاج کردنمان و دوای دەرکەی مانگێک علاج توانی لە خەمەری مەرس ڕزگارمان بکات ٢

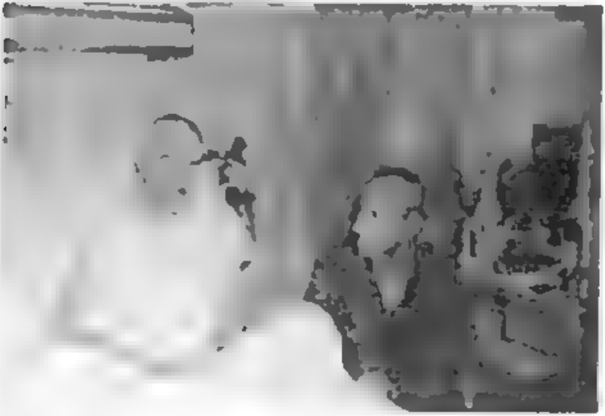

٢ کاک سامی خۆی لە ماوەیەکدا سەرپەرشتکاری ڕۆژنامەی هاوکاری گۆڕستانی بوو بوو چەند دوای لەندەن نیشتە لە دوورخی چەند مەعدەی کاری هەیە بۆ دواوەی سەلامە بۆ نیشتەکەی ڕاستەوە کار دەکات لە حکومەتی سەرەکی بۆ فۆتۆگرافی عێراقی دامەزراندەوە و دەنگ و باس و هەواڵەکانی بە ڕەسمی عەرەبی پەخش دەکات دوای چەند وتووێژێکی تەلەفۆنی کاک سامی باسی گرنگی ئەم سەرچاوەیەی بە ڕێگای خۆی بۆ مێژوو لە چیرۆکەوە بۆ ئەملاند

(٨)

کاك زاهیر مه حمود، گێڕانەوەی مێژوویەك و بەسەرهاتێکی دورونزیك. لە نێوان ئازار و هاوکاری دا

ئەو کاتەی کە ڕوداوەکەی کاك مستەفاو برادەران ڕویدا من لە هۆلەندە بووم ناچار بووم کە یەکسەر بکەومە ڕێ بەرەو تاران کە لەوێ هەرچۆنێك بێت بە لایەنی کەمەوە کاك مستەفا دەربار بکەم بەرەو هەندەران بۆ چارەسەری پزیشکی. من فریای هیچ نەکەوتم کە لە هۆلەندەوە لەگەل خۆم بیبەمەوە بۆ ئەوێ. دوای گەڕانەوەم بۆ تاران لە ئەورووپاوە پەیوەندی کرا بۆ کۆکردنەوەی کۆمەلێك دەرمان،چونکە ئەو جۆرە دەرمانانە لەوێ نەبوون بە تایبەت بە ڕێگای مارتای حێزانم دەرمانەکان سازکران و بۆمان زوو نێردران بۆ تاران.

ئەو دەرمانانە بە ڕاستی زۆر کەلکی گەیاند بە برادەران، چونکە لە بەریتانیا و لە شوێنی تریش هەر هەمان دەرمانیان دابونێ. خەستەخانەکانی ئێران بە ڕاستی جیاوازی زۆر بوو لەگەل خەستەخانەکانی سەردەمی شا. نزیکەی هەر فەلەویزە و شتی سادەی تێدا بوو وە تەنیا شتی سادە بەکار دەهێنران لەوێ.

ئەگەر ئەو دەرمانانە نەبونایە بە پلەی یەکەم کاك مستەفا لەسەر ژیان نەدەما،و زۆر لەوانەیشە کە برادەرانی کەمتر توشی مەترسی ژیان ببونایە کچێك کە ناوی (هانیا موفتی) بوو کە ئەسلێ وا برانم ئوردونی بوو هەستا بۆ هاوکاری کردن بەم کارە. لای ئەمنستی ئینتەرناشنال لە بەشی کاروباری ڕۆژهەلاتی

ناوەڕاستدا لە لەندەن کاری دەکرد. کاك عدنان موفتیش خۆی خەڵکی دەناسی و ئەو کاتەش کاك د. بەرهەم لە لەندەن بوو.

دوای گەڕانەوەم من ڤیزەی لەندەنم پەیدا کردبوو بۆ مەبەستی سەفەرەکەی کاك مستەفا و هەوڵیشم دا کە ڤیزەی ئەڵمانیا پەیدا بکەم پێشتر چەند ئەڵمانێك لە کوردستان لە لایەن یەکێتی نیشتمانی کوردستانەوە گیران ،کە ئەو کاتە لای کاك مستەفا خۆی دەستبەسەر بوون بۆ بەرداتەکانیان یەکێتی لەگەڵ حکومەتی ئەڵمانیا ڕێك کەوتبوون لەسەر چەند شتێك یەکێك لەوانە ئەوە بوو کە هەندێك لە بریندارەکانمان بتوانرێن لە ئەڵمانیا چارەسەری پزیشکی بکرێن.

ماجدیش دوای برینەوەی هەردوو قاچی بە ڕوداوی ئەو لوغمەی کە لەسەر قەبران بۆ کاك مستەفایان دانابوو ،بەڵام ماجدی بەرکەوت هاتە ئەڵمانیا بۆ چارەسەری پزیشکی

لەگەڵ ئەوەشدا دوایی کاك مستەفاش چوە بەریتانیا بۆ چارەسەر. دوای گرتنی ئەشیعەی کاك مستەفا د. هێنری لەوێ بە مارتای خێزانمی وتبوو کە هیوای ژیان بۆ مستەفا نەماوە، چونکە سیەکانی توشی سەرەتان و زیانێکی زۆر بوون. هەواڵێکی زۆر ناخۆش بوو بۆ ئێمە بە تایبەت کە بتوانیت بگەیتە بەریتانیا و لێرەش هەواڵی وات بدەنێ لە تاران غاریان دابویە بۆ پاککردنەوەی ئەو زەهرانە، بەڵام بۆریەکانی ئەو غارانە ئەوەندە ژەنگیان هێنابوو کە سیەکانی توشی پەڵە کردبوو.

د. هێنری پێی ووتم کە لە ٩٩٪ سیەکانی توشی سەرەتان بوون و هیوای لە ١٪ دەهێڵمەوە کە وا بەم جۆرە نەبێت

ئێمە بۆ دڵنیایی خۆمان پێمان لەسەر ئەوە داگرت کە پارچەیەك لە ئۆرگانی سیەکەی وەربگرن و فەحسی بکەن کە ئایا ئەم بۆچونە چەندە تەواوە. دوای نەشتەرگەری، دوکتۆر بینی کە شتەکە وا نەبوو وە بەوە زۆریش نارەحەت بوو. چونکە لە وولاتێکی وەك بەریتانیا،و لە لەندەن دوکتۆرێك دڵنیا بێت لە قسەکەی و دوایش وا نەبێت زۆر ناخۆشە. ئیتر جۆری چارەسەرەکەیان کە زیاتر لە ساڵێکی خایاند ئەوە خۆت ئاگاداریت لێی.

ئینجا تۆ لێرەدا پرسیاری بەسەرهاتی بنەماڵەی ئێمە دەکەیت کە بۆت باس بکەم. ئەوەندە کێشەو ناخۆشی و گیروگرفت و مەئسات بەسەر خێزانی ئێمەدا ڕووی داوە کە بە چەند کتێبێکیش تەواو نابێت.

لە ساڵەکانی شەستەوە خێزانی ئێمە لە ڕیزی خەبات و قوربانی دایە. دوای ئەم هەموو قوربانی و کۆششە بڕوانە چیمان لێ بەسەر هات و ئەم پەرش و بڵاوی و مەئساتانەی کە ڕوی بنەماڵەی ئێمە بوەوە دیارە کە سەرکەوتنیش بێ کۆشش و قوربانی نابێت. هەروەك خۆیشت ئاگاداریت بەس بڕوانە مەسەلەی کێژاو،و مەسەلەی ماجد بڕوانە ئەم مەئساتە لە ناو کۆمەڵگای ئێمە کە لەناو گوڕی دایکت دا قومبلە بچێنن
ماجد کە لە ساڵی ١٩٨٤ گەڕایەوە بۆ ناو کەس و کارەکەی و بە سوتاندنی دایکی و بەو مەئساتە گەورەیە،کە بە داخەوە

هەر بەکری گیراوی کوردیش ئەم کارەی کرد کە لەسەر گۆڕی دایکێك قومبەلە و تەڵقام بچێنێت. لە گەڕانەوەیدا بۆ سەر گۆڕی دایکی بە تەقاندنەوەی ئەو قومبەلەیە هەردوو قاچی پەڕی. ئیتر هەرلەو کاتەی گفتوگۆکانی یەکێتی بوو لەگەڵ ڕژێمی بەغدا. هەر بەو ڕێگایەوە گەیشتە ئەڵمانیا و لەوێ خستیانە ژێر چارەسەری پزیشکیەوە و دوایش هەر لەم وڵاتە مایەوە.

لە ساڵەکانی هەشتادا شەهید ئەکرەم کە بە (ئەکرەمی حەبسە) بەناوبانگە ئەمیش ڕژێمی بەعس گرتی و ئیعدامی کرد. کاك ئەکرەم وەك ئەندامێکی بەرزی قیادەی مەرکەزی حیزبی شیوعی عێراقی لە ئۆپەڕاسیۆنەکانی بەغدا بەشدار بوو وە چالاك و ئازا بوو. ئێمە لەو سەردەمانە هەموو لە ڕیزەکانی حیزبی شیوعی بووین دژی بەعس. ئەکرەم لە نامەکەیدا نوسیبوو کە بە داخەوە من لەسەر شتێك ئیعدام دەکرێم کە بڕوام پێی نیە کە ئەویش مەسەلەی جەلالیەتە. کاك ئەکرەم وەك مرۆڤێکی شیوعی و چەپڕەوی قیادە مەرکەزی بیری دەکردەوە و خاوەنی هەڵگری بیروباوەڕێك بوو وە بڕوای بەم شۆڕشانە نەبوو... بڕوای بە خەباتی چینایەتی هەبوو کە چینی کرێکارو ڕەنجدەر و چەوساوە لە عێراق دا بتوانن شۆڕش بکات و دەسەڵات لە عێراق دا لابەرێت و گۆڕانکاری بکات. لە چوارچێوەی ئەوەشدا بتوانرێ کوردستانێکی سەربەخۆی ئۆتۆنۆمی دروست بێت.

نامەی شەوی ئیعدامکردنەکەی لە موسڵەوە کە دڵی مردن شتێکی ئاسانە بە لامەوە، وە تەوەقوعی ئەم ڕۆژانەمان هەمیشە کردوە کە بکەوینە ژێر باریەوە،بەڵام حەزم دەکرد کە لە شاخدا بومایەو بە چەکەوە بومایە نەوەك بەم مردنە بێکەڵکەی کە بەم

شێوەیە بەدەویست ببینم و بە خەیاڵمدا نەدەهات، بەڵام داخی ئەوەشم ناچێت کە لە پێناو شتێکدا ئیعدامم دەکەن کە ئیمانم پێی نیە ئەویش کە مەسەلەی جەلالیەتە کە من دژیشی بووم.

باش لە یادمە کە لە ١٩٦٨ جەلالیەکان هاتنە سەرمان بۆ ماڵەوە کە کاک مستەفاو شەهید ئەکرەم لە ماڵ بوون و ئەو کاتە کاک نەوشیروان لێپرسراوی ناوشار بوو. ماڵەکەیان بە گوللە وەك بێژن لێکرد بۆمان دەرگاو دیوارمان بەما کە بە گوللە تەبێژرابێت. ئەوە بوو من بریندار بووم و ماجدی برایشم هەر لە هەمان کاتدا بریندار بوو. مستەفاو شەهید ئەکرەم بە مقاوەمە دەرباز بوون و یەك دوو کەس لە ماڵەکە کوژرا ئیتر ئامر قەیز دەرچوو بۆمان کە بمان گرن.

ئەوەی کە من بۆت باس دەکەم ئەوەیە کە شەهید ئەکرەم بڕوای بە ئەوەی کە پێی دەڵێن شۆڕشی پارتی و جەلالیەت و ئەمانە نەبوو بۆ شتێك خەباتی دەکرد و گیانی بۆ کردە قوربانی کە قەناعەتی پێی هەبوو وە ئەوەش شتێکی گرنگە بۆ ژیانی مرۆڤ.
لە ١٩٧٥ کە ئیتر ئاشبەتاڵ دەستی پێ کرد و گەڕامەوە بۆ سلێمانی و لەوێ وەزعێکی زۆر ناخۆش بوو وە باردۆخێکی زۆر دیارو ئاشکرام هەبوو کە گیانم بەو بۆمیا فسەفۆریە چی لێ بەسەر هاتبوو کە تەنانەت پەرداخێك ئاویشم پێ ڕانەدەگیرا
کە فاروق وەك لێپرسراوی شار هاتەوە سلێمانی بە شەهیدی ووت کە شۆڕشەکەمان هیچی پێ نەکرا و فەشەلمان هێناو قیادە مەرکەزیش تەسلیم بە بەعس بوە

بەعس دەتوانێ زاهیر بنێرێتەوە بۆ لەندەن. شەهید ڕۆری پێ خۆش بوو وە من وەرعم زۆر خراپ بوو. شەهید وتی ئەگەر بەعس ئەوە بکات کارێکی زۆر باشە و زاهیر پێویستی بەوە هەیە کە بگاتە بەریتانیا.

فاروق وتی بەعس داوای کردوە لێم کە قیادە مەرکەزی دروست بکەینەوە، بەڵام لەژێر ئیشرافی خۆیاندا. شەهید ئەکرەم کە گوێی لەم قسەیە بوو وتی "ئەگەر حەمە لێرە نەدەبوو (بە منی دەووت حەمە زاهیر) لەماڵەکە دەرم دەکردیت. مانای بەعس بە فاروقی وتبوو با ئەکرەم بێتەوە و لەگەڵیدا قسە بکەو با قیادە مەرکەزی بەهێز بکەنەوە هەروەك ئەوەی لیژنە تەنفیزی و تەشریعیەکەی سەر بە ڕژێم دوایی بە منی ووت دەبوایە دەرت بکردایە. منیش وتم نابێت و نەدەکرا. ئینجا مەبەستم لە جۆری بیرکردنەوەی شەهید ئەکرەم بوو. بەعس ئیهتیمامێکی زۆری بە مەسەلەی قیادە مەرکەزی ئەدا و کە کاك ئەکرەم ئیعدام کرا یەعنی بە ڕاستی زۆر بە دوایدا دەگەڕان و فورسەتیان لێ هێناو چەندین تۆمەی تریان خستە پاڵی کە هیچی ڕاست نەبوون.

من ئەو کاتە علی قازیم دەناسی (کوڕەکەی قازی موحەمەد). کە بە حوکمی ئازادی موستەفا خۆشناو کە لە یەك ماڵدا پێکەوە دەژیاین. من لە هۆڵەنداوە چوومە ئەڵمانیا بۆ شاری بۆن و چوومە لای علی قازی و پێم ووت کە کاك ئەکرەم گیراوە و دەمێت شتێکمان بۆ بکەیت لەوێ سەردار جاف بینی و پێم ووت کە کاك ئەکرەم گیراوە و دەمێت شتێکمان بۆ بکەیت ووتی ئەوە زۆر بەسیتە ئینجا سەردار هەموو شتێکی پێ دەکرا دوایی بە

علی وتبوو کە ئەم مەسەلەیە لە دەستی منداڵ نییە. بەڵام لە ڕاستیدا حسابێکی گەورەی دەکرد بۆ شەهید ئەکرەم. جا بۆیە زۆر گرنگە کە مەسەلەی شەهید ئەکرەم بەو شێوەیە بگێڕدرێتەوە کە ڕووی داوە، نەک بە شتی تری دەستکرد.

I

زامدار بوونم بە بۆمبای فسفۆر

من لێرەدا دەگەڕێمەوە سەر پرسیاری دوەمت سەبارەت بە بریندار بوونی من بریندار بوونی من بە بۆمبای فسفۆر ئەگەر ئەو کاتە "شۆڕشێك" هەبوبێت هەر ئەوە بوو کە ئێستەش ئەم بنەماڵیە (بنەماڵەی بارزانی) بە هی خۆی دادەنێت. ئەو کاتە پارتی هەبوو، کە هەموو لایەك لە دەوری کۆ ببۆوە. منیش وەك پێشمەرگەیەك و وەك کورد بەشێکی بچووکی ئەم دروتنەوەیە بووم کە ئەو کاتە هەبوو. من هەروەك بۆم باس کردیت دوای ئەوەی کە کاك مستەفا لە ساڵی ١٩٧٣ قیادە مەرکەزی جێهێشت ئیدریس خۆی ناردی بە شوێنیدا و پێی وتبو کە تۆ ئەندامی قیادەی مەرکەزی بوبت و مەسئولی مەرعی کوردستان بویت و ئێستە ئەم حیربەت جێهێشتوە و پارتی نایەڵێت تۆ هەروا دابنیشیت و دەبێت بەشداری ئیش و کار بیت لە ڕیزەکانی پارتیدا.

لەو زروفەشدا کاك مستەفاش نەیدەتوانی بە بێ هیچ زەمانێك لە قیادە مەرکەزی هەروا واز بهێنێت و لە ماڵەوە دابنیشێت. دەموایە لایەك و حیمایەیەکی هەبوایە ئیتر ئەو کاتەش هەر ئەو "شۆڕشە" بوو کە هەبوو. ئیتر کاك مستەفا گەڕایەوە سلێمانی لەگەڵ علی عبداللە و ئەو لایەنانە دانیشتبوو

پارتیش وەك پاریەکانی جارانی کاك مستەفایان تۆزێك دوور خستبوەوە. منیش ئیتر هەروەك ووتم بەس ئەوە هەبوو منیش لەو تەمەنە لاوێتیەی خۆمدا کە دەورووبەری ١٥- ١٦ ساڵ بووم

ب

ناردنەدەرەوەم بۆ چارەسەر کردنم لە لەندەن

بە کورتی باسی هاتنەکەی حزمت بۆ بکەم بۆ دەرەوە چۆن بوو وە چی بوو منیان نەناردە دەرەوە وەك کوردێك یان لەبەر خاتری ئەوەی کە پێشمەرگەیەك بوبم. ئەوان شتی وایان نەدەکرد بمنێرن بۆ بەریتانیا. ئەگەر بارزانی بویتایە شتێکی کەیان بۆ ئەکردیت. هەندێك لە خەڵکانی بە تایبەت ڕۆژنامە نوسی بەریتانی کە سەرقاڵی کێشەی کورد و عێراق بوون بەم مەسەلەیەیان زانیبو وە داوایان کردبوو کە دەبێت بمنێرنە بەریتانیا بۆ چارەسەر، بۆ ئەو سەردەمە شتێکی زۆر بوو کە سۆڤیەت چەکی فسفۆری قەدەغە کراوی بەم شێوەیە داوە بە عێراق و ئەویش بەکاری هێناوە.

مەسەلەکە بۆ ئەوە بوو کە من بهێننە دەرەوە و نیشانی ڕای گشتی و دنیای دەرەوەم بدەن کە ئەمە یەکێکە لە گەورەترین جەریمەکانی سۆڤیەت و شیۆعیەت کە نوێنەری موعەسکەری ئیشتراکیەتە مەسەلەی پارتی و بنەماڵەی بارزانی لە مەسەلەکەدا نەبوون ئەمان هەر تەنیا دەیانتوانی فەرمانەکانی شای ئێران جێبەجێ بکەن. من مانگ و نیوێك لە تاران مامەوە و ڕژێمی شای ئێرانیش حەزی نەدەکرد کە من بنێردرێمە دەرەوە بۆ ئەوەی مەسەلەی کورد گەورە نەبێت بەڵام داواکە لە دەرەوە کرابوو بە ڕێگای حاجی سورەوە ڕێکخرابوو کە داوایان لە حاجی سوری ئێرانی دەکرد بۆ جێبەجێ کردنی ئەم کارە، و ئەمانەیش هەر دوایان دەخست و ڕۆیشتنەکەم بەم هۆیەوە زۆر دوا کەوت.

ئەوەی کە لەو ماوەیە زۆر هاتن بۆ لام عبدالموهیمەن بوو لەگەڵ سابیری کوڕی مەلا مستەفا کە ئەویشیان کوشت ئەم دوانە بەرپرسیار بوون لە مەسەلە ئیعلامیەکەی من و لەبەر ئەم هۆیە هەفتەی چەند جارێك ئەهاتن بۆ لام. دەمەوێت ئەوەش بڵێم کە بنەماڵەی بارزانی ئەگەر شتێکیشی کردبێت لەسەرێکی ترەوە لەبەر خاتری من نەبوو وەك پێشمەرگەیەك، بەڵکو لەبەر مستەفای برام بوو وە پێویستیان پێی بوو.

ڕۆژانە هەندێ لە بەشەکانی ڕاگەیاندن دەهاتنە لام و دەربارەی ئەم بریندارییەی من بە فسفۆر دەیان نوسی دژ بە موعەسکەری ئیشتراکی بە قەناعەتی من و بەو شێوەیەی کە من سەرنجم ئەدایە وڵاتە ئەوروپیە ڕۆژئاواییەکان بەم کارە هەڵدەستان، وە دڵنیابە لەوەی کە سی ئای ئەی لە پشت هەموو کارەکانەوە بوە.. ئیتر دوای ئاشبەتاڵ کەس لەوانە نەهاتن بۆ لام و بێ کەس و تەنیا مامەوە و تەنانەت تەلەفونەکەشم لێ لابرا و ئەو پاسەوانەش کە لە بەر دەرگاکەم دەوەستا کە بۆیان دانابووم نەوەك ڕژێمی عێراقی شتێکم لێ بکات.

هەوڵم دا بە ڕێگای (شێرکۆ..) وە پەیوەندی بکەم بە بنەماڵەی بارزانیەوە، بەڵام بێ ئەنجام بوو. ڕۆژێك لە خەستەخانە هاتن بە شوێنمدا و بردمیان. وام زانی کە دەمبەن بۆ خەستەخانەیەکی تر، کەچی بردمیان بۆ فڕۆکەخانەو کاتێکم زانی لە فڕۆکەدام و بەرەوتاران دەڕۆم دوبارە کوێرەوەرییەکی تری ژیان دەستی پێ کردەوە بینیم کە شۆڕش ڕوخاوە و خەڵکی وەرعی تنك چوە و پارە دزیی و مەرتەمەیە. من کە ئەمەم بینی وەرعی حزم هەر لە

بیرچۆوە. کاک مستەفای برام هات بۆ لام بۆ تاران و
پۆیشتینەوە بۆ سلێمانی. دوایی لەبەر خراپی بارودۆخم
گەڕامەوە بۆ تاران و چارمنوس وای هێنا کە لەگەڵ مستەفای
برام بتوانین بلێینە هۆڵەندە. هەندێ لە وڵاتە ئەوروپییەکان لە
دوای ئاشبەتاڵەکە کۆمەڵێك کوردیان گرتە خۆیان کە ئێمە لەو
کۆمەڵە کەسە بووین.

وا ڕێکخرا کە دوبارە بچمەوە بۆ هەمان خەستەخانە لە بەریتانیا
بۆ چارەسەر. دەبێت ئەوەش بلێم کە مەسعود لەگەڵ حەوەمەر
ئامیق و سامی م. عبدالرحمن دوو جار هاتن بۆ لام. مەسعود
پێی وتم جێت دەوێت ماڵی بارزانی بۆتی دەکەن.

(٩)

بەڕێز خدیجە حسێن ئەمین، بیرەوەرییەکی تاڵ و پڕشانازی بۆ دایکانی نیشتمان
- لە بیرەوەری دایکێکی مەزن -

خۆشەویستی یەکێکە لەو سەرەتا گرنگانەی کە پەیوەندی مرۆڤایەتی پێکەوە دەبەستێت، و ئەگەر مرۆڤ،و بە گشتی هەموو گیانلەبەرێک ئەم بوونە گرنگەی نەبوایە ئەوا ژیانیش نەدەبوو.

دایک و باوک ئەوکاتە گوێیان بە ئەدایە منداڵی خۆیان و بە گیان و ژیانی خۆیان دەیانپاراست و بە خۆشەویستیی گەورەیان دەکرد. ئەمە دیاردەیەکە کە هەر لە سەرەتاوە بوونی دراوەتێ. بەڵێ، بەڵام خۆشەویستی خاک و وولاتیش هەیە،خۆشەویستی ئەو شارو گوندو شوێنە هەیە کە مرۆڤی پێوە بەستراوە و بیرەوەری تێدا دروست بوە و زمان و کولتوری تێدا پێر بوە و مرۆڤەکە چاوی پێدا کردۆتەوە و لە دڵ و ناخیدا پێوەی لکاوە و بەو زمانە خەون دەبینێ و دۆست و دوژمن لەیەک جودا دەکاتەوە.

بە تایبەت دایک خۆشەویستە، چونکە خۆشەویستی دایک بێ سنورە بۆ منداڵی خۆی هەرچەندێک پاداشتی بدرێتەوە کەمە. دایک تەنها هەر ناخۆشی کاتی دوگیانی دەبینێ، بەڵکو شەونخونی دەکێشێ و منداڵی گەورە دەکات و فرمێسکی بۆ دەرێژێ و لە دڵ و ناخیدا هەست بە ئازار و ناخۆشییەکەی دەکات و بە ترپەی دڵ و بە گۆرانی لایەلایە دەیحەوێنێ و حەز دەکات مەرگی پێش مەرگی کوڕەکانی بێت و مردنیان هەرگیز بە چاوی خۆی نەبینێت. هەربۆیە رێز و مانای دایکایەتی زۆر گرنگ و پیرۆزە.

ئەم هەست و وشانەم لە دایکی خۆمەوە بینی و نەمتوانی پاداشتی شەونخونی بدەمەوە هەروەک ئامازەم بۆ کرد ئەو ئاوات و خەونەمان کە هی هەموو خێزانەکە بوو، لە دوای چەندین ساڵێ ژیانی دوورە وڵات بە یەکتر شاد ببینەوە بۆ هەمیشە چووە ژێر گڵ.

پێش گەڕانەوەم بۆ خوارووی کوردستان و سەردانی چەندین گۆڕی خۆشەویستان، پێش سەردانی گۆڕی دایکێکی شەهیدی نەتەوەکەمان و هی نیشتمان خوشکە خەدیجە حسێن، دەبوایە بە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا، بە شاری مەهابات دا، بە شاری چوار چرادا تێپەڕم بم و سەردانی دایکێکی تری خۆشەویست و هەژار و لە یاد نەچوو بکەم کە ئەویش دایکی خۆمە هەر بۆیە ماوەیەکی زۆر پێش گەڕانەوەم هەوری غەم و پەژارە زیاتر باڵی کێشابوو بە سەرمدا و لە نا خەمدا ئارام نەبووم.

لە بەینی دایکێکەوە بۆ دایکێکی تر، لە کوردستانەوە بۆ کوردستان کە تەنیا سنوورێکی دەستکرد لە یەکتریان جیا دەکاتەوە ئەو هەست و ئاهێکردنەوەیە پێم دەڵێ دایک خۆشەویستە و هەموو دایکی کورد دایکی منیشە، دایکی شەونخونی فرمێسک و بێ ماف. کوڕیەکەی بەو ئازار و ناخۆشیە لە دایک دەکات و گەورە دەکات، کەچی زۆر جار بە گوللەیەکی بێ ڕەح، بە زەبری دەستی نەیاری لێکراوێك گیان ئەدات بە دەستەوە و ماڵ ئاوایی هەمیشەیی دەکات.
لەبەر ئەو تێکهەڵشتنەیە کە وشەکان لە دڵ و دەروون و ناخ و هەستمەوە هەڵدەقوڵێن و دەزانم چی دەنووسم و بۆ کێی دەنووسم [٨]

---

٨) باوکم ئەمەی بۆ ساڵان بوە کە لەگەڵ دایکم و منەکەم بۆ دابین کردنی سەرچاوەی ژیانیان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە بەرەو خوارووی کوردستان کۆچیان بە کۆچ هاتوون هەتا لە شاری سلێمانی نیشتەجێ بوون و بە کار و زەحمەتی نانی ڕۆژانەیان بۆ ژیان دابین کردوە هەر بە هەمان شێوە کەس و کاری دایکیشم هەرەولایان خەڵکی گوندێک بوون و بە منداڵیەوە یەکتریان ناسیوە لە عێراق هیچ کام لە ڕژێمەکان ئامادەی ئەوە نەبوون کە حسێبەی عێراقیەتی

بدەن، و لە وولاتی ئاوارەیی خۆماندا دەبوایە وەک بێگانە و بە مەرجەکانی هاوولاتی بێگانە و بێ ماف بژین. دوای دەیان ساڵی بێ ماف بوون و شەڕی دەروونی و لە ژیان لە ترس و بێ هیوایی لە کۆتاییدا لە وولاتی خۆمان لە لایەن ڕژێمی بەغداوە بە دەستبەسەری دەرکراین و ماڵ و موڵکمان داگیرکراو ناچاری کۆچ کردن کراین، و ئەمڕۆکە چارەنووس بەسەر چەندین وولاتانی ئەوروپادا دابەشی کردووین و نیشتەجێ بووین و دەژین

هەتا ئەو کاتەی کە ڕژێمی سەدام حسێن لەبەر ئەو هۆیەو و لەبەر چالاکی دیاری ئێمە (ئەو کاتە بەشێکی حیزبەکە) لە هەندەران دژ بە ڕژێم لە نیشتیمانی دێرینی خۆمان دەربان کردین بۆ ئێران و لەوێ سەرەتا بووینە پەناهەندە و جۆرە لاگری جەمەروم من ئەو کاتە لە ئەوروپا بووم. لەوێ پێیان دەووتن عێراقییەکان و لە عێراقیش پێیان دەوتن ئێرانییەکان. من لەم گەڕانەوەی ئەمجارەمدا (٨-١٢/١٩٩٩) بۆ یەکەم جار بوو کە ئێران ببینم دایکم بە ڕووداوێکی دڵ تەزێن لە ساڵی ١٩٨٨/٨ گیانی پاکی هەر لەوێ بە خاکی کوردستان بەخشی و لە گۆڕستانێکی شاری مەهاباد بە خاک سپێردرا. من هەتا ئەم دواییەتی لەبەر فاکتەری خۆی بە هیچ شێوەیەک ڕاتی ئەوەم نەدەکرد کە بچمە ئێران

هەر بۆیە بڕیارم دا کە لە گەڕانەوەمدا بۆ ئەوروپا ماوەیەک لە کوردستانی ئێران بمێنمەوە و بە دوای ئەو ئەسل و بنەمات و بیرەوەرییانەدا بگەڕێم و وێنەیان بگرم و تۆماریان بکەم وە تەنیا پیرترینی کەسی خێزانەکەمان کە لەسەر ژیان ماوە و بتوانێت بەشێکی لەو بەسەرهاتانەم بۆ باس بکات کە بریتییە لە مێژوویەکی سیاسی و کۆمەڵایەتیش لە هەمان کاتدا بریتییە لە باوکم دەشڵێن کە چەند کەسانێکی حزبی بە بەسەرهاتی ماون لەو دێهاتانەدا بە هیوای ئەوەی کە لە دواڕۆژدا بیان نووسمەوە لە کتێبێکدا لەگەڵ بیرەوەرییەکانی ئەوروپام کە زیاتر لە بیرەوەی تەسفەم بیبدا بردۆتە سەر، و جگە لەوەی کە گرنگی بۆ خۆم و کەس و کارم و نەوەکانی بنەماڵەی خۆم و دوای خۆم هەیە، پێشکەشیشی دەکەم بە خوێنەر بۆ ئەوەی ئەویش لە واقیع و تراژیدیایەکی تری ئەم ژیانە پڕ سەر ئێشەیە لە گەڕانەوەی داهاتوومدا بەم ئەرک و پێویستییە دەگەمەوە هەستم چونکە تۆزینەوەی بزرمێتی بنەماڵەی ئێمە بریتییە لە مێژووی سیاسی خەمەوە و نیشتمانەکەشم

دایکێکی سەخوێندەوار کە ئامادەبێت هەر بەردەوام دریک بێت لە گۆڕەکەی و خۆشەویستی بداتێ و هەست بە بوونی یەکتر بکەن، دایکێک کە ئامادە بێت دوای ڕێبازی گۆڕەکەی و نەتەوەکەی بکەوێت و ئامادەی قوربانی و شەونخوونی و خەم و بەزارە بێت و دوایش بەبەر چاوی منداڵەکەی خۆیەوە، و بە دەستی دایکێکی تری کورد بۆ هەمیشە گیانی فیدا بکات خۆی کردە قوربانی بۆ ئەوانەش کە دوژمنی نەتەوەی خۆیان بوون و لە خزمەتی بێگانەدا بوون بۆیە کوشتنی ئەم دایکە لە هەمان چرکەدا شەرمیە بۆ هەموو ئەو جۆرانە کە لەبەر بەرژەوەندیەکی تایبەتی بێ نرخ ببنە دوژمنی سەربەستی مرۆڤ و کۆمەڵگایەک بە تایبەت ئەگەر خوێنی ئەندامێکی بێت و سەر بەم بێت.

دایکێکی خۆشەویست و لە خۆ بوردوو لەسەر خاکێکی خۆشەویست و نیشتمانی خۆی ماڵ ئاوایی کرد و ئەو دایکە بیرەوەریەکی تاڵ،بەڵام پڕ شانازیی بۆ هەموو دایکێکی تری وەک خۆی جێ هێشت

حاتوو خەدیجە حسێن تەمین وەک یەکێک لە دەیان هەزار نموونەی قوربانیانی تر پێویستە بکرێتە سیمبۆلی دایکانی نیشتمان دایکێک کە بەرگی هەموو دایکانی تری نیشتمانی پۆشیوە

لەسەر گۆڕەکەی دایە خەدیجە لە دڵی ئاوەزێ شیعرێکی بەڕێز شێرکۆ بێکەسی لەسەر تۆمار کراوە کە شاعیری ساوێراو بۆی نوسیوە و پێشکەشی کردوە.و دەڵێت:

"دایکی خەم و ژانی کورد بووی، وەک ڕەز
سوتای چەندین ساڵ بوو بە دوای کوڕی پێشمەرگەتا،
دڵت مەلێکی عەودال بوو

ژین بوی چەشنی گەوهەرتۆ، پاکیش وەکوو تاوی ڕەوان
ساکار وەکوو گوڵی کێوی و، هێمن وەکوو شنەی شەوان

بەڕێز مستەفا چاوڕەش لەسەر ئارامگەی
شەهید (خەدیجە حسین امین)

ڕۆژێکی تەماوی

ڕۆژێکی تەماوی... تەوژمی غەم دەروونی دەکولاند. تیشکی خۆر لە جیاتی ئەوەی ڕیوبەی بنوێنێ سور سور، کانیاوەکان هەر وەک چاوی هەتیوی بێ دایک و باوک ڕەویان بە فرمێسک دەبڕی. وەرزی خێزان نەبوو، وەرزی خێزان نەبوو کەچی گەڵاکان زەرد هەڵگەڕابوون. ئاسنگەران و ژیلوان و پیرەمەگرون دەتوت پێڵوی چاوی ئەو دایکەیە بە شوێن ڕۆڵەکەیدا وێڵ و سەرگەردانە بروسکەی پڕ لە ژان دۆڵەڕووت و دەشتی مەرگەی تاسابوو.

جۆریەکی تری سەرکەوتن گوڵی کرت. دڵی چەند تێکۆشەرێکی تری مەرن و دایکێکی تری بەوەهای کوردستان لە لێدان بۆ هەتا هەتایە کەوت. لاشەی پیرۆزی جۆشدانی ڕێبازی شۆڕشگێڕانەی چەند هاوڕێ و خوشک و برای تری بزووتنەوەی کوردایەتی چووە ناو خاکی سەدان ساڵەی شۆڕش، سەدان ساڵەی فیداکاری، سەدان ساڵەی بەرگری مان و نەمان. چەند قارەمانێکی تری ئەم نەتەوەیە لە خوێنی خۆی گڵا و لە ئاڵای سەربەرزی ئاڵا.
بە لە حۆ نوردویی و فیداکاری ئەم تێکۆشەرانە ساتێکی تری تەمەنی کورتی شەوەزەنگی ژێر دەستی و چەوسانەوە کەم بۆوە

دەک هەزاران نەفرەت لەو ڕۆژەی هاوڕێیەکمان، تێکۆشەرێکمان، دایک و خوشکێکی نیشتمانمان لە کیس دەچێ. هەزاران نەفرەت لەو ساتەی پەنجەی ناجوامێرانەی نامەردێك دەچێتە سەر پەلە پیتکەی ڕق و کینەی تفەنگ و دەستی دەهێنێتە ژەهری ڕق و کینەی ڕەشی بۆگەنی ناحەزان و لاشەی ڕۆڵەیەکی بە وەفای گەل دەبڕێ و بە ناکامی دەیخاتە ژێر گڵ

لە ١٩٨٧/١١/٢٤ دایکێکی تری بەڕێز خوشکە خەدیجە حسێن ئەمین، دایک و هاوڕێیەکی بە وەفای کوردستان شەهید بوو. گیانی

پیرۆزی گەشتە کاروانە دێرینە پڕ لە شانازی و کارامایەکەی هەمیدانی ڕێگای ڕزگاری کوردستان و ڕێبازی سەرمەرای چەوساوەکانی کورد و بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی گەلانی بن دەست و ستەم دیدە و بەش بەش کراو. گیانی خۆی و کاکە پێشتون و خوشکە سریمە... بە خاکی کوردستان سپێردران و بوونە قوربانی و ڕێگای نەهێشتن و کەمبوونەوەی ژێر دەستی بۆ ئەوانەش کە دوورە پەرێز وەستاون.

گوندی سێروانی ناوچەی مەرگە. گوندی سێروان باوەشی پڕ لە ڕێز و خۆشەویستی خۆی کردەوە بۆ ڕۆڵەیەکی دلسۆزی ئەو بنەماڵەیە. جاران بە زەردەخەنە و بزەی سەر لێوەوە، بەڵام ئەمجارەیان بە هەنسک و فرمێسک، بە هەنسک و فرمێسک گرتیانە باوەشی پەژارە و ڕێزەوە لەگەڵ ناڵەی دەروونی هاوڕێ پێشمەرگەکانیدا ماڵ ئاواییان لێ کرد، دوا ماڵ ئاوایی. ماڵ ئاواییان تەنها لە لاشەکەی کرد و پیرۆزباییان لە گیانی مەزنی کرد کە ڕووی کردە هاوڕێکانی تری.

دایکە خەدیجە و کاکە پێشتون و خوشکە سەریمە و ئەوانەی تر ڕوویان کردە کاک ئارام. ڕوویان کردە کاک سیروان و کاک خالید و کاکە گۆران و کاکە شەهابی شێخ نوری و زۆراب و جەمالی عەلی باپیر وعەلی عەسکەری و نەبەز و بگرە هەزارانی تر. ئەم تێکۆشەرانە بە جەستەی زەهراویەوە ڕوویان کردە ئەوان و سڵاوی تەواو کردنی ڕێی ئەوانی لێ کردن.

گەرچی خوشکە خەدیجە و هاوڕێکانی زوو لە دەست شۆڕشی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی چوون، بەڵام بە خەبات بە گیانبازی بە وورەی نەلەقیو، بە ڕاستگۆیی، بە نەفەس درێژی و بە خۆڕاگری، بە تێکۆشان و فارەمانێتی مێژوویەکی پڕ لە شانازی و سەربەرزی نەک هەر بۆ خۆیان و بۆ یەکێتی نیشتمانی کوردستان، بەڵکو بۆ گشت دایکانی نیشتمان، بۆ کوردستان تۆمار کرد و بە خوێنی پاکی خۆیان

دێرەکانیان نوسیەوە. هەموو بن بەرد و شاخ و کێوێکی مەریمەکە و ناوچەی مەرگە و گەلێك ناوچەی تریش لە کوردستان دا شایەتی بەهوەندی توند و تۆڵی کاك مستەفا و هاوڕێکانیەتی بە مەسەلەی ڕەنجدەر و لێقەوماوانی کوردستانەوە. نەبەردەکانی هێزی پێشمەرگەی کوردستان بەرامبەر بە فاشستەکان لەو ناوچانەدا بڕوانامەی بە جەرگی و ئازایەتی ئەم هەڤاڵانەن

هەستی بێگەردی جوتیاران و زەحمەتکێشانی ئەو ناوچانە لە کاتی بە خاك سپاردنی خوشکە خەدیجە و کاك بێستون و خوشکە سەریعە و پێشمەرگە شەهیدەکان دا چاکترین نیشانەی ڕاستگۆیەتی ئەو خوشك و برایانەن لە خەباتیاندا لە پێناوی نەتەوەیەکی بێ بەخت دا.

هەروەك وەزیرە بە ساڵاچوەکەی مەرگە وتی ئەم جەنگاوەرانە لە دەست ئێمە چوون، هەموویان کوڕ و کچی ئێمە بوون، نەك هەر پێشمەرگەی شۆڕش، پێشمەرگەی ئێمە بوون. دایکێك، خوشکێك چەکدار یان بێ چەك لە گۆڕەپانی شەڕدا، یان بە زەهر شەهید بوبێ، یان بە هەر هۆیەکی تری کۆمەڵایەتی، ئابوری و لە ئەنجامی غەم و پەژارە و باری سەرسەختی ژووف ماڵ ئاوابیان کردبێت شەهیدن و پێشمەرگەن و جێگای یاداشتن.

لەبەر ئەوەیە دڵ خەمان ناچێت کە ئەم خۆشەویستانە جێیان هێشتین و غەم و پەژارەیەکی زۆریان بۆ هاوڕێکانی کۆمەڵە و هەموو هەڤاڵانی ی ن.ك و گشت شۆڕشگێڕەکانی کوردستان و ئازارێکی قورس و بەهەی درێژی بۆ ڕەش و ڕوتەکانی کوردستان جێ هێشت.
بە دڵسۆزی و خۆشەویستی و پاکی و ناسراوی و ئازایەتی ماڵ ئاوابیان لە کەس و کار و کورد کرد

خوشکە خەدیجە هەمیشە ڕەردەخەنەی میهرەبانی ڕوخساری دەکردەوە کاتێك زەهری نەفرەت لێکراوی مەرگ پێکای و کاتێکیش

[illegible]

دڵی لە لێدان کەوت و کەبێکیش حرایە ژێر خاك بە هەمان زەردەخەنەوە نیشانی دا کە ئەو ڕۆیشتوو ڕێگەکەی کردە کەمانچێك لە دەست هاوڕێکانی تریا، لە دەست دایکان و ئافرەتانی تریا و لە دەست کوڕەکەیدا هەروەك سەدان و هەزاران لە دایکانی نیشتمان، لە کاروانی شەهیدان.

خوشکە خەدیجە جێی هێشتین و حورمەتی بەرزی بۆ دایکان و ئەوەکانی بەجێ هێشت کە ببێتە مایەی سەربەرزییان. بەڵێ بە جێی هێشتین و بیروباوەڕی بەرز و خۆشەویستی زیاتر لە ناو دڵ و دەروونی ڕەنجدەران و زەحمەتکێشانی دایکان و کورد بە گشتی چەسپاند. هەروەك کاکە بێستون و کاك جەمالی عەلی بایپر و کاکە ئارام و هاوڕێکانی بە جێی هێشتین و زیاتر خۆشەویستی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی بۆ بیروباوەڕەکەی سەلماند.

بە جێیان هێشتین و ڕێبازی شۆڕشیان وەك چرا، وەك خوێنی پاکی خۆیان بۆ چەوساوانی کوردستان ڕۆشن کردەوە، بە جێیان هێشتین و ئاڵای هەمیشە بەرزی شۆڕشیان زیاتر لە جاران بڵند کرد. بە جێیان هێشتین و جارێکی تریش دوپاتیان کردەوە کە شۆڕشی نوێی گەلەکەمان مارەشی گەرمی ئاسودەی نەتەوەیەکی ژێر دەستە.
بە جێیان هێشتین و بۆ فاشست و چلکاو خۆرانیان دوبارە کردەوە خەباتی هەر هەنگاوێکی مەزنی شۆڕش خوێنە. شەهیدە، بەرگری شەڕی مان و نەمانە.

کێ دەڵێ خوشکە حەدیجە و سەریعە و کاکە بێستون و کاکە ئارام و گشت هاوڕێکانیان و پێشمەرگەکانی نەتەوەکەمان مردوون؟ کێ دەڵێ مردوون و لە ناو هاوڕێکانیاندا نەماون، کێ دەڵێ شوێنی دیاریان لە ناو سەنگەرەکانی شەرەف و مەردایەتیدا نەماوە؟ دەبێت ناوی بەرزی هەموو ئەم تێکۆشەرانە بە سەرجەم شەهیدانەوە بەسەر زاری هەموو مرۆڤێکی نیشتمان پەروەر و خاوەن ویژدانی گەلەکەمانەوە بێت لە هەموو کۆڕ و کۆبوونەوە و یادەوەرییەک ئەم هاوڕێیانە لەگەڵیاندان.

هەموو مرۆڤێکی ڕامدار و دڵ بریندار و خاوەن غەم و پەژارە دەبێت جێگای ڕێز و هاوکاری بن، چونکە ئێستە زیندوون، بەڵام زۆربەیان زیندوویەکی مردوون و هەموو ڕۆژ و ساتێکیان مردنە و لە ئازاری خۆیان و بیرەوەری گوزراو، و زیندانییەکانیان و هاوڕێی نەتەوەکەیانن، لە غەم و پەژارەی شەهیدان و ئەنفال و بە کیمیا ڕۆیشتووەکانیاندان.

تەنانەت دوژمن لە مەرگیشیانا ڕێگای لە خەڵکی شارەکەی هەڵەبجە و قوربانی دەگرت کە ڕێی دووری غەم بگرنە بەرو ڕوو بکەنە گۆڕەکانیان یان بۆ پرسەی ماتەمینیان.

ئەم هاوڕێیانە دەیانبینین، دیارن و دەیانبینین بە خۆیان و تفەنگ و بەرگە خاکییەکانیانەوە، بە خۆیان و زەردەخەنە و چاوە پڕ لە ئومێدەکانیانەوە. ئەم تێکۆشەرانە هەر یەکێکیان بۆ هەمووان دەژیا و هەموانیش بۆ یەکێک
ئەم تێکۆشەرانە بە جێهێشتنیان و ئاڵای هەمیشە بەرزی کوردایەتییان زیاتر لە جاران بڵند کرد، بە جێهێشتنیان جارێکی تر دووپاتیان کردەوە بۆ فاشست و جلکاوخۆران کە باجی هەر هەنگاوێکی مەرسی کوردایەتی خوێنە، شەهیدە، بەرگری و شەڕی مان و نەمانە

ڕەنگاکەمان دوورڕێژ و سەخت و پڕ هەورازو نشێوە. لە ناو هەر سەنگەرێکماندا چەپکێک گوڵی ڕەنگ ڕەنگ جوانی سەربەستی و خۆشەویستی چن دێلین دڵمان پڕ ژان و ئازارە و لەگەڵ هەر ئازارێکدا هاوڕێیەکی شەهیدمان دەلاوێنێتەوە. بەرەو حزری ئازادی مل دەنێین و هەنگبەی تاڵی و سوێری ژیانمان داوە بە شاندا و لەگەڵ هەر ساتێکی تاڵی و برسێتی و تینوێتیدا هاوڕێیەکمان خۆی دەکاتە خەڵاتی دوارۆژی گەرمی ئازادی.

شەوگاری ڕام دەبڕین و لە هەر جارێکدا هاوڕێیەکمان دەبێتە چرا و هەنگاوەکانی ئایندە بۆ هاوڕێکانی ڕۆشن دەکاتەوە. هاوڕێیانی شۆڕش شەیداو عاشقی سەربەستین، شەیدای سەرفرازین، بۆیە خۆیان دەکەن بە ئاگر، ئاگری دوژمن سوتێن و ئاگری کورەی تێکۆشان و گرتنە ئەستۆی باری گرانی گەیشتن بە ژیانی بێ چەوساندنەوە و ئازاردان، گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی یەکسان و دادپەروەر.
بۆیە هەر لادانێک لەو ڕێبازەی کە تێکۆشەران و شەهیدانی کوردستان بۆ ئەم مەبەستە پیرۆزانە بونەتە قوربانی لادانە لە ڕێبازی کوردایەتی، لە شۆڕشی ڕزگار بوون،لە کۆیلایەتی و نایەکسانی و دادپەروەری.

بەشێک لە مرۆڤەکانی ئەو سەردەمە لەمڕۆکە لەسەر حسابی ڕەشو ڕوتو بێ دەسەلاتەکان ژیانی خۆشیی خۆیان پێکهێناوە و ڕۆژانی ڕابوردوویان لە یاد بردوە و لە خۆ گۆڕاون

بەڵێ ئەو هیوایە دەژیم کە لایەرەکانی ژیانی چۆنایەتی ڕابووردوی ئەو کوردایەتیە پڕ جۆش و خۆشەویستیە بژی، بژی بۆ ئەوانەش کە لە پێناویدا تێکۆشان و مردن، و ژیان و خوێن و سەروماڵیان لە پێناویدا دانا و زۆریشیان ئەمڕۆکە هیوا زیاتر بە مردن دەخوازن وەک لە ژیانی بێ یادشتی سەردەم . بەڵێ بۆ کۆمەڵگایەکی یەکسان و بە وەفا و دادپەروەر و برایوون بە یەک.

کۆمەڵێک لە دیاردە و ڕەفتاری ناشۆڕشگێڕانە و کۆمەڵگا کوشندەی کە من ئەمڕۆکە دوای چەندین ساڵی شۆڕشی کوردایەتی و هەڵگری مەشخەڵی ئازادی دەیبینم، توشی ڕشتنی فرمێسکی غەم و پەژارەی کردووم، و ئەگەر ئەو شەهیدانەی لە پێناویدا گیانیان لە دەست داوە بیبینن لەوانەیە لە گۆڕەکەیاندا بجوڵێن و بێنە زمان و دادگایی کردن داوا بکەن...

بە واتا ئەوەی کە من ئاماژەی بۆ دەکەم بریتیە ئەمڕۆکە لە دوو دیو کە دیوی ئەنفال و شەهیدان و ڕەش وڕوت و ڕەنجدەر و بێ ماف، و دیوەکەی تری دژ بە لادان لە پرەنسیپە دیموکراتیەکان و جێهێشتنی مەبادیئەکانی شۆڕش لە نێوەندا و گیرمان پڕکردن و خۆشگوزەرانی لەسەر حسابی ژیان و تێکۆشان و مافی مرۆڤ، بۆ بەهێشتنی دیوە خراپ و چەوتەکەی تری کە من بە پرۆسەیەکی ناکۆمەڵایەتی و کوشندەی دەبینم و دەترسم لەو ڕۆژە ڕەشانەی کە چاککردنەوەی ئیتر گران بێت.

مرۆڤە خەباتگێڕەکە لە سەر مردنە، بە توندی سەیری مرۆڤەکان دەکات و دەڵێ " من ئەوەندەم خۆش دەوێن . " ، بەڵام دەمرێتەوە بیست، سەد، دە هەزار، چەندین ملیۆن مرۆڤی تر بانگ دەکرێتە ئەوێ. هەمیشە و لە گشت شوێن مرۆڤەکانی تر دێن دەوری مردووەکە دەگرن، سەیری دەکەن و قسەی لەگەڵ دەکەن لە کۆتاییدا هەموو مرۆڤەکانی سەر ڕووی زەمینی کوردستان دەوری مردووەکە دەگرن لاشەکە لەسەر خۆ هەڵدەستێ و باوەش بە یەکەم مرۆڤەکان دەکا و دەکەوێتە جوڵە بە تەنیا هاوکاری هەموو نەتەوەی کورد و خەباتگێڕانی بە گیان و ڕۆحی بەوەفایی و فیداکاری و پاکی و

عەدالەتەوە دەتوانن مردوەکانمان زیندوو بکاتەوە وە ئەگەر ئەو مردوانەش هەستن ئەو کاتە شۆڕش دەبێت.

لە ژێر هەندێ بارودۆخی گونجاودا کەسێك یان کەسانێکی تایبەت دەردەکەون و زیاتر پێشڕەوی بزوتنەوەکە دەگرنە دەست و لە پەیوەندی کێشەکان دەگەن و دەڕوانن لێی و لە جێگا و پێویستی خۆیدا شی دەکەنەوە.

من لە ئەورووپا بۆ ئەورووپی دەنوسم وە بە زمانی کوردی بۆ کوردەکانی دوورە نیشتمان دەنوسم، وە هەر لێرەشەوە، لە ئەورووپاوە بۆ هاوولاتیانی کوردستان دەنوسم، وە بۆ ئەوانەی کوردستان و ئەوانەی مرۆڤەکانی جیهانی سێیەم کە دەستیان دەگاتە کتێب و خوێندنەوە. لەبەر ئەوە کەم ئیحتیمالە کە پارتیزانەکانی باکوری کوردستان، و ئەوانەی دارستانەکانی گواتیمالا، وە خەباتگێڕەکانی شاخەکانی ئەریتریا، شۆڕشگێڕە بەدەویەکان لە ڕۆژئاوای سەحرا و جوتیار و کرێکار و ڕەنجدەرانی نەخوێندەواری کوردستان و زۆری تریش بتوانن کتێبەکەم بخوێننەوە.

(١٠)

بەڕێز ئەهاوەند خانم، لە نێوان بەندیخانەی باشستەکان و ئازاری تراژیدیاکەی ناوچەی مەرگە

دوای گرتنەکەمان لە سلێمانی ئێمەیان برد بۆ(سجن امن العامە) ی بەغدا کە گوایە بەرمان ئەدەن و بۆ ئەم مەبەستە نیشمان بۆ دەکەن. لەوێ پاش هێنان و بردنێکی زۆر تێگەیشتم کە ئەمانە ئەم موئامەرەیەیان بە دەستەوە بوو. لەوێش شەڕی دەروونییان لەگەڵ دەکردین بەوەی کە دەیان ووت بەردەبن و تەنیا ئەوەندە ڕۆژی ترە و پەیمانی درۆیان ئەدا کە بەردەبین.
دیار بوو کە موئامەرەکەیان دانابوو. ناردیان بە شوێنماندا و چەند قسەیەکی ناشیرینیان بەرامبەرمان کرد، و بردمانیانە ژوورەوە دایانناین. دوایی بانگیان کردینە ناو دائیرەکەیان و وتیان ئازاد بەردەبن.

بەڵام هاتوچۆو جموجوڵەکانیان دیاربوو کە کارێکیان ئەنجام دابوو. ئیتر ئەم مەوزوعی پرداوی زەهر خوارد کردنە سێ مانگ بەسەر گرتنەکەی ئێمە تێپەڕی کردبوو، و هەر لە بەندیخانە ئاگاداری ئەم مەوزوعە بووم. کەوتینە دەوروبەری مانگی دوانزە، پێنج خێزانیان هێنابوو بۆ لای ئێمە. ئەم پێنج خێزانە کوڕەکانیان لە سلێمانی لە دوربانەکەی سەرچنار ڕەمییان کردبوون و لە ڕێکخستنی ناو شار بوون. ڕژێم خێزانەکانیانی بە دایك و باوك و خوشك و براوە هەموو گرتبوو

ڕۆژێکیان کە ڕێکەوتی ڕۆژی پێنج شەممە بوو دایکان و خوشکانیان هێنا بۆ لای ئێمە بۆ دائیرەی امن العامە ئەو کاتە

هەمووی عەرەبی تیا بوو، و بەس من کورد بووم لەوێ کە لە ڕۆژی پێنج شەمە هێنایانن بۆ لامان، ڕۆژی هەینی لەوێ مانەوە و ڕۆژی شەمە بەیانیەکەی زۆر زوو بردیانن ئیتر زۆر بە داخەوە کە ئەم پێنج خێزانە هەتا ئێستە دیار نین و بێ سەروشوێنن، بە دڵنیاییەوە لەسەر ژیان نەماون.

پرسیار: ئەم ڕوداوی ژەهر خواردنەت چۆن بیست؟
وەڵام: دوای ئەوەی کە زانییان من خێزانی مستەفام و زریانیان بینی بەم ڕوداوەیان دەزانی لە سلێمانیەوە. ئیتر بەسەرهاتەکەیان بۆ گێڕامەوە و وتیان لە ماڵی ئێوە و لە مقەڕی ئێوە ڕووی داوە و چەند کەسێکی تێدا شەهید بوە. ئیتر من زۆر خەمم بوو، و بە هیچ شێوەیەك دڵم ئارام نەدەبووەوە، وتم دیارە هیچیان نەماوون هەرچەندە سوێندیان خوارد بە گۆڕی شەهیدەکانیان کە کاك مستەفا لەم ڕوداوەدا شەهید نەبوە و ماوە ئەو کاتە من براکانیشم لەگەڵمدا پێشمەرگە بوون، و دڵنیایان کردم کە براکانم هیچیان لێ نەهاتوە،بەلام ئەوەی کە شەهید بوە دایە خەجێ بوە و سەریعەی مەلا محرم و کاك بێستونی مەلا عومەر بە ڕە حمەت بن. ئەمانەیان هەموو بۆ ووتم بەڵام ئیتر من بە هیچ شێوەیەك بڕوام نەدەکرد، وتم دیارە ئەوانەی تریش هەر لە خەتەردان. ئیتر هەتا ئەو ماوەیە کە ساڵێکی تری بەسەردا ڕۆیشت هەتا ئازاد بونمان من هەر زۆر دڵم لە مەراقدا بوو بۆیان. [1]

---

[1]) وەك لە گێڕانەوەکەدا ڕوون دۆتەوە نەخاوەند خانم خێزانی کاك مستەفا چوار ڕەشە ئەم وەرووێژەم نەگەڵید لەسەر گۆڕەکەی دایە خەجێ لە گۆڕستانەکەی بنی ئاوەلی بە سوچەی مەرگە کردوە کە لەگەڵ کاك مستەفاو ماڵ و منداڵ سەردانیەکی گۆڕستانەکە و ئاوچەکە و کەس و کاری خوشکە سریعەمان کرد، ماڵی مەلا محرم

(١١)

گێڕانەوەی بەسەرهاتێکی تری
ژبەر (سالیۆم) لە لایەن کاک قادری حاجی علی

ئەوەی کە پەیوەندی بە کاک قادری حاجی علی یەوە هەیە لەم تێمایە بریتیە لە دوو ڕوداو،

ڕوداوی یەکەم:
ئستیخباراتی عێراقی خەڵکی خۆی هەبوو لە ناوچەی قەرەداغ. لەم ناوچەیەش تۆزێك قەڵەبالغ بوو ئەو کاتە. خەڵکی لەوێوە هاتوچۆیان دەکرد. پێشتر کەسێك هات و زانیاری بۆ هێنام، و وتی ڕەلامێك دەنێرن.ناوەکەی دامێ لەگەل نیشانەکانی تەمەن و ڕەنگ و شێوەی. ووتی بەڵام ناوی خۆی گۆڕیوە. هەویەکی ئەحوالی مەدەنی پێیە بە ناوێکی ترەوە کە ناوی خۆی نیە. شەرواڵێکی ڕەشی لە پێدایە لەگەڵ کراسێکی سپی. چەند کەسێك لە لای تۆ دەناسن و دەیەوێ بێتە پێشمەرگە لای تۆ. ئاگاداری کردین کە ڕەهەری پێیە. بە ئەواویش پێی وتین کە لە کوێی شەرواڵەکەیدا دانای ناوە. پێی ووتم کە فلان کەس لە سلێمانیەوە ناردویەتی ئەو کەسەش بە داخەوە کۆنە هاوڕێی خۆم بوو کە بیوە ئیستیخبارات.

منیش بە جیهاز لەگەل قەرەداغ قسەم کرد ئەو کاتە کاك شێخ جەعفەر لەوێ بوو. پێم ووت لەبەر دەم خەڵك قسە مەکە و بجۆرە قەراغ جادەیەك یا کەس گوێی لێ نەبێت. پێم ووت کەسێك دێتە ناوچەکە و ناونیشانەکەیم بۆ هەڵدا ناوە تەواو، و نا

تەواوەکەیم پێ ووت. لە فلان ئوتومبیلدایە، بیگەڕێن و زەهری پێیە. دوای سێ چارەکە کاتژمێرێک کاک شێخ جەعفەر جیهازی بۆ کردمەوە و وتی کابرا گەیشتوە و لای منە. ووتی زانیاریەکە ڕاستە و زەهری پێیە و لێشمان سەندوە. ئەو کاتە بڕیار وابو هەر کەسێک زەهر بهێنێت و مەبەستی کوشتنمان بێت فەرمانی کوشتن بدرێت بەسەر ئەم جۆرە کەسانەدان بەڵام بە مەرجێ ئاگاداری سەرەوە بکرێ و شایەت هەبێ و خەڵکی ئاگاداری بێ لێی و ماکە کاتیش لە مەسەلەکەدا بێ کە ئەم شتە بە عەمد نەکراوە. دوای ئەوە بەبەرچاوی خەڵکەکە، ڕەمییان کردبو بۆ ئەوەی خەڵکەکەش بزانێت پاش ڕەمی کردنی ئەم کەسە زانرا کە شەبەکەیەک هەیە لە قەرەداغ کە لێپرسراوەکەیان پیرێژنێک بوو. ئەم پیرێژنە کۆمەڵێک خەڵکی گەنجی هەڵخەڵەتاندبوو، و هاتوچۆی شاری دەکرد چونکە گومانمان لێ نەدەکرد. زەهر و پارەشی بۆ هێنابوون. کە ئەوە بوو خەڵکیی زانیاری دایێ و زەهرەکەش بریتی بوو لە سالیۆم.

لە چەمچەماڵیشەوە زانیاریەکم بۆ هات کە (امر سریەی خفیفە) مۆی ناردم، وتی زەهرتان بۆ نێردراوە بۆ کوشتنی خۆشت و ئەندامانی مەڵبەند، و وتی کەسێک لەم شێوەیە تاقیبی ناوچەکەتان دەکات. بزانن کێیە ئەو مێناریەتی وتی ئاگام لێ بوو کە رابتی تیستجباراتەکە هەم پارە و هەم زەهریشی دایە. نیو کیلۆ زەهری دا پێی. منیش نیز کەوتمە تەعقیب کە کێ لەم شێوە و ڕەنگە هاتوچۆ دەکات و مەعلومە و زوو ئەدۆزرایەوە. بەم شێوەیە دۆزیمانەوە ووتم هیچی لێ مەکەن و تەعقیبی بکەن دوای ئەم تەعقیب کردنە بینرا کە کۆمەڵێک خەڵکی گەنج پەیوەندیان پێوە کردبوو هەندێ لەم گەنجانە کە پێشتریش

جێگای گومان بوون، هەر خۆمان ڕێگامان دابوون کە لەو ناوچەیە دانیشن و کەفالەتمان لێ وەرگرتبوون.
کە ئەوەمان زانی ئیتر گرتمانن و تەسلیمی دەزگای مەڵبەندمان کردن. دوای لێکۆڵینەوە لەگەڵیان ئیعترافیان کرد. پیرەژنەکە زۆر پیر بوو، هی ئەوە نەبوو کە ئیعدام بکرێ لەمان هێشتەوە. بەڵام دوانەکەی تر کە تەمەنیان ٢٢ و ٢٣ ساڵ بوو بە فەرمانی سەرکردایەتی بەبەرچاوی خەڵکەکەوە ئەمانەشمان کوشت لە قەرەداغ.

رووداوی دووەم:

پەیوەندی و ڕووداوی دووەمیان بە کلیشەی زەهرەوە بە منەوە. ئەو کاتە لە ئێران بووین. لە مەڵبەندی دوو لێپرسراو بووم ئەو کاتە لە بلە کێ. حاکم قادر جیهازی بۆ کردم و وتی ئەگەر دێیتەوە بۆ بانە منیش لەوێوە دێمەوە و هەندێ ئیشم پێتە وتم باشە. کە چومەوە بۆ بانە ماڵەکەم لەوێ بوو فیعلەن حاکم قادر هات. ووتی زەلامێکمان گرتوە لەسەر سنور لای قاسمە ڕەش کە سەر بە یەکێك لە سەرەك جاشەکانە ، شێخ عەزیز ئێستەش هەر لە بەغدایە و سەر بە دەزگای موخابەراتە. ووتی ئەم جاشەمان گرتوە و هاتوە بۆ جاسوسی، بەڵام ئیعترافی لەسەر شتێکی تر کردوە کە پەیوەندی بە تۆوە هەیە ووتم چیە ئیعترافەکە ووتی دەڵێ:" ئێمە کاتی خۆی یەکێکمان تەجنید کردوە لە مەقەرەکەی ئەو - کاك قادر - کە لە قەراغ بوین. زەهرەکەی بۆ بردۆتە ماڵی خۆی و هەر ئەوە ماوە بیکاتە ناو چێشتەکەوە بۆی برووسکەیەکم بۆ هاتبوو لەسەر مەسەلەی ئەنفال کە بەپەلە هێز بەرم. دەڵێ ئەو برووسکەیە ڕزگاری کردو ن ئەگینا خۆی و ماڵ

و منداڵیشی لەگەڵ پێشمەرگەکانیش دەگوزران و کابراش مەجالی ڕاکردنیشی بۆ خۆی دروست کردبوو.

منیش خولیای ئەم شتەم کەوتە سەر و دەستم کرد بە تەعقیب کردن لەوە کە ئەو کاتە کێ لای من بوە، کێ لە دەستەکەی من بوە و کێ نزیک بوە، و کێ هاتۆتە مەتبەخەکە...؟
تەنانەت گومانم لە چەند پێشمەرگەیەکی خزمی خۆیشم کرد. یەکێك لەو پێشمەرگانە زۆر خۆبەرەپێشەوە بوو. تەعقیبی ئەم کەسەم کرد و فیعلەن ئەم بوو ئەم کەسە ئێستەش هەر ماوە ئەو کاتە لای ئێمە نەمابوو کە ئیجرائاتی لەگەڵ بکەین. داماننا بۆ زەمانێکی تر لە ڕاپەڕینەکەش لێبوردن بۆ هەموو کەس دەرکرا. ئەم یەکێك بوو لەوانەی ڕەنگە لە پێش هەموو کەسێکی تردا هاتبێ بۆ بەخێرهاتنەوەم، بەڵام ئەو هەتا ئێستە نازانێ بەوە کە من زانیاریم هەیە هەتا ئێستەش ئەم شتەم پێ نەوتوە، چونکە لەسەر شتی شەخسییش تۆزێ ناخۆشە، شەخسیی بوو شتەکە. ئێستەش هەر ماوە لێرەیە. ئیتر ئەو بروسکەیە ڕزگاری کردبووم بەڵام کاتی خۆی زەهرەکەی هێنابوە ناو مەتبەخەکەشمانەوە بەڵام باش بوو کە نەیکردبوە خواردنەوە بۆ ماڵ و منداڵەکەم چونکە شتەکە زیاتر بۆ خودی خۆم بوو، و وەك خۆی مایەوە و وازی لەوان هێنابوو.
ئەم دوو ڕووداوە بوون کە پەیوەندی بە من خۆمەوە هەبوون سەبارەت بە کێشەی زەهر خواردنەوە.

(١٢)

ڕووداوەکەی مەرگە و یاساکانی مافی مرۆڤی یەکێتی نەتەوە یەکگرتوەکان

لیژنەیەکی تایبەتی مافی مرۆڤی UN لە ١٩٩٦/٢/٢٢ لە شاری جنێف سەبارەت بە پێشێل کردنەکانی مافی مرۆڤ لە عێراق راپۆرتێکی پێشکەش کردوە، و لێرەدا ئیسپاتی تەواویان هەیە کە تەنانەت شەخسی سەرۆکی عێراقی (سەدام حسێن) لێپرسراوە لە کوشتن و پێشێل کردنەکانی مافی مرۆڤ.

لیژنەی مافی مرۆڤی UN یەکێك لەو ئەشکەنجە و ئازارانەی کە باسی کردوە کوشتنە بە ژەهری سالیۆم.

لە یاساکانی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتوەکاندا کە لە ١٩٤٨/١٢/٩ دا تۆمار کراوە، جینۆساید لە گشت خاڵەکانیدا پێناسە کراوە کە بە ئامانجی وێران کردنی سەرجەم یان بەشێکی نەتەوەیەك، کەمایەتیەك، ڕەگەزێك یان گروپەیەکی کۆمەڵایەتی و ئاینی ئەنجام بدرێن:

أ) کوشتنی ئەندامانی کۆمەڵگا

ب) بونە هۆی زیانی گیانی،یان دەرونی

ج) بە عەمدەن شێوەیەکی تری ژیان بەسەر ئەو کۆمەڵگایەدا سەپێنیت کە پێشتر دەزانرێت کە دەبێتە هۆی خوڵقاندنی وێران کردنی گیانیی سەرجەم یان بەشێکی کۆمەڵگاکە.

جاڕی گەردونی مافی مرۆڤ کە لە ١٩٤٨/١٢/١٠ وەرگیراوە بڕیاری ئەوەی تێدایە:... کە شتێکی جەوهەریە مافی مرۆڤ بە ڕێگای دەسەڵاتی ماف بپارێزرێت بۆ ئەوەی مرۆڤ لە دژی دڕندەیی و چەوساندنەوە ناچاری ڕاپەڕین نەبن وەک دوا ئامرازی بەرگری کردن لە خۆ.
لەبەر ئەوەی مافی مرۆڤ لە کوردستان نەپارێزراوە گەلی کورد ناچار بوە بۆ بەرگری کردن و ڕاپەڕین لە دژی دڕندەیی و چەوساندنەوە لە نمونەی ئێرەماندا کە ڕژێمی عێراقە وەک دوا ئامراز ڕێگای وەڵامدانەوەی گونجاو هەڵبژێرێت.

لە مادەی یەکی دا دەڵێت: " هەموو نەتەوەیەک مافی دیاری کردنی چارەی خۆ نوسینی هەیە... کە لە ئازادیدا گەشە بە مافی سیاسی،ئابوری و کۆمەڵایەتی و کولتوری خۆی بدات"
مانای بە پراکتیزە کردنی مافی چارەنوس بە مەرجی بوونی وەجهە نەزەرەکانی سەرەوە بەندن.

مافی چارەنوس بە بەدەست هێنانی سەربەخۆیی کۆتایی نایەت، بەڵکو لە دوای بەدیهێنان و دانی تەواوی سەربەخۆیی یاسا و سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و کولتوری دەبێت.
بەدەستهێنانی مافی چارەنوس مەرجێکی پێویستە بۆ (وجودی فیعلی) مافی مرۆڤ و سەربەستیە سەرەکیەکان
هەموو ئەندامێکی نەتەوە یەکگرتوەکان ڕێگا پێدراوە پشتگیری لە مامەکانی نەتەوەی کورد بۆ دیاری کردنی مافی چارەی خۆ نوسین بکات

له بڕیاری ژماره ١٩٠٤ای ١٩٦٣/١١/٢٠ دەستگای ناوەندی نەتەوە یەکگرتوەکان ڕازی بوە بە وەرگرتنی بڕیاری نەهێشتنی هەموو جۆرێك لە ڕەفتاری ڕەگەزپەرستانە.
ئەمانە تەنیا چەند نمونەیەکی زۆر کەم بوون بۆ یاساکانی نەتەوە یەکگرتوەکان کە مەرجەکانی دەست درێژ نەکردنی بۆ مافەکان دیاری کردوە کە کوردیش هەر وەك هەموو میللەتەکان و ئەندامەکانی نەتەوە یەکگرتوەکان مافی بەکار هێنانی هەیە.

عێراقیش ئەندامێکی نەتەوە یەکگرتوەکانە و ئەم یاسایانەیان ئیمزا کردوە. بەڵام ڕاستیەکە ئەوەیە کە ڕژێمی عێراقی بە توندترین شێوە ئەم ڕێککەوتنەی پێشێل و بریندار کردوە، وە یەکێتی نەتەوە یەکگرتوەکانیش وەك دامودەزگاکە خۆی هیچ کات هەنگاوی پێویست و جیدیان نەناوە بۆ مەودای دوور بۆ ئەوەی کورد بپارێزن.

یەکێتی نەتەوە یەکگرتوەکان تەنانەت ڕژێمی سەدام حسێنی مەحکوم نەکرد بۆ بەکار هێنانی چەکی کیمیاوی لە هەڵەبجە کە بوە هۆی شەهید کردنی زیاتر لە ٥٠٠٠ ژن و منداڵ و مرۆڤی کورد، چونکە ئەم دامودەزگایەی یەکێتی نەتەوە یەکگرتوەکان زیاتر لە ژێر سیاسەت و تەئسیری ئەمریکادا دەچێت بە ڕێگاوە، و سیاسەتی ئەو کاتەیان وای پێویست کردوە بەو شێوەیە ڕەفتار بکەن

بەڵام ئێستە لەبەر ئەوەی کە ئەمریکا لە سیاسەتی عێراقیدا دژ بە سەدام حسێنە بەڵگەنامەی پێویستیان بۆ کۆکردۆتەوە کە بیدەن بە دادگای نێودەوڵەتی

ئەگەر دادوەزگاكانی یەكێتی نەتەوە یەكگرتووەكان وا دادپەروەرانە بێت كە ئەو تیۆریانەی لەسەر كاغەز نووسیویەتیەوە بۆ پارێزگاری كردنی مافی مرۆڤ و نەتەوە و كەمایەتیەكان، ئەگەر تەنیا یەك مرۆڤیش بێت و دەوڵەتێكی وەك عێراقیش ئیمزای كردوە و ئەندامیەتی و پارەی ئەندامەتیش ئەدات تێیدا ئەوا دەبێت ئەو مرۆڤانەی كە بە پیلانی ڕژێمی بەغدا ژەهر خوارد كراون و سەلمێندراوە لە سەریان، بتوانن لای ئەم دادوەزگایانە شكات لە گوناهباران بكەن و داوای دادگا كردنی نێودەوڵەتیان بكەن بەڵام ئایا ئەم دادوەزگایە چەند بەرگری لە هەڵەبجە كرد و چەند سەدامی مەحكوم كرد بۆ كارەساتی ئەنفال و وێران كردنی زیاتر لە چوار هەزار دێهاتی كوردستان. هەتا ئێستە بیەوێت مافی چەند هاووڵاتیەكی تر بسەنێت كە بەم شێوە نامرۆڤانەیە كراونەتە قوربانی ئایا ئەم مرۆڤانە و زۆری كەمی ئەندامی كۆمەڵگای مرۆڤایەتی ئەم سەر زەمینە نین، و بەو یاسا نێو دەوڵەتیەكانی یەكێتی نەتەوە یەكگرتووەكان ناكەون كە ئەرك و مافیشی بۆ تاقە مرۆڤەكانیش دیار كردوە؟

جا بۆیە ئێمەش پێویستە یاسا بۆ خۆمان دروست بكەین گەربە خاوەن كیان و ئامرازە حەساسەكانت لە ئابوری و جیۆپۆلەتیك خستە ژێر دەسەلاتی خۆتەوە ئەو كاتە باشتر حیسابت بۆ دەكەن و بەرژەوەندیەكانی دەرەوە زیاتر دەخەیتە بەر مەترسی و بەم شێوەیەش سەرنجی دەرەوە زیاتر بە لای خۆتدا ڕادەكێشیت. هەر بۆنمونە ئەگەر لە باشوری كوردستان كورد یەكبوایە و ئابوری هاوبەشی خۆی بەهێز بكردایە و لەسەر پرۆسەی دیموكراسی هەڵبژاردنیش بەردەوام بوایە، و شاری نەوتی وەك كەركوكیش لە جێگدا بوایە بارودۆخی كورد لەم بەشەی

کوردستاندا شێوەیەکی تری بە خۆوە دەگرت. گرنگە کە خاکت بە دەستەوە بێت و لەسەری خاوەن دامودەزگای دامەزراو بیت.

ئەوەی کە دوێنێ ئەم دامودەزگایانە بە تیرۆریست ناویان دەبردن ئەمڕۆکە زل هێزەکانیش وەک کەسایەتی ناودارو و سەرۆکی نێو دەوڵەتی پێشوازییان دەکەن و فەرشی سوور لەبەر قاچیان رادەخەن. یاسر عرفات و ماندێلا تەنیا دوو نموونەی زیندوون، و مێژووش ئەوەندە سەیروسەمەرە کە هیچ دوور نیە سەدام حسێنیش نەبێتەوە سەر ئەم فەرشە سورە

بە هەموو شێوە میتۆدیەکان و سیستێماتیک مافی ئەوە لە گەلی کورد سەندراوەتەوە کە بتوانێت بە بێ دەستێوەردانی دەرەوە بڕیار لە قەوارەی سیاسی خۆی بدات و پێکهاتەی گەشە کردنی سیاسی و ئابوری و کۆمەلایەتی و کولتوری خۆی دابڕێژێت.

بوونی گەرەنتیەکی نێودەوڵەتی بۆ مافەکانی مرۆڤ لە کوردستان باس نیە. مافی ژیان، سەربەستی و سەلامەتی، پاراستنی کەرامەت و دەربڕینی ماف و بیروڕا، وە کە بە زمانی خۆی قسە بکات، بلاوکراوەی هەبێت، وە مافی گەشە کردن لە تەکنەلۆژیا و زانست و پێویستیە ژیانی و میللی و ڕۆحیەکانی تریش، ئەمانە هەمووی لە کوردستانی داگیرکراوی ژێر دەسەلاتی دوژمن دا نەدراون. بەمە گرنگترین سەرەتاکانی مافی مرۆڤ لەو بوارانەی کە پێشتر ئامازەم بۆ کردن لە نەتەوەی کورد نڕاون.

لەبەر ئەوەی ڕژێمی عێراقیش ئیمزای ئەندامەتیەکەی خۆی لە نەتەوە یەکگرتوەکان بەجێ ناهێڵێت و ڕێککەوتنە نێودەوڵەتیەکانی سەبارەت بە مافی مرۆڤ، و بە تایبەتی هی کوردی پێشێل کردوە، گەلی کورد ناچاری ئەوە بوە کە بە شوێن بەدیلێك (ئالتەرناتیڤێك) دا بگەڕێت بۆ بەدیهێنانی ئەو مافانەی، وەك مرۆڤ، و وەك نەتەوە. ئەم بەدیلەش تەنیا هەڵگری ڕێگای خەباتی دوورودرێژ خایەن بە چۆنایەتیەکی باشەوە بوە کە بتوانن بەم مەودا دوورودرێژە بەرژەوەندیەکانی ڕژێمی عێراق و ناوچە و نێودەوڵەتیەکان بخەنە ژێر مەترسیەوە و سەرنجی جیهان بە لای خۆیان دا ڕابکێشن و هەروەك ئامانجم بۆ کرد حسابێکی جدیمان بۆ بکەن.

ئەم هەنگاوانە بۆ بەدیهێنانی ئەو مافە پیرۆزانەی مرۆڤ خۆشەویستترین شتی خۆیان پێشکەشی نەتەوەی کوردی کرد کە گیان و ژیانی خۆیان بوو، کە لەسەر ژیان و خوێنی هەزارانی وەك ئەمان بە ملیۆن مرۆڤی تر لە ئێستە و لە ئەوەی داهاتودا ژیانێکی ئازاد و سەربەست و بە کەرامەت بتوانن بژین وە بۆ خۆشیان وەك مرۆڤ لەسەر خاك و وڵاتی خۆیان.

هەر بۆیە لەسەر ئەم خاکەش خەباتیان کردوە، چونکە چەندین فاکتەری زمان و کولتور و بیرەوەری و ئاین و مێژوو وە پەیوەندی قوڵیان بە نەتەوەی خۆیان و خاکیانەوە هەیە، و هەر لەسەر ئەم خاکەش ماڵ ئاوایان کرد، و ئەوانەیشی کە زامدار بوون لە ئازاری شەهیدەکانیان و ئازاری نەتەوەکەیان دا دەژین

بەڵێ، زمان کە مرۆڤ لە ساڵانی زووی ژیانی منداڵیدا بە هۆیەوە لە جیهانی دەوروپشتی خۆی دەگات، زمانی دایک و باوکی و خوشک و براکانی و خزمەکانی و هاورێکانی فاکتەرێکی مەرکەزی نەتەوە ناسینەوەیەتی.

بەم زمانە دۆست و دوژمن لە یەکتر جیا دەکاتەوە، قسەی پێ دەکات و دەوروپشتەکەی لێی تێ دەگەن و گەورە دەبێت. بە لەناو بردنی زمانەکەی، ماناى کولتورەکەیشی لە ناو دەبرێت و مرۆڤ خودی خۆی و ناخی و گەشە کردنی و مەرجی نەتەوەیی لە ناو دەبرێت. بۆیە پاراستنی سەرەتاکانی مرۆڤ بریتیە لە پاراستنی ئەم سەرەتا کولتوریانەش.

شەهید و ئەنفالەکان و زامدارانی کوردستان، و هەموو مرۆڤێکی کورد بەم زمانە هەست و ئازارەکانی خۆیان تەعبیر کردوە، بەم زمانە خەفەتیان بۆ خۆیان و کوژراوەکانیان خواردوە و بە ملیۆن جار فرمێسکیان هەڵڕشتوە، وە هەر بەم زمانەش دوا ماڵ ئاواییان کردوە

جا ئەوەی کە بەم زمانە قسە بکات کە تەعبیر لە زمانی نەتەوەیەکی دڵ بریندار و نەتەوە و خاک داگیر کراو دەکات، و بە ناشیرینترین شێوەکان لەناو دەبرێت و دەربەدەر و کۆچ و رەو پێ دەکرێت، خیانەت بکات، ئەوا ئەوە خیانەتە لە خۆیشی و کەس و کارو بنەماڵەکەیشی، کە تێنەکۆشێت بۆ پاراستنی ئەم زمان و کولتور و مێژووەی خۆی، کە بە بێ ئەم سەرەتایە مرۆڤێکی کوژراو و بێ بونە. خیانەت کردنیش لەم پرەنسیپانە، خیانەتە لە کەرامەت و شەرەفی ئەو مرۆڤە خۆیشی.

ئەو ڕۆژەی کە کورد وەك نەتەوەیەك ئازاد و سەربەخۆ بوو، وە لە ژێر پۆستاڵی دوژمنەکەی نەما ئەوساکە ئاساییە کە شێوازی تێکۆشان و بەرگری کردنەکەی بگۆڕێت و هەنگاو بۆ پێشکەوتنی شارستانیانە بدات بۆ سەردەمی ئەمڕۆی مرۆڤایەتی کە ئێمەش لەو کاروانە دوا نەکەوین.بەڵام بۆ گەیشتن بەو کاروانە پێویستە پێشتر مەرجەکانی تری ژیان و نان و ئازادی بە دەست بهێنین، و ئەوەندەش زووتر ڕزگارمان بێت ئەوەندەش کەمتر وڵاتمان وێران دەبێت و نەتەوەکەمان کەمتر لە ناو دەبرێت ئێمە لە باشووری کوردستان لە خەباتی شاخەوە هاتینە ناو خەباتی شارو دروست کردنی دامودەزگا و حکومەتی هەرێم. بەم شتە مێژوومان هەنگاوێك بردە پێش، هەرچەندە کولتووری حوکمڕانیشمان نەبووە، هەروەك ئەو پەندەش دەڵێت" شەڕو جەنگ کردن زۆر ئاسانترە وەك لە بردن بەرێگای ئیدارەی دەوڵەت".

بە خوێن و کۆششی دەیان هەزار مرۆڤی پاك و بە وەفای کورد گەیشتینە ئەوەی کە لەسەر بەشێکی زەوی و نیشتیمانی خۆمان فەرمانڕەوا بین و پێویستە بە هەموو نرخێك ئەم بارودۆخە بهێڵینەوە و گەشەپێدانی پێ بدەین، تا دووبارە ڕوو نەکەینەوە شاخە عاسیەکانی کوردستان، چونکە سەردەمی ئەمڕۆی جیهان وایە کە حیسابت بۆ دەکەن ئەگەر خاك و شارو ئابووری و کارگە و مارجەی ستراتیجت بە دەستەوە بێت و دامودەزگا بێت و قەوارە و کێشت هەبێت...

لەم سەدەیەدا لە ئاسیاو ئەمریکای لاتینی و ئەفریقیا بە دەیان نەتەوە لە کۆت و زنجیری کۆلۆنیالیزم و چەوساندنەوە ڕزگاریان

بوە، ئێمەی کوردیش هەرچەندە بە هۆی شوێنەواری جوگرافیمانەوە و ئابوریەکەیەوە ڕزگار بوونی گرانتر بوە، بەڵام یاسای سروشتە زوو یان درەنگ هەر دەبێت بگەینە ئامانجەکانی خۆمان کە ئەویش دیاری کردنی مافی چارەی خۆنوسینە بە دەستی خۆمان، چونکە ماف لەم بوارەدا دەسەندرێ نەک ئەدرێ.

دەبا لە خۆمانەوە دادپەروەری بسەلمێنین و بە یەکسانی ئابوری و کۆمەلایەتی و یاسای مرۆڤ پارێز و پێکهێنانی کۆمەڵگای مەدەنی و دادپەروەریی و بڕوای خەڵکی کوردستان بۆ خۆمان بهێنینەوە و لە ڕۆژانی تەنگانەدا پشت نەکەینە بزوتنەوەکە و پارت وڕێکخراوەکانی و بێ بڕوا نەبین بەرامبەری و ڕاستگۆ بین لەگەڵیاندا،چونکە میللەت بە زەبرە و دوبارە ڕێگا گرتنەوەی مەسیرەی ڕزگاری هەروا ئاسان نابێت، هەرچەندە هەموو نەتەوەیەک بە تەجروبەی خۆیدا دەڕوات و دەبێت دەرسی گرنگی لێ وەربگرێت.

هیچ دوور نیە ئەوانەی دوێنێ چەوساوە بوون ئەمڕۆکە بە شێوەیەک لە شێوەکان ببنە چەوسێنەر و لە سەرەتا و ڕێبازەکانی خۆی لابدات. هەر بەم شێوەیەش چەوساوە دروست دەبێت کە ئەمیش دوبارە لە دژی چەوسانەوە دەجەنگێت و بەم شێوەیە مرۆڤایەتی بە مەسیرەی خۆیدا دەڕوات، بەڵام دەکرێت ئەم مەسیرەیە کورت بکەینەوە بەو شێوەیەی کە پێشتر لە باسەکەدا لێکۆڵینەوەم دەربارەی کرد.

ئێمە هەموومان بە باش و خراپمانەوە، بە ڕۆشنبیرو نوسەر و شاعیر و... بە حیزبی و سیاسی و نا سیاسیمانەوە بەرهەمی

واقیعی ئەم کۆمەڵگا و وولاتەین، بەرهەمی باروودۆخی کولتووری و کۆمەلایەتی و سیاسی دەوروپشت و سیستەمەکانمانین کە ئەمەش زۆرجار ڕەفتار و دیاردەکان باشتر ڕوون دەکەنەوە. ئەدۆلف هیتلەر سەرکردایەتی حکومەتێکی فاشی لە ئەڵمانیا کرد و هەڵگیرسێنەری جەنگێکی جیهانی بوو بە هەموو ئەنجامەکانیشیەوە. بەڵام ئایا هەر هەمان ڕژێمی هیتلەر ئەمڕۆکە دەتوانێت فەرمانڕەوایی ئەڵمانیا بکات بەو سیاسەت و ئایدیۆلۆجیەتەیەوە؟. نەخێر ناتوانێت. بەڵام سەدام حسێن کە لە ڕژێمی هیتلەر باشتر نیە بۆچی توانیوبەتی ٣٠ ساڵ بەم شێوەیە فەرمانڕەوایی نەتەوەیەکی کۆیلە کراو بکات. چونکە سەدامیش بەرهەمی واقیعی ئەمڕۆی عێراق و میللەتانی عێراق و ناوچەکەیە. هەربۆیەش دیکتاتۆرترو خوێنڕێژترە وەك لە دیکتاتۆرەکانی تر. بۆیە پێش دەست دانە هەر شتێك مرۆڤ پێویستە بە وردی و زانستانە لە دیاردەو کێشە و پێکهاتەی ڕۆژگار بکۆڵێتەوە و لەسەر ئاستی ئەو ڕاستی و واقیعە نەخشەکان دابڕێژێت.

(١٣)

چەند بەسەرهاتێکی تری تراژیدیای سالیۆم لە عێراق

١

کوشتنەکەی مجید جهاد بە سالیۆم

لە ناو ڕوداوە زۆرەکانی کوشتن بە سالیۆم لە عێراق من تەنیا دوو نمونە هەڵدەبژێرم، وە هەروەها ڕاستی تواندنەوەی مرۆڤ لە عێراق لە حەمامی تێزاب دا، بۆ ڕونکردنەوەی ئەو ڕاستیەی کە ڕژێمی بەغدا نەك هەر دوژمنی کورده بەڵکو هی هەموو گەلانی عێراقە.

ڕوداوی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ ١٦ ساڵ لەمەوبەر: مجید جهاد یەکێك بوو لە ئۆپۆزیسیۆنەکانی عێراقی. لە ساڵی ١٩٨٢ بە تەمەنی ٤٠ ساڵی لە لایەن ڕژێمی عێراقی یەوە دەگیرێت لە دوای ساڵێك ئەشکەنجە و ئازاری دەرونی و گیانیی لە دەزگای (امن العامە) مجید جهاد حوکمی حەوت ساڵ دەدرێت بەسەردا کە لە بەندیخانەی ابو غریب دەیباتە سەر. لە دوای بەربونی دەبینێ کە کچەکەی توشی نەخۆشی شەلەل بووە. دوکتۆرەکانی بەغدا لە توانایاندا نابێت چارەسەری داودەرمانی پێویست بدەن بەم منداڵە نەخۆشە و دەڵێن چارەسەری پێویست تەنها لە دەرەوەی وڵات دەکرێت. لەبەر ئەم هۆیە مجید جهاد بە ڕەسمی داواکاریەك پێشکەش دەکات بۆ لابردنی قەدەغە کردنی سەفەر لەسەری بۆ دەرەوەی عێراق و پەساپۆرتێکی بدەنێ تاکو بتوانێ کچەکەی بۆ چارەسەر بباتە دەرەوەی وڵات.

لە کۆتایی مانگی ١٩٨٠/٣ مجید جەلال بانگ دەکرێت بۆ (مدیریە الامن العامە) و پێی دەووترێت کە (مجلس قیادە الثورە) قەدەغە کردنی سەفەری لەسەر هەڵگرتوە. لە کاتی ئەم وتووێژەدا پەرداخێك شەربەتی پرتەقاڵی بۆ دادەنێن کە نیوەی لێ دەخواتەوە. هەر هەمان ڕۆژ پەیوەندی بە (دائرە الجوازات) دەکات بۆ تەواو کردنی پێویستیەکانی سەفەری . لە دوای چەند کاتژمێرێك مجید جەلال هەست بە ناخۆشی دەکات لە خۆیدا. زەهرەکە هەر لە هەمان ڕۆژدا کاری خۆی دەکات. دەچێتە لای دوکتۆر و چەند دەرمانێکی ئەدەنێ، بەڵام نەخۆشیەکە خراپتر دەبێ و چەند دیاردەیەکی کەشی دەچێتە سەر وەك لە هۆش خۆ چوون، لاوازی و خراپ بینین و ... هتد. لەبەر ئەم هۆیە داوا لە کەس و کاری دەکات یارمەتی بدەن بۆ زوو تەواو کردنی معامەلاتی سەفەر بۆ چوونەکەی بۆ لەندەن

لە دوای گەیشتنی لە لەندەن یەکسەر لە ١٩٨٠/٥/٧ لە نەخۆشخانەی Westminster Hospital دەچێتە ژێر چاودێری دوو دوکتۆر و دەخەوێندرێت. چەند شارەزایەکی کەش خەریکی دەبن و ڕاپۆرتێکی پزیشکیی دەبێت ڕاستی ئەم ڕوداوە ڕوون بکاتەوە. لە یەکەم لێکۆڵینەوەی پزیشکیدا دەگەنە ئەو ئەنجامەی کە نەخۆشەکە توشی جۆرە نەخۆشیەکی جگەر بووە. بێ ئەوەی هۆکەی دیار بێت. لەم بەینەدا مەجید جەلال توشی نیو مشەوەشی دەبێت. بۆ دوکتۆرەکان ڕوون دەبێتەوە کە مەجید جەلال توشی نەخۆشیەکی ترسناك بوە، هەموو پێستی توشی ئیلتیهاب بوە لە جۆری (ستافیلۆ) دوکتۆرەکان دەگەنە ئەوەی کە ئیلتیهابەکەی ئەنجامی ئەسەمومیکە لە خوێندا.

لە دوای گەڕانێکی سەخت و فەحس و لێکۆڵینەوە زیاتر لە ٢٠ دوکتۆر دەگەنە بەو ئەنجام کە ڕێژەیەکی زۆر لە سالیۆم لە خوێن و میزی نەخۆشەکە پەیدای دەکرێت. مەجید جیهاد دیارە دەبێت ڕێژەیەکی نائاسایی لەم ژەهرەی لە شەربەتەکەدا خواردبێتەوە. شارەزایانی ژەهری نێو نەتەوەیی بەسە دەڵێن - ژەهری عێراقی - چونکە ستروکتورەکەی (مرکبات) لەوەو پێش نەدۆزرابونەوە.

ڕێژەیەکی کەمی بەسە بۆ ئەوەی لەش وێران بکات وە بێ ئەوەی شوێنەوارێك جی بهێڵێت بە هەوڵ و هیلاکی و ئالۆزیەکی زۆر و بە یارمەتی دەزگای مۆدێرن ئینجا دەتوانرێ ئیشارەی بۆ بکرێت. لەگەڵ ئەو هەموو هەوڵ و کۆششەی کە دوکتۆرەکان بۆ مەجید جهادیان دا، بەڵام باروودۆخی تەندروستی بەرەو زۆر خراپی ڕۆیشت.

لە ١٩٨٠/٥/١٤ قژی کەوتە ڕوتاندنەوە و ئەمەش بۆ دوکتۆرەکان نیشانەیەکی تەواو بوو بۆ سالیۆم. لە ١٩٨٠/٨/٢٥ مجید توشی ئیاتیهابی سی دەبێت و لە ١٩٨٠/٦/١٦ لە

کاتژمێری ٢.٤٠ ئۆپۆزیسیۆنی ڕژێمی عێراقی مجید جهاد لە ئەنجامی ژەهر خواردن بە سالیۆم یە ئەشکەنجە و ئازارەوە مرد و گیانی سپارد بە حەق. (دوکتۆر Ronald zeegen لە ١٩٨٠/٦/٢٥ لە خەستەخانەی ناوبراوی سەرەوە ڕاپۆرتی کۆتایی پزیشکی لەسەر نوسیوە و لای نوسەر هەیە).

ب

کوشتنی ئەفسەری عێراقی بە سالیۆم

ژمارەیەکی زۆر لە ئەفسەرە گەورەکانی سوپای عێراقی کە لە کات و دوای جەنگی کەنداو کەم وەفاو کەم کردار بەرامبەر بە ڕژێم دەرکەوتن بە سالیۆم لەناو بران. بەم شێوەیە توانرابوو بە ئاسانی و بێ ئەوەی مەسەلەکە گەورە بکرێ لە ناویان بەرن.
ئەم زەهرەیان بۆ کردبونە خوارسەوە. کتوپڕ نەخۆش کەوتبون و بەو هۆیەوە دەبوایە لە سوپا بنێردرێنە دەرێ. بێگومان پێش تەقاعود بونیان بەهۆی نەخۆشیەکەیانەوە نە بۆ کارو خزمەتە زۆرەکەیان بۆ گەلی عێراق سوپاس کران وە نە هیچیشیان درانێ

لەتیف یەحیا، هاوشێوەکەی عدی سەدام حسێن شایەتیی ئەوە ئەدات کە پاسەوانی شەخسیی سەدام حسێن (سەباح میرزا محمود) یشیان بە زەهری سالیۆم کوشت کە لە ژووری بەندیخانەکەی بە دەرزی لە قۆلیان دابوو.

شێوەو جەکی دەولی قەدەغە کراو نەماوە کە ڕژێمی سەدام حسێن بەکاری نەهێنابێت بەرامبەر دانیشتوانی گەلەکەمان لە سالی ١٩٧٤ لە شۆڕشی ئەیلول لە ١٩٧٤/١٠/٢١ لە جەبهەی گەرووی هزمەر ئاغا ڕژێمی عێراق بۆمبای فسفۆری بەکار دەهێنا. کاک زاهیر مە حمود لەگەل کاک محمود ڕەشید کاتی خۆی بە خەستی بریندار بوون دوو نمونە لە سەدان لە مێژووی شۆڕشی کوردستان دا. پاش دەیان نوژداری (عملیات) کردن هەر هێشتا شوێنەواری برینەکانیان دیارن.

لە ساڵی هەشتاکاندا لە شەڕی دژ بە ئێران، عێراق زیاتر لە ٥٠ هەزار سەربازی ئێرانی بە چەکی کیمیاوی کوشت. جگە لەوەی زیاتر لە ٥٠٠٠ هەزار مرۆڤی کوردی لە کوردستان بە غازی کیمیاوی شەهید کرد و بەشێکی کوردستانیشی بە چەکی کیمیاوی و ژەهر ڕژاندن بە دارو درەخت دا وێران کرد.

ئەمانە تەنیا چەند نمونەیەکی کەم بوون، چەند نمونەیەک لە سەدان کە دەبێت بخرێتە جوارچێوەی یەکێک لەو هەولی جینۆسایدەی کە ڕژێمی عێراقی بە سەرۆکایەتی سەدام حسێن بەرامبەر بە میللەتی کورد و ئۆپۆزیسیۆنی عێراقی کردویەتی و بەردەوام دەیکات.

ج

تواندنەوەی مرۆڤ لە حەمامی تێزاب دا

کە لە ساڵی ١٩٧٧ کۆمەڵەی خوێندکارانی کوردستان لە دەرەوەی وڵات (AKSA) لە بەیانێکدا باسی ئەوەی دەکرد کە لە عێراق ٢٧٦ مرۆڤ لە تێزاب دا توانراونەتەوە، ڕای گشتی ئەڵمانی گاڵتەی پێدەکردین. پاسەوانی شەخسی سەدام حسێن (کریم عبدالله الجبوری) لە دوای هەڵاتنی لە عێراق بۆ فەرەنسا لە چاوپێکەوتنێکدا باسی ناسیاوێکی باوکی دەکات کە لە (قسر النهایە) چۆن بە تێزاب توێنراوەتەوە. من لە وەرگێڕانی کتێبی من کوڕی سەدام بووم لە ئەڵمانییەوە بۆ کوردی بە تێروتەسەلی باسی ئەم ڕووداوانەم کردووە. دوای ئەوەی کە کریم الجبوری لەسەر داواکاری باوکی دراوسێ و ناسیاوەکەی نادۆزێتەوە، ئەفسەرێکی لێپرسراو بە کریم الجبوری دەڵێت: " لەوانەیە لە تێزاب دا توێنرابێتەوە".

کریم دەڵێت: "باسی چی دەکەیت؟"

ئەفسەرەکە دەڵێت: " وەرە لەگەڵمدا و نیشانت ئەدەم کە باسی چی دەکەم".

ئەفسەرەکە دەیباتە بینایەکی ترەوە. دەرگایەکی کارەبا دەکرێتەوە و کریم الجبوری لەبەردەم پەنجەرەیەکی شووشەی گەورە دەوەستێت. بەم جۆرە ڕووداوەکە دەگێڕێتەوە:

" هۆڵێك کەوتبووە پشتی پەنجەرە شووشەکەوە کە مەلەوانگەیەکی بە دیوار دەورە دراوی دەستکردی تیا دروست کرابوو کە قووڵ جووبووە زەویەوە. مەلەوانگەیەکی پێنج بە پێنج مەتر کە بە

بالکۆنێکی موحاجەرەی ئاسن دەورە درابوو. مەلەوانگەکە زەویەکی تاریکی چیمەنتۆ کراوی هەبوو وە لە ناو حەمامەکەوە بوخار هەڵدەستا (هەڵمی تێزاب) دیمەنێکی یەکجار سەیر بوو بە لامەوە کە ببینیم پاشماوەی ئینسان هێشتا بەسەر تێزابەکەوە مەلەی دەکرد".

ئەفسەرەکە پێی ووتم: " ئا ئەو یەکەیان پێش ئێستا تۆزێکی بوو کاتژمێر لە تێزاب دا تواندرایەوە". بۆی باس کردم کە پێشەکی دەست و قاچی گیراوەکە نقومی تێزابەکە دەکرێن و دوایی هەر بە زیندویەتی فڕێ ئەدرێتە ناو حەمامی تێزابەکە

دراوسێکەی ڕومادی یان هەمان چارەنوسی بەسەر هاتبوو. دانی پیادا نابوو کەبە هەڵە قاچی بەسەر پۆستەرێکی سەدام دا ناوە و بەسەریدا ڕۆیشتوە کە لە دیوارێك کەتبوە خوارێ. هەر لەبەر ئەم ڕوداوە ئەشکەنجە و ئازارێکی زۆریان دابوو. بەڵام وێرابوی شکاتیان لێ بکات و جنێویش بەوانە بدات کە ئەشکەنجەیان دابوو. کریم الجبوری بەسەر گێڕیەوە قەسر الجمهوری چۆن دێڵێ و هەستی ئەوەی دەبێت کە لە جیهانێکدا دەژی کە پڕە لە شێت و مرۆڤ پارچە پارچە دەکەن و ئەیدەن لە قیمە یان لە تێزاب دا دەیتوێننەوە هەر لەبەر ئەوەی بە هەڵە قاچی بە پۆستەرێکی لەسەر جادە کەوتوی خوساوی دا ناوە.

ئایدیۆلۆجیەتی حیزبی بەعس و سروشتی
صدام حسین

هەموو ئەو ڕوداو و تراژیدیایانەی کە من لەم کتێبەدا باسم کردون، یان لە مێژووی عێراق و کوردستانی عێراقدا ڕوویان داون لە جوارچێوەی دەوڵەتێکدا ڕوویان داوە کە خراپترینیان ڕژێمێک ڕەفتاری کردوە بە ناوی بەعس و بە سەرکردەی کەس و بنەماڵەیەک بە ناوی سەدام حسێنەوە. سەدام و بەعس ناوێکن کە لە مێژووی کورد و عێراق دا دەچنە کتێبی مێژووەوە و لەسەر زاری خەڵکی ئەم وولاتەو ناوچەکەیە. کێیە ئەم پارت و ڕژێمە، و کێیە ئەم کەسایەتیە کە بتوانێت مێژوو بە خوێن و ڕق و کین تۆمار بکات

- پارتی بەعسی عەرەبی سۆسیالیست -

- پارتی بەعسی عەرەبی سۆسیالیست لە ساڵی ١٩٤٢ لە لایەن صلاح بیتار و مامۆستای سانەوی میشل عفلق دروست کرا. سێ ئاڵاکەیان بریتیە لە: وحدە، حریە و الاشتراکیە بە کوردی (یەکێتی و سەربەستی و سۆسیالیزم) بە واتا یەکێتی هەموو وولاتە عەرەبیەکان، سەربەست بوون و ڕزگار بوون لە دەسەڵاتی بێگانە سۆسیالیزمیش لەسەر شێوەی عەرەبی و بیر کردنەوەی بەعسیانە.
حیزبی بەعس لەم ٥٧ ساڵەدا (وحدە و حریة و الاشتراکیة) تیان بە ج ئاسایێک گەیاند و ئەنجامەکانی چی بوون ڕوونە و پێویست ناکات دەربارەی بدوێم.

- ئایدیۆلۆجیەتی حیزبی بەعس لەسەر بیری ناسیۆنالیزم (دەمارگیری نەتەوەیی) و شۆڤێنیزم دارێژراوە میشێل عەفلەق موعجیب بووە بە ئەدەبیات و ئایدیۆلۆجیەتی نازیەکانی ئەڵمانیا. ئەگەر لەگەڵ بەعس نەبیت بە واتا دژی ئەویت فەلسەفەیان ئەوەیە کە دنیای عەرەب لە محیتەوە، لە ئۆقیانوسی ئەتڵەسی لە مەغریبەوە بۆ کەنداو درێژ بۆتەوە، کە چەند نەتەوەیەکی تیا دەژین کە وەك کەمایەتی لە ناو خاکی عەرەب دا لە قەڵەم دەدرێن وە دەردەکرێنە پشتی سنورەکان ئەگەر کێشە بۆ نەتەوەی عەرەب دروست بکەن.

دوای هەوڵی کوشتنەکەی عبدالکریم قاسم کە صدام حسین رۆڵی تیا سەرەکی تیا بینیبوو وە لەو ڕووداوەدا قاچی بریندار ببوو ڕادەکاتە سوریا و لەوێ شەش مانگ دەمێنێتەوە. هەر لەوێ لە سوریا میشێل عەفلەق دامەزرێنەری حیزبی بەعس دەبێتە پەروەردەکەر و مامۆستای سیاسی سەدام حسێن.

حیزبی بەعسی عێراقی بە سەرۆکایەتی سەدام حسێن ئایدیۆلۆجیەتێکی شۆڤێنی و ڕەگەز پەرستی هەیە کە ڕقیان لە هەموو میللەتانی غەیرە عەرەبیە لە کورد، تورکومان، ئاسوری و ئەرمەنی. . وە کورد بە میللەتێکی غەریب دادەنێن لە ناو خاکی عێراق دا هەرچەندە دان بە بوونی کورد دا دەنێن. بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئاڵای لەناوبردنی بەرز دەکەنەوە. هەروەها خاوەنی فەلسەفەیەکی نازی یە، چونکە جگە لە ئایدیۆلۆجیەتی خۆیان ڕێگا بە هیچ پارت و لایەنێکی تر نادەن و دوژمنی گەورەی هەموو بیروباوەڕ و مەرەمێکن لە دین و سۆسیال دیموکرات و کۆمۆنیست و هتد

مەبەستی سەدام حسێن لە یەکێتی عەرەب ئەوەیە کە ببێتە (قائد الامة العربیة) ناردوزحی نەتەوەی عەرەب لە ژێر سایەی ئەم قائیدە زۆر باشتر نابێت وەك لەوەی کە گەلانی عێراقی تێدا دەژین.

ئەنانەت ڕۆژنامەی پراڤدای سۆڤیەتی هەروەک ئاماژەم بۆ کردوە لە ساڵی ١٩٦٣ دەسەڵاتدارانی عێراقی بەم شێوەیە پێناسە کردوە: "(حەرەس حەمەوری) یە بەعسیەکان .. لەسەر شێوەی چەتە ئاریە فاشستەکانی غەستاپۆ دروست کراوە"..

سروشتی صدام حسین

سەدام حسێن کێیە؟ کەسێکی دەروون نەخۆشە کە شێت و شەیدای دەسەڵاتە. خۆشی دەبینێت لە کوشتن و خوێن ڕشتن و بە کۆمەڵ مرۆڤ لە ناو بردن. بەتایبەت عدی لە ڕەفتار و سروشتی مرۆڤ کوشی و نەخۆشی دەروونی هاوشێوەی باوکیەتی. سەدام کەسێکە کە بە بێ شەڕو جەنگ ناتوانێت بژی و تەنها لە بارودۆخی شەڕدا هەست بە سەلامەتی دەکات لەو کاتەوە ئەمانە دەسەڵاتیان گرتۆتە دەست ، شەڕیان بە دوای شەڕدا بەرپا کردوە، چ لە ناو عێراق یان لەگەڵ وڵاتانی دەوروپشت بوبێت.

سەدام هیچ کات ئامادەی ئەوەی تیا نیوە دەسەڵات لەگەڵ هیچ کەس و لایەنێکی تر بەش بکات و مەبەستی یەکەم و سەرەکییان دەسەڵات و حوکمی تاکڕەوی و ماڵاتی و خۆ دەوڵەمەند کردن و بواندنی ڕەفتاری ناشیرینە بێ ترسی لێپرسینەوە بۆ ئەم مەبەستەش ئامادەن تەڕ و وشک پێکەوە بسوتێنن. خێزانی سەدام و بنەماڵەکەی، هەروەک

بەماڵەی سۆمۆزای نیکاراگوا بە جۆرێك فەرمانڕەوایی عێراق دەکەن. هەروەك سەروەت و سامانی وڵاتەکە هەمیشە هی خێزانێك بووبێت. خاوەنی ٦٨ کۆشکن لە عێراق دا و ملیۆنەتانی وڵاتێکی دەوڵەمەندیەکیان کردۆتە سواڵکەر و کوێرەوەری و برسێتیان بەسەر ملیۆنەها مرۆڤ هێناوە و وایان لەم وڵاتە کردوە کە جێگای مرۆڤی زانا و هونەرمەند و ڕۆشنبیرو لێهاتو و دیموکراتخوازی تێدا نەبێتەوە. دوای ئەو هەموو بەسەر هاتانەش کە بەسەر گەلانی عێراقیان هێناوە کەچی طارق عزیز بە ناوی موعاناتی گەلی عێراقەوە داوای لابردنی ئابلوقە ئابووریەکی سەر عێراق دەکات لە یەکێتی نەتەوە یەکگرتوەکان کە لە ڕاستیدا بۆ ئامانجی ئاکرەوی ڕژێمە جەلاد و هیتلەریەکەی بەغدای دەوێت، و تەنانەت لێرەشدا بازرگانی بە موعاناتی گەلانی عێراقەوە دەکەن.
لە هەمووشی سەیر تر ئەوەیە کە سەدام داوای خۆشەویستی دەکات لە گەلانی عێراق، لە کۆیلەکانی ژێر دەستی خۆی. لیستەی جەریمەکانی سەدام دوورودرێژن و پێویستی بە دروست کردنی ئینستیتوت و دامودەزگای لێکۆڵینەوەی تایبەت هەیە بە دەیان ساڵیش لە دوای ڕوخاندنیان بە هیوای ئەوەش کە مرۆڤایەتی هەنگاوێ بنێتە پێشەوە بۆ فێر بوون لە مێژووی خۆی.

جگە لەوانەی کە تێیدا تووشی زیان بوون کە ئەویش بە تێپەڕ بوونی ئەوەیەکی تر کەم یان زۆر لە یاد دەچێتەوە. چونکە مرۆڤ بە دانەوە ڕوو ڕووداوەکانی مێژووی لە یاد دەچێت. ئیتر بۆ نمونە کێ ئەمڕۆکە باسی شەڕی هەشت ساڵەی ئێران و عێراق دەکات کە زیانێکی زۆر گەورەی گیانی و ماڵی بۆ هەردوو وڵاتەکە خولقاند، دوورودرێژ ترین جەنگ لە دوای شەڕی دووەمی جیهانیەوە لە نێوان دوو دەوڵەتی هەرێمیدا، بۆچی و لە پێناوی چیدا کرا؟ ڕووداوەکان ئەوەندە خێرا دەڕۆن کە زۆری کە ناهایەت مرۆڤ باس لە شەڕ و کاولکردنەکانی ئەم دەیان ساڵەی تریش دەکات لەو وڵات و ناوچەیەدا و تەنها بۆ مێژوو دەمێنێتەوە شەڕ و جەنگ وەك دیاردەیەکی مێژوویی هۆی خۆی

هەیە و ڕۆژێکیش دێت کە دەبێت کۆتایی بێت، ئەگەر مرۆڤایەتی خۆی و ئەم شارستانیەتەی ئێستەی لەناو نەبات بە هۆی زۆر ماکئەری پڕ ترسناکەوە، بەڵام هەتا ئەو کاتە بە سەدان ملیۆن مرۆڤ گیان لە دەست ئەدات لەم ڕێگایەدا..

سەدام کەسێکی درۆزن و بێ وەفا و جێگای بێ بڕواییە. تەنانەت وەفای بۆ (سەگە بە وەفاکەی خۆی نەبوو) حسێن کامل. پەیمانی لێبوردنیشی دایە و کوشتیشی. وەفای بۆ هاوڕێی منداڵی و نزیکی خۆی، وەزیری بەرگریەکەی ئەبوو، عدنان خیراللە و بەو شێوە نامەردانەیە لە ناوی برد و خێزانیشی لەگەڵی چوە گۆڕستان. وەفای بۆ ئەندامانی خێزانەکەی خۆی نیە، ئیتر وەفای چۆن بۆ نەتەوەی کورد، یان سەرکردایەتیەکی کورد و کەسێکی دژەکەی دەرەوەی دەبێت. ئەمڕۆکە پێت دەڵێ برامی و هەموو شتت ئەداتێ و سبەینێ دەتکوژێت و لەگەڵیشت دێتە گۆڕستان.

٢٢ ملیۆن مرۆڤی عێراقی کردۆتە کۆیلە و ئامرازی یاری و دەربڕینی ڕق و کینە و پڕکردنەوەی نوقسانیە کەسایەتیەکانی خۆی، و لە ناو ڕق و کینەی خۆیدا نوقم بوە.

سەدام لە ١٩٣٧/٤/٢٨ لە العوجە کە دەکەوێتە لای تکریت وەک منداڵی هەژارێکی جوتیار هاتۆتە دنیاوە. پێی دەڵێن سەدام حسێن التكريتي. ئەو ناوی سەدامەی دراوە چونکە دایکی بۆی نەکرا وونی بکات. لە باری بەرین و بیشارێتەوە. سبحە تلفاح بەبێ مێرد سکی بە سەدام پڕ بوو. بە واتا (زۆڵ) بوو. هەوڵی دابوو ئەم منداڵە زۆڵە بە ئیشی قورس و خۆ عەزیەت دان لەبار بەرێت باوکی منداڵەکە مرد پێش ئەوەی سەدام بێتە دنیاوە سبحە تلفاح دوایی شوی کرد بە ابراهیم الحسن و ئەم پیاوە حەزی بە چارەی ئەم منداڵە غەریبە نەدەکرد.

سەدام دەرکرایە لای خاڵی کە خیرالله تلفاحە و ئەفسەری کەرتێکی عێراقی بوو کە لە ساڵی ١٩٤١ بەشدار بوو لە ڕاپەڕینێک دژی مەلیک فەیسەڵی دووەی هاشمی. خیرالله تلفاح گیرا و بۆ چەند ساڵێک خرایە بەندیخانە.
لە نێوان ١٩٣٦ و ١٩٤١ شەش هەوڵی ڕوخاندن لە عێراق تۆمار کراوە. ئەم سەدامە لاوە لە ناوەڕاستی کاتێکی فەرتەنە و پڕ ئەوژم گەورە دەبێ. دوای بەربوونی گەورەی خێزانەکە لە بەندیخانە، بنەماڵەی خاڵەکەی حەریکی بازرگانی دەبن.

خەڵکی دیکە کە ئاگاداری ئەوەن کە سەدام بە ڕۆڵێتی لەدایک بوە کەس توخنی ناکەوێت. دەوامی قوتابخانە ناکات و خۆی دەدزێتەوە و مامۆستاکەی لە تکریت زۆر گومانی لێ دەکات؛ وەک منداڵێکی تەمەن دە ساڵە زۆر حەزی لە تیرۆرو ئەشکەنجە و ئازار کردوە کە درەنگانێک گەیاندیە نوکی سیستەمێکی کوژەری خەتەر. هەمیشە شیشێکی پێ بوە کە لە هاوڕێکانی قوتابخانەی پێ دادا و سەگی دیکەی لەوەی پێ دوور خستوەتەوە و بەحش و بڵاوەی پێ کردون. لە قوتابخانە ئەم شیشەی لەژێر جەلابیەکەی شاردۆتەوە و جاروبارێش ئاسنەکەی لە ناو ئاگردا داناوە هەتا سوور هەڵگەڕاوە و دوایی بەبەر چاوی منداڵانی دەوروپشتی ناوێتی بە قنگی پشیلە و سەگەوە کە دەیان گرتن.

ئەم ئاسنە شەرەف و باوک و دەسەڵاتی بوە، تەنها هاوڕێ و پارێزگاریکەری بوە لە بەرامبەر کۆمەڵگایەکی توند و ڕەق کە لەخۆیان دووردەخستەوە، چونکە باوکی مردوە و دایکی شوی کردوە بە یەکێکی تر و کەس نازانێ لە کوێ دەژی. دیارە کە سەدام ڕقی لە کۆمەڵگایە، چونکە کۆمەڵگاش ڕقیان لێهەتی و تەنها شت کە خۆی پێوە بگرێتەوە شیشە ئاسنە سورەوکراوەکەی بوە کە بەوە ئەوانەی بە ئەشکەنجە و ئازارەوە دەکوشت کە ئەم پێی وێراوں و زاڵ بوە بە سەریاندا؛ ئەمانەش بریتی بوون لە ئاژەل (سەگ و پشیلە و ..). بەمەش سەرنجی

دەوروپشتەکی بەلای خۆیدا ڕاکێشاوە و کەموکوڕیە دەروونی و کەسایەتیەکانی خۆی پێ پڕ کردۆتەوە.

ئەوەش کە لە تەمەنی گەورەیشدا دەیکات درێژکەرەوەی ژیانی مندالّیەتی بە شێوەیەکی تر و ڕەفتارەکانی ئێستەی ڕەنگدانەوەی کات و باروودۆخی سەدامی مندالّیەتی.

هەر لەبەر ئەم هۆیەشە کە پێویستیەکی ژیانی و کۆمەلایەتین ئەگەر بمانەوێ کۆمەلّگایەکی ڕاست و دروست و سەلیم پێک بهێنین ئیهتیمام بە مندال بدەین و ئاگاداری شێوەی گەشەکردنیان بین و لە گشت ڕوەکانی ژیانەوە ئامادەی باشی دوا ڕۆژ بکەین. مندال ئەوەی دواڕۆژیشە کە بڕیار لە شەڕو ئاشتی دەدات و ئاسک و حەساسە کە بە ئین ڕەقەوە گەشە دەکەن و خۆشەویستیان پێدرێتی و پەروەردەی پێویست بکرێن ئەمەش لە پەروەردەی خێزان و شێوە و سروشتی سیستەمی پەروەردەی دەولّەتەوە دەست پێدەکات.

ئەم خالّە یەکێکە لەوانەی کە دەمەوێت ڕوونی بکەمەوە بۆ خوێنەر کە گرنگی ئەوە لە چیدایە من خۆم خستۆتە ناو قولایی شیکردنەوەی کەسایەتی سەدام حسێن ئەوەی ئەمڕۆکە لە عێراق ڕوو ئەدات ئاوێنەیەکە کە دەموچاوی ڕاستەقینەی کەسایەتی سەدام پێچەوانە دەکاتەوە. لێرەدا دەمەوێت ڕوونی بکەمەوە کە پەیوەندی ئەم لێکۆلّینەوەیە چیە بە ئێمای کتێبەکەوە و چی بەستوتی بە یەکترەوە، و ئەو پالّەوانانەی کە لەم ڕۆمان و بەسەرهاتەدا من دەربارەیانم نوسیوە بەرهەمی ژیانی سەردەمی پێشو، و هی ئەمڕۆی عێراقی سەدام حسێن، جا بۆیە هەموو گەشە کردنێکی قۆناغەکانی ژیانیان وەک هەموو کەسێکی تری سەردەمی خۆیان بەند بوە بەم سەردەم و واقیعەوە وەک سەرچەمی گشتی دانیشتوانی وولاتەکە. جا ئیتر ئەم پالّەوانانەش بە باش و خراپیانەوە هەر دەبیەستەوە بەو واقعەوە کە

هەمیشەو دوبارە ویستومە بە شێوە جیاوازەکان لێرەشدا ئاماژەیان بۆ بکەم.

ئایا مرۆڤ لە خۆی دەپرسێ کە بۆچی جاش و موستەشارو دڵ ڕەق و خائین و بەرژەوەند پەرستی دژ بە نەتەوەی کورد لە بەرەی ڕژێمی بەغدای سەدام بە گشتی زۆرتر بووە وەك لە هێزی پێشمەرگە و شۆڕشگێڕان و چەك بە دەستی ئازادی خوازانی کوردەوە؟ هیوادارم لە لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەکانمدا لێرەدا خۆت وەڵامی خۆت بدەیتەوە.

بە واتا ئەم کتێبە باس لە گێڕانەوەی میلمێك ناکات کە کۆمەڵە مرۆڤێك بە زەهر خوارد کرەن چۆن چۆنی گیانیان لە دەست داوە و وەك ڕۆمانێك بێتە بەرچاو یەلێ مەبەستێکی سەرەکی گرنگیشم لە پاڵ بە بەڵگەنامەی ڕوداوەکە کە تەعبیر لە کۆمەڵە ڕەفتاری دڕندەیەکی بە ناو مرۆڤەوە دەکات، لە هەمان کاتیشدا دەمەوێت ببێتە جێگای دانوستاندن و وتووێژ لە ڕووی کۆمەلایەتی و سیاسی و ئابوری و دەروونی و یاساییشەوە. بە واتا بۆ کۆمەڵناس و دەروونناس و سیاسەتمەدار، و هەروەها بۆ یاسا ناس و ئابوری ناسەکانیش ببێتە پرۆژەی لێکۆڵینەوەیەکی زانستانە و بابەتیانە.

لە ساڵی ١٩٥٥ خاڵی دەگوێزرێتەوە بۆ بەغدا و سەدامیش لێرە دەچێتە قوتابخانەی الكرخ و لە ناوچەی ئەکاریتە گەورە دەبێ. ژمارەیەکی زۆری بنەماڵەی تکریت سەرچاوەی ژیانیان بە دزی و چەردەیی سەرجادەکان پەیدا کردوە و بە شێوەی مافیا کۆمەڵگای بەغدایان داگیر دەکرد بنەماڵەی تکریت وورده وورده دەسەلات پەیدا دەکەن و گیروگرفت و ڕوداوی بنەماڵە بە هۆی پشتی چارەسەر دەکەن.

یەکەم پیاو کوشتنی سەدام لێرەدا دەبێت بە فەرمانی خاڵی چەقۆیەکی ئاکۆکی خۆیان مامۆکی دوری خزمی سەعدی ڕەمی دەکات و دەیکوژێت. بەمە پەیوەندی تەسك و نزیك بە بنەماڵەی تکریتەوە دروست

دەكاتەوە. هەنگاوێكی یەكەم كە بوونی خۆی بە تیرۆر و رەبروزەنگی بێ بەزەیی و دڵ ڕەقانە تەئمین دەكات هتد
سەدام باش دەزانێت كە ئەو، و دیموكراتیەت دوو شتی زۆر جیاوازن. زۆر باش دەزانێت كە بوونی دیموكراتیەت بە واتای نەمان و لە ناوچوونی ئەو و كۆتایی هێنانە بە ڕژێم و بنەماڵەو داروودەستەكەی. لەبەر ئەم هۆیە ناچارە كە تەنها بە زەبروزەنگ و تیرۆر و سیاسەتی دایلۆسین بتوانێت لەسەر دەسەڵات بمێنێتەوە داروودەستەكانیشی هەروەها باش دەزانن كە چارەنووسیان بەستراوە بە چارەنووسی سەدام حسێن و ڕژێمەكەوە.

لەبەر ئەوە دەبێت بۆ هەموو كەس و لایەنێك ئاشكرا بێت كە لە لایەن ئەمانەوە ماف نادرێت، بەڵكو دەبێت بە خەباتی سەخت و دوورودرێژ مافەن بسەندرێت بە هیوای ئەوەی كە تیتر لەم وڵاتە بۆ هەمیشە كۆتایی بە شەڕ و ئەنجامەكانی بهێندرێت بۆ ئەم مەبەستەش یەكگرتن بۆ ئێمە و دور كەوتنەوە لە خیانەت و گوێنەدان بە چارەنوس مەرجێكی گرنگە، و سروشتی بزوتنەوەكەش دەبێت لەسەر بناغەی دادپەروەری و دیموكراتی دارێژرابێت كە شوێن بە دیكتاتۆریەت لێژ بكات و مێژوویەكی نوێی شارستانیەت بۆ مرۆڤەكانی ئەم وڵاتە پێك بهێنێت، گەر نا ئەو كاتە تەنیا بریتی دەبێت لە گۆڕانی ڕەنگ و شێوەی دەرەكی و هیچی تر.

لە عێراق مەرجەندە (ئەنجومەنی نیشتمانی) یەك هەیە، بەڵام دەسەڵات بە دەست (ئەنجومەنی سەركردایەتی شۆڕش - مجلس قیادە الثورە) یە كە صدام سەرۆكایەتی دەكات و هەموو بڕیارو یاسایەك دەبێت بە ژێر دەستی ئەمدا بڕوات. لەوەش گرنگتر ئەوەیە كە (مجلس العائلی) خێزانی سەدام هەیە كە هەموو بڕیارێك لە ڕاستیدا لێرەوە دەردێت. تەنانەت حیزب هەر دەمێكە ڕۆڵی نەماوە

سەدام بە بیروڕای من نەک هەر خەتەرە بۆ گەلانی عێراق بەڵکو خەتەرە بۆ مرۆڤایەتی و بەخۆشی کوشتن و لە ناو بردنی هەیە. کەسێک و کوڕەکانی بە دەستی خودی خۆیان بە سەدان مرۆڤی بێ تاوانیان کوشتبێت و دزی و جەردەیی بکەن ئیتر ئەبێت چ سیستەمێکی پەروەردە و ڕێفۆرمی کۆمەڵایەتی لەنامەوە چاوەڕوان بکرێت. کە بەم هۆیەوە دیاردەی خراپ لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی ئەو وڵاتەدا دروست بوە.

گۆڤاری هەفتانەی بەناوبانگی ئەڵمانی شپیگل لە ژمارەی ٣٢/ ساڵی ١٩٩٠ دەنوسێ: شارەزایەکی ئیسرائیلی بۆ لێکۆڵینەوە لە نوسینی دەستوخەتی مرۆڤ، دەربارەی نامەیەکی دەستی سەدام حسێن، بێ ئەوەی پێشتر بزانێت نوسینی کێیە تەقیمێکی زانستانەو دەرونیانە بەم شێوەیە دەربارەی دەکات:

" ئەم مرۆڤە کەوتوتە ژێر میراجێکی زۆر بەرزو نزمەوە و نەفسیەت و کەسایەتی چەسپیو نیە. ئامادەیە زۆر بڕیاری قورس بدات و بە جێشی بهێنێت. حەزی زۆر لە ڕەبیرورەکە و خەتەرە بۆ کۆمەڵگا. پێویستە زۆر بە زوویی لە کۆمەڵگا دوور بخرێتەوە و بنێردرێتە شوێنی چارەسەر کردنەوە.

- شەڕی کورد و وێران کردنی کوردستان، بەکار هێنانی چەکی کیمیاو ئەنفال کردنی کورد، شەڕی شیعە و وێران کردن و وشک کردنی هۆرەکانی خوارووی عێراق، و هەشت ساڵ شەڕی وڵاتێکی ئیسلامیی وەک ئێران کرد و دوایش خۆشی لە شەڕی دوەمی کەنداودا ئاڵای شەڕی پیرۆز هەڵدەگرێت و الله و الاکبر دەخاتە سەر ئاڵای عێراق مەبەستی سەدام بە عەرەب کردنی ئیسلامە نەک بە ئیسلام کردنی عەرەب.

داگیر کردنی کوێت و دزی و تاڵانی و دەست درێژ کردن بۆ ناموسی دانیشتوانی و هەڕەشە کردن لە هاوسێکانی عێراق و بارگاوی کردن بە کێشەی فەلەستینەوە.

پڕکردنی مەدیحخانەکان لە بەعد و ئەشکەنجە و ئازاردان و لە سێدارەدانی هەزاران مرۆڤ. کوشتن بە ژەهری سالیوم و توانەوەی مرۆڤ لە حەمامی تێزاب دا بۆ سەروشوێن کردنی هەزاران هاوولاتی بۆ ئەوەی ڕۆژێك لە ڕۆژان بتوانرێت بدۆزرێنەوە، و کردنی عێراق بە بەندیخانەیەکی گەورە.

٧

دروست کردنی چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی و بە کارهێنانی و هەوڵی دروست کردنی چەکی ئەتۆمی. دەبێت مرۆڤ پێناسەی کەسێك یان ڕژێمێك چۆن بکات کە بتوانێت لە دەوڵەمەکەی خۆیدا و بەرامبەر بە "گەلەکەی خۆی" کاری ژەهراوی بکات بەسەر هەزاران مندال و ئافرەت و پیر و مرۆڤی بێگوناه کە توانای بەرگری کردنیان لە خۆ نەبێت.
لە کوێرەوەری و ماڵوێرانی و کاول کردن و شەڕ و کارەسات زیاتر سەدام حسێن و داروودەستەو بەعسە بەعناوەکی چی تریان لەم ٣٠ ساڵەی فەرمانڕەواییان دا بۆ عێراق بە دەست هێناوە. بەڕێوە بردنی وولات و سیاسەت کردن چۆن بەم جۆرە دەبێت. لە مێژووی ئەم ٣٢ ساڵەیدا لە هەموو سیاسەت و شەڕو پڕۆژەکانیدا ژێرکەوتوو بووە، وە لە زیان بە گەلانی عێراق و ناوچەکە زیاتر هیچی تری بەدەست نەهێناوە. سیاسەت و ڕەفتاری بە خزمەتی تەواوی حکومەتی ئەمریکی و ئینگلیزو بازرگانانی چەك و زلهێزەکان... کۆتایی هاتوە.

ئەو باسەی سەرەوە تەنها چەند نموونەیەکی بچووك بوون بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو ڕاستیەی کە سەدام چەندە نەخۆشیی بە کۆمەڵ کوشتن و داگیر کردن و دەسەڵاتی هەیە، و چەندە بێ وەفایە تەنانەت بۆ هاوڕێکانی حزبیشی و ئەوانەش کە ساڵانێکی دوورودرێژ هاوخەباتی بوون.
بۆیە دووبارە دەڵێم با دەست لەناو دەست تێبکۆشین بۆ کۆمەڵگایەکی مەدەنی و دادپەروەر و دوور لە ڕق و کینە، بۆ ژیانی ئاشتی و بەشداری لە پێشکەوتنی تەکنەلۆژیاو دوانەکەوتن لە شارستانیەت.

(١٥)

دوا ووشە

وەك دوا ووشە دەڵێم:

١) هەروەك شاعیری كۆچ كردوی بە ناو بانگی ئەڵمانی بێرتۆلد برێشت دەڵێ: "پێش ئەوەی مرۆڤ بیەوێ كۆمەڵگا بگۆڕێت، پێویستە پیشەكی خۆی بگۆڕێت". وە هەروەها ناچارم كە بە وتەیەكی تری كۆتایی بەم بەشە بهێنم كە دەڵێت: "ئەو مرۆڤەی كە خەبات دەكات و تێدەكۆشێت لەوانەیە بدۆڕێت، بەڵام ئەوەی كە خەبات ناكات ئەوە هەر دەمێكە دۆڕاوە".

٢) ئەو كەسەی كە وا بزانێت دەتوانێت لە ماڵەوە دابنیشێت و بێ هەوڵ و خەبات هەموو شت لە خۆیەوە دەگۆڕێت بە هەڵەدا چوە. مەرجیش نیە مرۆڤ بە قۆناغێك و بە دوان بگاتە ئامانجێكی تایبەت. لەوانەیشە تێیدا بدۆڕێ و توشی نەهامەتی و زیان و تێداچونیش ببێت. بەڵام كات و سەردەم دێت و دەڕوات و ئەوەی نوێ پێدەگات و مرۆڤ بە تەجروبەی خۆی و مێژوو دەڕوات و ئەوەندەش چەوسانەوە و ماف خواردن هەبێت ئەوەندەش یاسای سروشتە كە مرۆڤ دەست هەڵناگرێ لە شەڕ و تێكۆشان بۆ ژیانێكی باشتر و هیچ كەس هەتا سەر كۆت و زنجیری كۆیلایەتی قبوڵ نیە.

٣) بە كوشتنی سەرمین حەویز، كێشە و دیاردە كۆمەڵایەتیە گشتیەكان چارەسەر نابن ئەگەر پێتەوێت نمونەی وەك ئەوانە بگۆڕیت و ئەو دیاردانە ڕوو نەدەنەوە دەبێت ئەو كۆمەڵگایە بگۆڕیت.

٤) بۆ من وەك خەونێك وایە كە لە كوردستانێك كەسێك لەبەر بەیانێك دژ بە ڕژێم لە سێدارە دەدرا، یان كەسێك لە حەمامی تێزابدا توێنراوەتەوە هەر لەبەر ئەوەی قاچی بە پێستەرێكی خوساوی جەنابی سەدام حسێن دا ناوە، ئێستە من بە ئازادی بتوانم بگەڕێمەوە بەشێكی ئەم وڵاتە و لە ناو دڵی شاری هەڵەبجە و قوربانی سلێمانیدا كتێب و نوسراوە دژ بەم ڕژێمە بە كۆمەڵ كوژە لە چاپ بدەم و بیروفكری زانستانە و ئاشتیخوازانە بڵاو بكەمەوە... بەڵێ خەونیش دەكرێ بێتە دی، و مرۆڤ پێویستە بڕوای بە چنینەوەی خەباتی خۆی بێت، وە لەوانەیە لە ناوەڕاست گەشتی ژیانیدا خۆی لە ناوەڕاستی دارستانێكی تاریكدا ببینێتەوە ئەگەر ڕێگای ڕاستی وون بكات دەبا دەست لە ناو دەست قەلای زولم و زۆرداری بڕوخێنین.

(١٦)

بورکانی بیروباوەڕی چەوساوەکان بەندیخانە و کۆشکی زۆردار دەڕوخێنێ.

بورکانی بیروباوەڕی چەوساوەکان بەندیخانەو کۆشکی زۆردار دەڕوخێنن، شەوی ژان و چەوساندنەوە دەسوتێنن. ئێمەین دڵدارانی هەتاو، سوپای گەلی زۆرلێکراو، ئێمەین دڵدارانی هەتاو سوپای گەلی زۆر لێکراو. هاوڕێی ڕێگای ڕزگار بوون و ڕۆژی تازەین بۆ کوردستان، بۆ کوردستان.

هیوای ڕەنجدەرانی خاکی زامسان پێیە، ئاڵای بەرەی برایەتی و ژیانمان پێیە، موژدەی وەرزی خۆشەویستی و نانمان پێیە. ئێمەین دڵدارانی هەتاو، سوپای گەلی زۆرلێکراو.
هاوڕێی ڕێگای ڕزگار بوون و ڕۆژی تازەین بۆ کوردستان، بۆ کوردستان.

ئاڵای دەستمان بە خوێنی هاوڕێیان سوورە، دەڕۆین دەڕۆین گەرچی ڕێگای شۆڕش یەکجار دوورە، گەرچی ڕێگا داوە و تەلبەندە و سنوورە. ئێمەین دڵدارانی هەتاو سوپای گەلی زۆرلێکراو. هاوڕێی ڕێگای ڕزگار بوون و ڕۆژی تازەین بۆ کوردستان بۆ کوردستان، بۆ کوردستان، بۆ کوردستان.

ئەی هاوڕێیان، ئەی هاوڕێیان قارەمانان ئێوەن پێشەنگی کاروانی ڕێگای تێکۆشان. دەی هاوارتان دەست و چەکتان با گوێ کەڕ کات، یا گوێ کەڕ کاو بلەرزێنێ دوژمنانتان.
بە ڕابەری پرۆلیتار دەست لە دەستی ڕۆڵەی جوتیار، بە حەیاتی هەموو چین و توێژی کۆمەڵ هەنگاو دەنێین بۆ پێشەوە بۆ ڕزگاری بۆ نەمانی جەور و ستەم بە یەکجاری بۆ ڕزگاری کوردستانم بۆ

سەندنەوەی مافی تێکڕای ڕەنجدەرانم، بۆ ئازادی و سەرەرازی مۆ سۆشیالیزم، بۆ هەموو کەس ڕۆژی شادی.

سڵ لە دوژمن ناکەینەوە بەری ڕەنجمان دەچنینەوە. وەک چۆن وایە شەو بڕوا ڕۆژ هەر هەڵدێت. ئاواش دەزانم ڕزگاری بۆمان دەبێت. بە ڕۆژی باو بەفرو تۆفان، بە پێخاوس، بە پێخاوس بە برسێتی کۆڵی گران، بە باوەڕی پۆڵاینمان دەبڕین دەبڕین دەشت و دۆڵ و لوتکەی گشت چیاکان. ئێمەی باوەڕ بە کارگەران، بە زە حمەتکێش بە هەزاران.
ئەوەی ئەیا لە کیسمان چێت لەم ژیانە تەنیا بەند و زنجیر و کۆتی گرانە.
ئەی عاوڕییان قارەمانان ئێوەن پێشەنگی کاروانی ڕێگای تێکۆشان

*** تەواو بۆ چاپی یەکەم ***

ژیاننامەیەکی کورتی نووسەر

نوسەر لە شاری سلێمانی هاتۆتە دنیاوە، و لە ساڵی ١٩٧٦ نیشتمانی جێهێشتوە و لە ئەڵمانیای فیدەراڵی جێگیر بوە. هەر لەم وڵاتە بە ڕێگای خارجی خوێندنی ناوەندی تەواو دەکات و دواجار لە قوتابخانەی شەو لە شاری بۆن ی پایتەختی ئەوکاتەی ئەڵمانیا خوێندنی ئیعدادیە تەواو دەکات کە لەم وولاتە بریتیە لە ٧ی ئیعدادی. بەواتا خوێندن بریتیە لە ١٣ ساڵ.

لە ساڵی ١٩٩٢ لە زانکۆی ماربورگ کۆلێژی بەشی زانستی سیاسە و ڕۆژنامەوانی و کۆمەڵایەتی تەواو دەکات. هەر لە کاتی خوێندنی زانکۆیدا گەشتێکی لێکۆڵینەوەی چەند مانگی بۆ ئەمریکای لاتین دەکات، کە چەقی لێکۆلینەوەکەی وڵاتی نیکاراگوا دەبێت و دەنگی ئەنەوەکەی گەیاندوە بە بەشەکانی ڕاگەیاندی ئەم وڵات و ناوچەیە. لە کوردستان لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێی چاپی سلێمانی کە خۆی ئەندامی دەستەی نوسەرانیەتی، بە پێنج زنجیرە باسی گەشتەکەی ئەمریکای لاتینی دەکات، و هەروەها لە ٢٠٠٠/٧ لە میدیا تیڤی بە چوار زنجیرە بە وێنەوە لە بەرنامەی زانینگەی مەد پەخشی کردوە و باسەکە دەبێتە کتێبێك بە زمانی کوردی.

ئەم خێزانە کە هەموو ژیانیان لە عێراق دەبەنە سەر لە لایەن ڕژێمەکانی یەك لە دوای یەکی عێراقدا ڕەفتاری بێگانەیان لەگەڵدا دەکرێ، و بێ مافی شوناسامە لە لایەن ڕژێمی سەدام حسێنەوە ماڵ و موڵکیان داگیر دەکرێ و لە وڵاتی دێرینی خۆیان دەر دەردەکرێن بۆ ئێران و لێرە توشی ژیانی دوردوگا و

ناخۆشی ترازیدیا دەبن و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە شاری مەهاباد دایکیان بە ڕوداوێك کۆچی دوایی دەکات و هەر لەم شارە خۆشەویستەی ڕۆژهەلاتی کوردستان بە خاك دەسپێردرێ. ئەمڕۆکە گشت کەسوکاری نوسەر لە چەند دەوڵەتێکی ئەورووپا پەرش و بلاو بونەتەوە و گیرساونەتەوە.

بابەتی نامەی دوکتۆرای نوسەر بریتیە لە: "عێراق و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی لە عێراق لە سەرەتای جەنگی دوەمی کەنداوەوە هەتا ئەمڕۆ،و پەیوەندی بە ناوچە و سیاسەتی ئێو دەوڵەتیەوە".

ئەندامی دەستەی نوسەرانی گۆڤاری "کوردستانی ئەمڕۆ"یە کە بە زمانی ئەڵمانی دەردەچێت کە کاتیی لەبەر هۆی مالی بلاوکردنەوەی ڕاوەستاوە، و هەروەها ئەندامی دەستەی نوسەرانی کوردستانی نوێی چاپی سلێمانیە. خاوەنی کۆمەڵێك لە بلاوکراوە و نوسراوە و وتووێژ و وەرگێڕانە لە گۆڤار و ڕۆژنامەکان بە هەردوو زمانی کوردی و ئەڵمانی کە ئەمانەی خوارەوە بەشێکن لێی:

١) چاوپێکەوتنێك لەگەڵ وەزیری پێشمەرگایەتی و ئەندامی مەکتەبی سیاسی یەکێتی نیشتمانی کوردستان، کاك جەبار فەرمان (بە هەردوو زمانی کوردی و ئەڵمانی بلاو کراوەتەوە

٢) چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەی (Oberhessische Presse)ی ئەڵمانی لەگەڵ شاعیر و وەزیری ڕۆشنبیری پێشوی حکومەتی هەرێمی کوردستان کاك شێرکۆ بێکەس

٣) چاوپێکەوتنێك لەگەڵ سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان و

ئەندامی مەکتەبی سیاسی (ی.ن.ك) کاك کۆسرەت ڕەسول علی بۆ ڕۆژنامەی سەکۆ

٤) چاوپێکەوتنێك لەگەڵ سکرتێری حیزبی سۆسیالیستی دیموکراتی کوردستان کاك محەممەدی حاجی مە حمود/ تابی ١٩٩٧ لە ئەڵمانیا و کردنی بە نامیلکەیەکی ٣٠ لاپەڕە.

٥) چاوپێکەوتنێك لەگەڵ سەرکردەی لەشکری شانزەی (ی.ن.ك) کاك قاسق محەمەد (قاسق ئەڵمانی) سەبارەت بە داگیر کردنەکەی شاری هەولێر لە ٩٦/٨/٣١ بۆ ڕۆژنامەی سەکۆ لە بەرلین.

٦) وەرگێڕانی دیدەنی گۆڤاری هەفتانەی ئەڵمانی (Stern) لەگەڵ د. ئە حمەد چەلەبی لە لەندەن.

٧) وەرگێڕانی دیدەنی گۆڤاری هەفتانەی ئەڵمانی (Spiegel) لەگەڵ بەڕێوەبەری موخابەراتی پێشوی عێراقی وفیق سامرائی.

٨) کوردستان، بێ دەنگ بوون دەگۆڕێ! ئاشتی ئێستاکە. سێیەمین کۆنگرەی پارتی سەوزەکانی ئەڵمانیا. بڕیاری کۆنفرانس سەبارەت بە کوردستان. بلاو کردنەوەی بە دوو زنجیرە لە کوردستانی نوێ.

٩) وتووێژ و بیروڕا دەربڕینێکی یەك ڕۆژە (لەسەر بانگ کردنی کۆمیتەی هاوکاری کوردستان/ کورد و ئەڵمان) لە لایەن (ی.ن.ك) و (پ.د.ك) لە ئەڵمانیا سەبارەت بە پێکدادانە چەکداریەکەی بێوانیان لە شاری هایدلبێرگ/ ئەڵمانیا

١٠) کۆبانەنی هەواڵنامەیەکی بە پەلەی (medico intern. onal) سەبارەت بە داگیرکردنەکەی شاری هەولێر لە لایەن سوپای ڕژێمی عێراقەوە بە پاڵپشتی پ.د.ك لە کاتی کارەساتەکە..

١١) پالەپەستۆ بۆ گرتنە دەسەڵات لە کوردستانی "عێراق"

١٢) تورکیای ئەندامی هاوپەیمانی ئەتلەسی چەکی کیمیاوی لە دژی گەریلا بەکار دەهێنێت

١٣) لە یادی دە ساڵ تێپەڕ بوون بەسەر تراژیدیاکەی هەڵەبجەدا (هیرۆشیمای کوردستان) لە کوردستانی نوێ/ سلێمانی.

١٤) لەشکرکێشیەکانی دەوڵەتی تورک بۆ خواروی کوردستان لە سەرەتای هەشتاکانەوە هەتا ١٩٩٨ و ڕۆڵ و هەڵوێستی کورد و زلهێزەکان. بە پێنج زنجیرە لە ڕۆژنامەی مانگنامەی بێوار لە هۆڵەندە، وە کورتەیەکی لە ڕۆژنامەی سەکۆ و ژوان لە ئەڵمانیا بڵاو کراوەتەوە. وە بە زمانی ئەڵمانیش لە گۆڤاری مێدیکۆ ئینتەرناشنال بە سێ زنجیرە بڵاو کراوەتەوە.

١٥) ڕژێم تووشی هەرەشەی ڕاپەڕینی بەشە سوننەکەی عێراقیش هات

١٦) چارەسەری کێشەی کورد لە تورکیا گفتوگۆو لێدوانە (مام جەلال لە دیدەنیەکدا لەگەڵ گۆڤارێکی ئەڵمانی

١٧) گەلێك بە حشکەیی لەناو دەبرێت

١٨) کێشەی سیاسی کورد لە کۆنفرانسێکی نێودەوڵەتیدا

١٩) خوێندنی مەسەلەی کورد لە زانکۆی ماربورگ - ئەڵمانیا نوسەر لەگەڵ پرۆفیسۆر K REHBEIN بە هاوبەش لە کۆلێژی بەشی پەروەردە وانەیەکی شەش مانگیان پێشکەش کرد سەبارەت بە کێشەی کورد، کە بۆ یەکەم جار بوو بە بەرەسمی چوە ناو کتێبی خوێندنی زانکۆوە.

٢٠) لە یادی پێنج ساڵەی تیرۆر کردنی ڕۆژنامەوانی ئەڵمانی لە باشوری کوردستان خاتوو لیسی شمیث لە کوردستانی نوێی سلێمانی بە دوو زنجیرە.

٢١) مرۆڤایەتی قەرزاری مندالە

٢٢) گەشتی ڕۆژنامەوانێکی کورد بە ئەمریکای لاتیندا بە چەند زنجیرەیەك لە ڕۆژنامەی مانگنامەی بێوار / هۆڵەندە

٢٣) لە یادی دوو هەزارەمین ژمارەی کوردستانی نوێ،
لە ژمارە بیست - ٢٣ لە کوردستانی نوێ - سلێمانی لە مانگی ٩-١٢/١٩٩٩

٢٤) ڕقم لە زیانە (ئاڵای ئازادی - ١١/١٩٩٩- سلێمانی)

چەند بەرهەمێکی تری نووسەر لە کتێب و نامیلکە..

٢٥) ڕوخاندنی نوێنەرایەتی حکومەتی هەرێمی کوردستانی عێراق لە ئەڵمانیای فیدرالی و لێکۆڵینەوەیەك - سیاسەت و ڕۆڵی پارتی و بنەماڵەی بارزانی. (نامیلکەیەکی ٨٠ لاپەڕە بە زمانی کوردی- (پ.د.ك) بە ١٠ لاپەڕە وەڵامی داوەتەوە). کاك برایم جەلال لە کوردستانی نوێ/ لەندەن لە ٧/ ٢٠٠٠ وەلامی (پ.د.ك) ی داوەتەوە.

٣٦) چاپی دووەمی کتێبی "من کوڕی سەدام بووم"، ٣٠٠ لاپەڕە بە زمانی کوردی بە وێنە و نەخشەوە لە سلێمانی، و لە ئەڵمانیا.

٢٧) نامیلکەیەك لە ژێر ناونیشانی "ڕفاندنی سەرۆکی گشتی پارتی کرێکارانی کوردستان عبداللە ئۆجەلان لە کینیاوە بۆ تورکیا". کورتەیەکی بە دوو زنجیرە لە ڕۆژنامەی بێوار (هۆڵەندا) و کوردستان (بەرلین) بڵاو کراوەتەوە

٢٨) کوشتن لە عێراق بە ژەهری سالیۆم و ترازیدیاکەی ناوچەی سێڕوان لە مەرگە و لێکۆڵینەوەیەك (کتێب بە وێنە و نەخشەوە). لێکۆڵینەوەکان لە ئەورووپا و لە کوردستان بە ئەنجام گەیەندراوە. ١٦٠ لاپەڕە.

٢٩) گەشتێکی لێکۆڵینەوەی چەند مانگی بۆ ئەمریکای ناوەڕاست نیکاراگوا وەك چەقی لێکۆڵینەوەکە. کردنی چەند سیمینارێك سەبارەت بەم گەشتە و لە داهاتوودا کردنی بە کتێبێك بە زمانی کوردی بە وێنە و نەخشەوە.

٣٠) کوشتن لە عێراق بە ژەهری سالیۆم و ترازیدیاکەی ناوچەی مەرگە لە کوردستان.

وتووێژی تەلەفزیۆن

بەشدار بوونی نوسەر چەند جارێك لە وتووێژی تەلەفزیۆنی مەد (MED TV)، کە دواجار بوە MEDYA TV کە زۆربەیان پەخشی ڕاستەوخۆ بوون و هەروەها لە تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان کە چەند بابەتێکی بریتین لە:

ا. " کۆچ و ڕەوی کورد بۆ هەندەران. پانێل.
ب. لە یادی دە ساڵەی تراژیدیای کیمیابارانەکەی هەڵەبجە.
ج. ڕێککەوتنەکەی ۹۸/۹/۱۷ ی واشنتن و سیاسەتی ئەمریکا بەرامبەر بە کوردستانی "عێراق" و ئۆپۆزیسیۆنی عێراقی".
د. وتووێژێك بە نیشاندانی وێنەی ڤیدیۆوە سەبارەت بە گەشتێکی نوسەر بۆ خوارووی کوردستان لە مانگی ۲۰۰۰/۱۱.
هـ. بەرنامەیەکی ٤٥ خولەکی ڕیپۆرتاژ سەبارەت بە ئەنفال کە نوسەر لە گەرمیان لە هەمان بەرواری سەرەوە بە ئەنجامی گەیاندوە.
ن. پێشکەش کردنی گەشتەکەی ئەمریکای لاتین بە چوار زنجیر هەر لە تەلەفزیۆنی میدیا لە بروکسل لە بەرنامەی رابینگەی مەد لە مانگی ٦ /۷-۲۰۰۰
و وتووێژێك لەگەڵ تەلەفزیۆنی دەنگی گەلی کوردستان (ی.ن.ك) لە ۱۹۹۲/۷ سەبارەت بە چالاکیەکانی هاوولاتیانی کورد لە هەندەران و هەست و دیدەی من وەك هاوولاتیەکی کورد دوای ۱۷ ساڵ لە ژیانی ئاوارەیی گەڕانەوەی بۆ کوردستانی ئازاد، و چەند بابەتێکی تری ڕۆژنامەگەری... هتد.
ع وتوێژێك لە تەلەفزیۆنی گەلی کوردستان لە مانگی ۲۰۰۰/۹

٣١) شەهید کردنی دۆستی بەوەفای کورد ڕۆژنامەنوسی ئەڵمانی خاتوو لیسی شمیت لە کوردستانی "عێراق" بە دەستی جاسوس و مرۆڤ کوژەکانی ڕژێمی بەغدا (بە زمانی ئەڵمانی لە گۆڤاری کوردستان هێزیتە)

٣٢) عێراق پێش و دوای شەڕی کەنداو. وەڵامدانەوەی بابەتی عێراقیەکی سەر بە ڕژێمی بەغدا بە ناونیشانی "بەغداد دوای جەنگەکە" لە گۆڤاری (Grun- Bunt-Alternative Liste) بە زمانی ئەڵمانی ١٩٩١،

٣٣) کورد و سیاسەتی نێودەوڵەتی بە دوو زنجیرە لە گۆڤاری (Horizonte) بە زمانی ئەڵمانی، ژمارە ١+٢ لە سەرەتای ١٩٩٠.

٣٤) وتووێژێکی نوسەر لەگەڵ ڕۆژنامەی (Barricada) ی بەرەی ساندینستەکان لە ماناگوا/ نیکاراگوا لە گەشتێکی دراسی بۆ ئەمریکای لاتینی لە ١٩٨٨/١١ بە زمانی ئیسپانی

٣٥) کوردستان و کورد. مێژوو دابەش بوون، بە زمانی ئەڵمانی لە گۆڤاری (Virus Marburg) ژمارە ٢٣، مانگی ١٩٩٢/٤

٣٦) ڕاپۆرتی گەشتێك سەبارەت بە کوردستانی عێراق لە گۆڤاری هەفتانەی ئەڵمانی (Express) لە مانگی ١٩٩٢/٦

٣٧) بابەتێك سەبارەت بە کتێبی "من کوڕی سەدام بووم" لە گۆڤاری کوردستان هێزیتە

٣٨) وتووێژ لەگەڵ دوو پەناهەندەی کوردستانی عێراق سەبارەت بە هۆکان و ئەنجامەکانی کۆچ و ڕەو کردن بۆ هەندەران

٣٩) لەشکرکێشیەکانی دەوڵەتی تورك بۆ خواروی کوردستان (سەرووی عێراق) لە سەرەتای هەشتاکانەوە هەتا ١٩٩٨، و ڕۆڵ و هەڵوێستی کورد و زلهێزەکان کورتەیەکی بە زمانی ئەڵمانی لە گۆڤاری (کوردستان

Kurdistan - ئەکتوئێل

aktuell) ی مێدیکۆ ئینتەرنەشنال بە دوو زنجیرە، وە
هەروەها لە گۆڤاری (کوردستان هۆیتە) بڵاو کراوەتەوە

٤٠) وتووێژێکی ڤیدیۆ لەگەڵ (تۆکسیکۆلۆج) پرۆفیسۆر
هێندریکس ئاوبین. یەکەم وەفد بوو کە لە لایەن UN وە
نێردرا بۆ هەڵەبجە بۆ لێکۆڵینەوە لە کارەساتەکە

٤١) وتووێژێك لە چوارچێوەی کۆنفەرەنسێکی
نێودەوڵەتی لە شاری برێمن - ئەڵمانیا لەگەڵ ئەندامی
پەرلەمانتی ئەڵمانیا خاتوو پێترا کێلی و هاوسەرەکەی
جەنەرال سێباستیان کە پێی دەوترا جەنەراڵی ئاشتی و
وازی لە سوپای ئەڵمان هێنا (پارتی سەوزەکانی ئەڵمانیا).
بە ماوەیەکی کورت پێش کوشتنەکەی سەبارەت بە کێشەی
کورد و فرۆشتنی چەکی کیمیاوی لە لایەن کارگەکانی
ئەڵمانیا بە عێراق بە ئاگاداری حکومەتی ئەڵمان،
وەڵوێستی هاوپەیمانی ئەتلەسی سەبارەت بە کێشەی
کورد. ئەم ئافرەتە

ڕەنگدانەوەی کارەساتەکە
لەمیدیای جیهان دا

النشرة الاخبارية
لمنظمة العفو الدولية

آذار مارس ١٩٨٨
March 1988

تسميم معارضي الحكومة

[illegible]

[illegible]

amnesty international news release

INTERNATIONAL SECRETARIAT
1 Easton Street London WC1X 8DJ
United Kingdom

AI Index: MDE 14/01/88
Distr: SC/PG

INTERNATIONAL EMBARGO يحظر نشره قبل الساعة ٠٠٠١ بتوقيت غرينتش من منتصف ليل الأربعاء في ١٣ كانون الثاني/يناير ١٩٨٨

منظمة العفو الدولية تطلب من الحكومة العراقية التحقيق في تقارير استخدام الثاليوم لتسميم معارضيها السياسيين

أصدرت منظمة العفو الدولية اليوم (الأربعاء في ١٣ كانون الثاني/يناير ١٩٨٨) بيانا طلبت فيه من الحكومة العراقية إجراء تحقيق في تقارير وردت حول استخدام قوات الأمن العراقية لمادة الثاليوم السامة للتخلص من المعارضين السياسيين للحكومة.

والجدير بالذكر ان الثاليوم هو عنصر فلزي ثقيل يُستخدم عادة كسم للفئران.

وجاء في بيان منظمة حقوق الانسان العالمية الانتشار انها تلقت تقارير حول تسميم ما لا يقل عن ١٠ كرديا من المعارضين للحكومة العراقية، في حوادث منفصلة وقعت خلال العام المنصرم وتوفي فيها ثلاثة من الضحايا خلال ساعات من تسميمهم. وقد نقل ثلاثة آخرون من المصابين الى انجلترا قبل عيد الميلاد بقليل لحاجتهم الى العلاج الطارئ. ولا يزال واحد منهم في المستشفى، بينما يتماثل الآخران للشفاء.

وأضافت المنظمة ان الطبيب الذي عالج الأكراد في لندن أفاد ان إصاباتهم كانت خطرة، نتيجة "تسمم حاد بمادة الثاليوم في ٢١ تشرين الثاني/نوفمبر ١٩٨٧".

وقالت المنظمة انها كانت قد استلمت تقارير أفادت ان عشرة أكراد تتراوح أعمارهم بين الرابعة عشرة والستين جرى تسميمهم بمادة الثاليوم في ذات التاريخ في بلدة سركة بمحافظة السليمانية، شمالي العراق. وقيل ان السم وضع من قبل عميل لقوات الأمن العراقية في شراب لبن قُدِّم لهم في منزل أحد أعضاء الاتحاد الوطني الكردستاني.

وكان بين الضحايا أعضاء في الاتحاد الوطني الكردستاني، وفي الحزب الاشتراكي الكردستاني - العراق، وكلا الحزبين مشتركان في صراع مسلح مع قوات الحكومة.

وقد توفي ثلاث من الضحايا خلال عشر ساعات من تناول اللبن المسمم. بينما عانى السبعة الآخرون من أعراض معروفة مرتبطة بالتسمم بمادة الثاليوم كالقيء والغثيان والاضطرابات العصبية، وتساقط شعر الرأس.

ونقل المصابون الى أحد مستشفيات طهران. لكن أخطرهم خطورة نقلوا في وقت لاحق الى لندن، وذلك لعدم توفر كميات أزرق بروسيا (الترياق المضاد لسم الثاليوم) في طهران. ويزعم ان هذا الترياق قد أرسل الآن الى طهران، وتُعقد الآن ترتيبات لنقل مصابين آخرين الى لندن لتلقي المزيد من العلاج.

Murderous mission of Iraq's Mata Hari

by Colin Adamson

THE mastermind behind the killing of Iraqi dissident Abdullah Ali may have been a Mata Hari in her early 20s and already credited with six similar murders.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Poison hit squad alert

Continued from Page 1

[illegible]

in die Häuser einzudringen. Die Familien, ... Frauen und Kinder, werden aus dem Schlaf gerissen, auf Armeelastwagen verladen und in unbekannte Gebiete ... [illegible] ... Sie wird [illegible], auf ... [illegible] ... von Luft angegriffen, ... [illegible] ... gefunden werden.

... starben während dieser ... an Hunger oder Durst.

[illegible] ... und sie werden, ... [illegible] ... Frauen und Kinder werden verhaftet, weil ... [illegible]

Dies sind nur einige Beispiele für die ... [illegible]

... [illegible] ... Vertreter ... [illegible] ... Repräsentanten ... wir ... [illegible] ... Familien ... [illegible] ... kontrollierten ... [illegible]

Nachfolgend eine ... Reihe von Beispielen der ... [illegible] ... durch die ... [illegible]

1. [illegible] ... Bruder ... [illegible] ... wurde ... [illegible] ... zu Tode gefoltert. ... [illegible] ... elektrischen ... [illegible] ... seine Hände wurden abgeschlagen und seine Augen ausgestochen. Seiner ... Familie wurde eine ... [illegible] ... versagt.

2. [illegible] ... Bruder, ... [illegible] ... wurde von einer ... [illegible] ... angegriffen und so lange geschlagen, bis er sein ... verlor und ... wurde.

3. [illegible] ... wurde in eine ... [illegible] ... Tage später ... [illegible] ... worden.

4. Die folgenden Personen sind verhaftet worden und bis jetzt ist ihr Aufenthaltsort unbekannt: ... [illegible]

5. In ... [illegible] ... wurde das ... [illegible] ... überfallen ... [illegible]

6. [illegible] ... wurde verhaftet. ... [illegible]

Dies sind nur einige Beispiele von Opfern ... [illegible] ... wir werden ... in ... [illegible]

... [illegible] ... appellieren wir an Sie, diesen Aufruf ... [illegible] ... schnell zu handeln bevor es zu spät ist ... [illegible]

[illegible]

[illegible] ... Komitees für ... [illegible]

... [illegible]

2[illegible] August 197[illegible]

[illegible]

Phosphorbomben

[illegible]

(1)

[illegible]

Lewisham and North Southwark Health Authority

Poisons Unit

New Cross Hospital
[illegible]

CASE SUMMARY

MUSTAFA MAHMOUD, AGED 41

DIAGNOSIS: Thallium poisoning

Mr Mahmoud was admitted to London Bridge Hospital on December 21 1987, following thallium ingestion on at least two occasions. He developed chest pain after suspected poisoning with thallium on October 5 1987, but had no other symptoms. On another occasion on November 24, twelve people dined in a private house in Marga. Three of these people (including his mother, aged 65) died. One male had vomiting, cold sweating, lost vision and died within 3 hours. One female collapsed after 2 hours, vomited repeatedly and died four hours after the meal. His mother also had repeated vomiting and died after ten hours. None of the other people developed symptoms that day, but within 24-48 hours several people had numbness in the feet and hands, pains in the legs and difficulty in walking. Mr Mahmoud had stomach pains and severe vomiting, lost sensation in his toes and fingers and developed difficulty in breathing. Thallium poisoning was diagnosed and they were transferred to Tehran for treatment. This involved a six day journey by mule, so that no treatment was given for several days.

Treatment in Tehran consisted of dimercaprol 400 mg on day 1, 300 mg on day 2 and 200 mg on day 3. Sodium thiosulphate was given by injection. Prussian Blue [illegible] was given in a dose of 3g on the first day, then 2g daily in 0.5g capsules. Vitamin B12 injections were given. Oral fluids were encouraged and fruit was given liberally as a source of potassium. Morphine and [illegible] were given as required for pain. He was placed on treatment to remove thallium from his bloodstream (possibly haemodialysis).

Despite treatment, his condition deteriorated. His main clinical problem was a severe peripheral [illegible] neuropathy, and he was transferred to London for further care on December 21, four weeks after the main episode of poisoning. His general condition was fair when I [illegible]. He still had pains in the chest and abdomen and had shortness of breath when speaking. He also had great difficulty in sleeping at night. However, his bowels were functioning well.

CLINICAL EXAMINATION

He was a co-operative patient, with a mild pyrexia. His head was shaven. There was slight loss of body hair, but loss of head hair was much less than in two other patients who were not shaven, who were transferred at the same time. Hair could however be easily removed by traction. The nails were normal when he was first seen, but he later developed transverse white lines, typical of thallium poisoning.

There was no significant lymphadenopathy, and no abnormality in the chest or cardiovascular system on examination. There was a scar from a previous operation (?partial gastrectomy) in the abdomen, and there was some abdominal tenderness.

Central nervous system: fundi normal, cranial nerves normal. Biceps and supinator jerks present and equal. Knee and ankle jerks and plantar reflexes could not be elicited. Diminished sensation over distal parts of both feet. Power in the legs was grossly reduced – the left leg could not be raised against gravity, the right leg could just be raised off the bed.

INITIAL INVESTIGATIONS

Haemoglobin 14.8 g/dl

White cell count 11.8 x 10^9/l (81% neutrophils)

ESR 60 mm/hour, later 107 mm/hour

Plasma urea, creatinine, electrolytes and liver function tests [illegible] no significant abnormality. Protein electrophoresis [illegible] no gammopathy.

Midstream urine – normal on microscopy, [illegible] on culture.

Chest X-ray – widespread opacities, suggestive of [illegible]

Electrocardiogram within normal limits

Blood thallium [illegible]7 ug/l

Urine thallium [illegible] ug/l

PROGRESS PULMONARY LESIONS

Since it was probable that he might have myeloma or lymphoma or widespread metastases from a carcinoma, he was subjected to numerous investigations, none of which revealed any cause for the radiological changes. He was finally given an open lung biopsy, which revealed that the opacities [illegible] were multiple abscesses. He was treated with high dose [illegible] intravenous [illegible] for 3 weeks and the opacities disappeared. His pyrexia settled and his ESR returned to normal. The histology showed the features of a [illegible] abscess formation, with no bacteria or fungi seen. However, culture of the abscesses under aerobic and anaerobic conditions never revealed the organism. Mycobacterial bacterial cultures were also negative. Following the operation, he developed severe diarrhoea which was treated with oral vancomycin.

TREATMENT FOR THALLIUM POISONING

The regime given was Berlin blue [illegible], multivitamin tablets ([illegible], Agrest), and Slow K tablet [illegible] three times daily)

PROGRESS THALLIUM POISONING

As his main clinical problem (apart from the pulmonary lesions) was weakness due to peripheral neuropathy he was given intensive physiotherapy, and made a steady improvement. He was able to walk with help in a few days and later was given exercises which included weight training, cycling and swimming, [illegible]. A neurological opinion and nerve conduction studies in February 12 showed normal sensory action potentials and motor conduction velocities but there were signs of denervation in [illegible] of the lower limbs. The opinion of Professor Richard Hughes was that it would take 2 - 3 years for maximum recovery, and that he might still be left with some residual deficit. Clinically slowest improvement was in the right quadriceps muscle; the right knee jerk was the last to return.

During January, his hair started to regrow, and he had few further symptoms [illegible]. He complained of a dry mouth and was told that this was a recognised complication of thallium poisoning since the salivary glands are often affected. He also has an ophthalmologist opinion and was provided with spectacles, [illegible] was [illegible] to his thallium intoxication. However he had dry eyes, which were due to the thallium toxicity, and was given hypromellose eye drops to use as required. He had dizziness for some time, which was probably due to his [illegible]. No cause was found on investigation, [illegible]

[illegible]

[illegible] armed conflict with the government.

Three of the victims died within 10 hours of drinking the poisoned yoghurt. The seven survivors suffered a range of symptoms associated with thallium poisoning, including vomiting, fever, neurological disorders and loss of hair.

They were eventually taken to [illegible] in Tehran but afterwards the [illegible] had to be sent on to London because Iranian doctors lacked the antidote to thallium, Prussian blue. Although [illegible] there, arrangements are now being made to fly another two Kurds to London for further medical treatment.

Amnesty International said it had received reports that one of the survivors, [illegible], had been [illegible] before in a previous attempt against [illegible] members on [illegible] November 1987. Four people were reportedly poisoned on that occasion.

Amnesty International has the names of seven other Iraqi Kurds being treated in Tehran after diagnosis as suffering from thallium poisoning. They were among 30 Kurds said to have been poisoned in October and November 1987.

The organization first appealed to the Iraqi government to investigate reports of thallium poisoning of political opponents in September 1987, after it had received detailed evidence that former political prisoners had been victims. Two were examined by doctors in Britain after they had left Iraq, one died in Britain, the other recovered. Amnesty International said it received no response to its appeals from the Iraqi government.

Continuing reports of government opponents being poisoned had been received over the years but the latest cases were the first since [illegible] which it had been able to document in detail and get medical evidence, the organization said.

It said political killings of suspected government opponents, including

PROGRESS PULMONARY LESIONS

Since it was probable that he might have abscess or lymphoma or [illegible] from a carcinoma, he was subjected to numerous investigations, none of which revealed any cause for the radiological changes. He was finally given an open lung biopsy, which revealed that the opacities seen on x-ray were multiple abscesses. He was treated with high-dose intravenous cefuroxime for 3 weeks and the opacities disappeared; his pyrexia settled and his ESR returned to normal. The histology showed the features of a [illegible] abscess formation, with no bacteria or fungi seen. However, culture of the abscesses under aerobic and anaerobic conditions never revealed the organism. Mycobacterial bacterial cultures were also negative. Following the operation, he developed severe diarrhoea which was treated with oral vancomycin.

TREATMENT FOR THALLIUM POISONING

The regime given was Berlin blue (3g bd), multivitamin tablets (BC500, [illegible]), and Slow K tablet (2 three times daily).

PROGRESS THALLIUM POISONING

By [illegible] his main clinical problem (apart from the pulmonary lesions) was weakness due to peripheral neuropathy. He was given intensive physiotherapy, and made a steady improvement. He was able to walk with help in a few days and later was given exercises which included weight training, cycling and swimming, till he was fully mobile. A neurological opinion and nerve conduction studies in February [illegible] showed normal sensory action potentials and motor conduction velocities but there were signs of denervation in muscles of the lower limbs. The opinion of Professor Richard Hughes was that it would take 2 - 3 years for maximum recovery, and that he might still be left with some residual deficit. [illegible] improvement was in the right quadriceps muscle; the right knee jerk was the last to return.

During January, his hair started to regrow, and he had few further complications. He complained of a dry mouth and was told that this was a recognised complication of thallium poisoning since the salivary glands are often affected. He also had an ophthalmological opinion and was provided with spectacles, but this was unrelated to his thallium intoxication. However he had dry eyes, which were due to thallium toxicity, and was given hypromellose eye drops to use as required. He had diarrhoea for some time, which was probably due to his antibiotic therapy. No cause was found on investigation, and it settled.

amnesty international news release

INTERNATIONAL SECRETARIAT
1 Easton Street London WC1X 8DJ
United Kingdom

AI Index: MDE 14/01/88
Distr: SC/PO

INTERNATIONAL EMBARGO:
0001 hrs gmt Wednesday 13
January 1988

AMNESTY INTERNATIONAL CALLS ON IRAQI GOVERNMENT TO INVESTIGATE REPORTS OF SECURITY FORCES' USE OF THALLIUM POISONING AGAINST POLITICAL OPPONENTS

Amnesty International today (Wednesday 13 January 1988) called on the Iraqi Government to investigate reports that its security forces had been using thallium poison to kill political opponents.

Thallium, a heavy metal, is commonly used as rat poison.

The worldwide human rights organization said it has received reports of at least 40 Kurds opposed to the Iraqi government being poisoned in separate incidents last year. Three of the alleged victims died within hours of being poisoned. Three others were flown to Britain for emergency treatment just before Christmas - one of them is still in hospital and the other two are now convalescing.

Amnesty International said the London consultant physician who treated the Kurds had reported that they were "seriously affected" as a result of "acute thallium poisoning which occurred on 14 November 1987".

The organization said it had received reports that 16 Iraqi Kurds aged from 14 to 66 were poisoned with thallium on that date in the town of Merga in the northern Iraq province of Sulaimaniya. The poison is said to have been put in a yoghurt drink by a [illegible] agent of the security forces working at the home of a [redacted] of the opposition Patriotic Union of Kurdistan (PUK).

The victims included members of the KDP and the Kurdistan Socialist

[illegible]

Minoritäten für kurdische Revolution

[illegible]

[illegible]

G N Volans BSc MD FRCP
Director
J A Henry MB MRCP
Consultant Physician
V S G Murray MSc MFOM
Hon Consultant Occupational Toxicologist
R Widdop BSc PhD
Consultant Biochemist

Lewisham and
North Southwark
Health Authority

Poisons Un

New Cross Hospital
Avonley Road London SE14 5ER
Telephone 01 407 7600

CASE SUMMARY

MUSTAFA MAHMOUD, AGED 41

DIAGNOSIS Thallium poisoning

Mr Mahmoud was admitted to London Bridge Hospital on December 21 1987, following thallium ingestion on at least two occasions. He developed chest pain after suspected poisoning with thallium on october 5 1987, but had no other symptoms. On another occasion on November 24, twelve people dined in a private house in Marge. Three of these people (including his mother, aged 65) died. One male had vomiting, cold sweating, lost vision and died within 3 hours. One female collapsed after 2 hours, vomited repeatedly and died four hours after the meal. His mother also had repeated vomiting and died after ten hours. None of the other people developed symptoms that day, but within 24-48 hours several people had numbness in the feet and hands, pains in the legs and difficulty in walking. Mr Mahmoud had stomach pains and severe vomiting, lost sensation in his toes and fingers and developed difficulty in breathing. Thallium poisoning was diagnosed and they were transfered to Tehran for treatment. This involved a six day journey by mule, so that no treatment was given for several days.

Management in Tehran consisted of dimercaprol 400 mg on day 1, 300 mg on day 2 and 200 mg on day 3. Sodium thiosulphate was given by injection. Prussian Blue(Heyl) was given in a dose of 3g on the first day, then 2g daily in 0.5g capsules. Vitamin B12 injections were given. Oral fluids were encouraged and fruit was given liberally as a source of potassium. Morphine and pentazocine were given as required for pain. He was also given treatment to remove thallium from his bloodstream (possibly haemodialysis).

Despite treatment, his condition deteriorated. His main clinical problem was a severe peripheral (motor) neuropathy, and he was thansferred to London for further care on December 21, four weeks after the main episode of poisoning. His general condition was fair when first seen. He still had pains in the chest and abdomen and had shortness of breath when speaking. He also had great difficulty in sleeping at night. However, his bowels were functioning well.

LONDON BRIDGE HOSPITAL

[illegible]

31 December 1987

To Whom It May Concern

This is to state that Mustafa MAHMOUD, Adnan AL-MUFTI, Sami Fatah SHAWRASH, were admitted to the London Bridge Hospital suffering from the effects of acute thallium poisoning which occurred on 24.11.87 and all were seriously affected. Thallium is a heavy metal, most commonly used as a rat poison, and a small amount can be fatal.

All three are now in a stable condition and full recovery from the effects of the poisoning is anticipated.

....

Dr J A Henry FRCP
Consultant Physician
National Poisons Information Service

JAH/jh

[illegible]